

رہیافت ۴، احکام اعتکاف

تمیہ و تدوین: ادارہ پاسخگویی بہ سوالات دینی

تنظیم و تولید: ادارہ تولیدات فرهنگی

طرح جلد: گرافیک آسمان

صفحہ آرا: محمود کریم پور

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: دوم ۱۳۹۳

نشانی: حرم مطہر امام رضا علیہ السلام، صحن جمہوری اسلامی،

ادارہ پاسخگویی بہ سوالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱ - ۳۲۰۲۰ - دورنگار: ۰۲۲۴۰۶۰۲ - ۵۱۱

رایانامہ: eppasokh@aqrazavi.org

رہیافت احکام؛ احکام اعتکاف

ویژہ استادان
پاسخگویی بہ سؤالات شرعی

فهرست

- پیشگفتار: ۹
مقدمه: ۱۱

فصل اول:

- تعریف اعتکاف ۱۳
۱.۱. وقت اعتکاف ۱۵
۲.۱. اقسام اعتکاف ۱۶

فصل دوم:

- نیابت در اعتکاف ۱۷

فصل سوم:

- شروط اعتکاف ۲۱
۱.۳. اسلام، ایمان ۲۳
۲.۳. عقل ۲۴
۳.۳. نیت ۲۴
۱.۳.۳. وقت نیت ۲۷
۴.۳. روزه ۲۹
نوع روزه اعتکاف ۲۹
۱.۴.۳. حکم حائض و مستحاضه ۳۱
۲.۴.۳. نذر روزه در سفر ۳۵
نذر روزه با وجود روزه قضا ۳۸
۵.۳. شرط زمانی اعتکاف ۴۰
۱.۵.۳. روز اعتکاف ۴۱
۱.۱.۵.۳. اعتکاف تلفیقی ۴۱
مسأله‌ای در نذر روزه اعتکاف ۴۲
۲.۱.۵.۳. منظور از روز در اعتکاف ۴۳
۶.۳. شرط مکانی اعتکاف (مسجد جامع بودن) ۴۴
۱.۶.۳. تعریف مسجد جامع ۴۵
۲.۶.۳. راه‌های احراز مسجد جامع ۴۹
۳.۶.۳. مساجد جدید التأسیس ۵۰
۴.۶.۳. تعدد در مسجد جامع ۵۰
۵.۶.۳. اعتکاف در مسجد مقدس جمکران ۵۱

- ۶۰۶.۳. اعتکاف در مساجد دیگر ۵۱
- ۷۰۶.۳. اعتکاف کردن در غیر مسجد جامع به قصد رجاء .. ۵۲
- ۸۰۶.۳. اعتکاف در غیر مسجد جامع ۵۲
- ۹۰۶.۳. اعتکاف در مسجد جامع ۵۳
۷۰۳. اجازه دادن کسی که اجازه او برای اعتکاف معتکف
معتبر است (إذن شوهر، والدین و صاحب کار) ۵۳
- ۱۰۷.۳. اجازه پدر و مادر ۵۵
- ۲۰۷.۳. اجازه شوهر ۵۶
۸۰۳. استمرار ماندن در مسجد ۵۸
- ۱۰۸.۳. خروج از محل اعتکاف: ۵۸
- ۲۰۸.۳. صورت‌های جواز خروج از مسجد ۶۰
- ۱۰۲.۸.۳. ادای شهادت ۶۰
- ۲۰۲.۸.۳. اداء دین ۶۱
- ۳۰۲.۸.۳. نماز جماعت: ۶۲
- ۴۰۲.۸.۳. تشییع جنازه و عیادت مریض: ۶۳
- ۵۰۲.۸.۳. نماز جمعه ۶۴
- ۶۰۲.۸.۳. استقبال و تودیع مؤمن ۶۵
- ۷۰۲.۸.۳. خروج برای وضو و غسل مستحیی ۶۵
- ۸۰۲.۸.۳. شرکت در درس ۶۷
- ۹۰۲.۸.۳. شرکت در امتحان ۶۹
- ۱۰۰۲.۸.۳. وسایل مورد احتیاج ۷۲

فصل چهارم:

- مسائل شروط اعتکاف ۷۵
۱۰۴. ارتداد ۷۷
۲۰۴. عدول از نیت ۷۷
۳۰۴. نیابت از اکثر ۷۸
۴۰۴. نوع روزه اعتکاف ۷۸
۵۰۴. قطع اعتکاف ۸۰
۶۰۴. نذر اعتکاف ۸۰
- ۱۰۶.۴. قصد روزه دیگر در نذر اعتکاف معین ۸۰
- ۲۰۶.۴. نذر کمتر از سه روز ۸۱
- ۳۰۶.۴. مصادف شدن روز سوم اعتکاف با عید ۸۲
- ۴۰۶.۴. معلق کردن نذر اعتکاف ۸۳

- ۸۵..... ۵.۶.۴ نذر اعتکاف بدون شب
- ۸۶..... ۶.۶.۴ اعتکاف شب اول در نذر
- ۸۷..... ۷.۶.۴ نذر یک ماهه اعتکاف
- ۸۸..... ۸.۶.۴ متوالی بودن اعتکاف در نذر یک ماهه
- ۹۱..... ۹.۶.۴ اخلال در نذر اعتکاف متوالی
- ۹۴..... ۱۰.۶.۴ اخلال در نذر اعتکاف غیرمتوالی
- ۹۵..... ۱۱.۶.۴ نذر اعتکاف پنج روز
- ۹۵..... ۱۲.۶.۴ ترک نذر معین
- ۹۷..... ۱۷.۴ احکام مسجد
- ۹۷..... ۱.۷.۴ وحدت مسجد
- ۹۸..... ۲.۷.۴ حدوث مانع در مسجد
- ۹۸..... ۳.۷.۴ حکم پشت بام و زیرزمین و مانند آن
- ۱۰۰..... ۱.۳.۷.۴ حکم صحن و حیاط مسجد
- ۱۰۱..... ۴.۷.۴ نیت مکان خاصی از مسجد برای اعتکاف
- ۱۰۲..... ۵.۷.۴ مسجدیت قبر مسلم و هانی
- ۱۰۲..... ۶.۷.۴ شک در مسجدیت
- ۱۰۲..... ۷.۷.۴ کشف خلاف در مسجد بودن و جامع بودن
- ۱۰۳..... ۸.۷.۴ مسجد زنان برای اعتکاف
- ۱۰۳..... ۸.۴ اعتکاف بجه ممیّر
- ۱۰۴..... ۹.۴ برگشت از اجازه اعتکاف
- ۱۰۴..... ۱۰.۴ حکم جنابت در اعتکاف
- ۱۰۶..... ۱۱.۴ بطلان اعتکاف با ماندن جنب در مسجد
- ۱۰۹..... ۱۲.۴ غصب در اعتکاف
- ۱۱۱..... ۱۳.۴ فراموشی در غصب
- ۱۱۲..... ۱۴.۴ خارج نشدن در صورت وجوب خروج
- ۱۱۲..... ۱۵.۴ رعایت نزدیک ترین راه و زیر سایه رفتن
- ۱۱۲..... ۱.۱۵.۴ حکم رعایت نزدیک ترین راه
- ۱۱۶..... ۲.۱۵.۴ حکم توقف و مکث
- ۱۱۶..... ۳.۱۵.۴ حکم نشستن در زیر سایه
- ۱۱۶..... ۴.۱۵.۴ حکم راه رفتن در زیر سایه
- ۱۱۷..... ۵.۱۵.۴ حکم نشستن در غیر زیر سایه
- ۱۱۸..... ۱۶.۴ خروج طولانی
- ۱۱۸..... ۱۷.۴ تفاوت نداشتن اقسام بودن در مسجد
- ۱۱۸..... ۱۸.۴ طلاق رجعی در اعتکاف

- ۱۹.۴. زمان واجب شدن اعتکاف ۱۲۱
- ۲۰.۴. شرط خروج از اعتکاف و شرط منافی ۱۲۲
- ۲۱.۴. شرط عدول در نذر ۱۲۴
- ۲۲.۴. شرط حق عدول و فسخ اعتکاف دیگر ۱۲۶
- ۲۳.۴. تعلیق در اعتکاف ۱۲۷

فصل پنجم:

۱۲۹. محرمات اعتکاف ۱۲۹
- ۱.۵. آمیزش ۱۳۱
- ۲.۵. استمناء ۱۳۲
- ۳.۵. بوییدن بوی خوش ۱۳۳
- ۱.۳.۵. استشمام بوی عطر در مساجد: ۱۳۵
- ۲.۳.۵. استفاده از مواد شوینده و لوازم معطر ۱۳۶
- ۳.۳.۵. صابون‌ها و شامپوهای معطر ۱۳۷
- ۴.۵. خرید و فروش ۱۳۷
- ۵.۵. حکم انشاء عقد بیع و شراء از طریق تلفن همراه .. ۱۳۸
- ۶.۵. جدال (ممارات و مجادله کردن) ۱۳۹
- عدم لزوم اجتناب از آنچه بر محرم حرام است ۱۳۹

فصل ششم:

۱۴۱. مسائل محرمات اعتکاف ۱۴۱
- ۱.۶. عدم فرق در محرمات بین روز و شب ۱۴۳
- ۲.۶. اشتغال به امور دنیوی ۱۴۵
- ۳.۶. انجام سهوی محرمات ۱۴۵
- ۴.۶. قضای اعتکاف ۱۴۷
- ۱.۴.۶. حکم ترك اعتکاف در روز سوم به علت حائض شدن
یا مریض شدن ۱۴۹
- ۵.۶. عدم فوریت قضای اعتکاف ۱۵۱
- ۶.۶. قضای اعتکاف میت ۱۵۲
- ۷.۶. باطل نبودن معامله در هنگام اعتکاف ۱۵۳
- ۸.۶. کفاره اعتکاف ۱۵۴
- ۹.۶. تعدد کفاره ۱۵۵
- کتابنامه ۱۵۶

پیشگفتار:

قال الرضا عليه السلام:

رحم الله عبداً أحيا أمرنا فقلت له: وكيف يحيي أمركم؟ قال: يتعلم علومنا ويعلمها الناس...^۱.
عبد السلام می‌گوید از امام رضا عليه السلام شنیدم می‌فرمود: خداوند مورد رحمت قرار دهد هر آنکه امر ما را احیا و زنده می‌کند. به ایشان گفتیم: چگونه امر شما احیاء می‌شود؟ فرمودند: علوم ما را فراگیرد و آن را به مردم تعلیم دهد....
اداره پاسخگویی به مسائل دینی مفتخر است در راستای رسالت این اداره مبنی بر اشاعه فرهنگ تشیع و پاسخگویی به سوالات مردم در این حوزه گسترده از دین، محتوای پیش رو را به اساتید فرهیخته تقدیم نماید.

تلاش بر آن است این نوشتار علاوه بر دادن اطلاعات و محتوای غنی، هماهنگی لازم در جهت ارائه پاسخی مناسب با محتوایی یکسان نیز در اختیار استاد قرار دهد تا از تعدد جواب و تشویش خاطر مراجعین و سوال کنندگان جلوگیری شود.
بدیهی است کتابهای تخصصی در هر حوزه بسیار است اما تلخیص آنها و جمع بندی بین جوابهای داده شده و بی نیاز کردن اساتید از رجوع به منابع بسیار، هنگام پاسخگویی، از اهداف اصلی تهیه و

۱. عن عبد السلام بن صالح الهروي قال: سمعت أبا الحسن علي بن موسى الرضا عليه السلام يقول: رحم الله عبداً أحيا أمرنا فقلت له: وكيف يحيي أمركم؟ قال: يتعلم علومنا ويعلمها الناس فإن الناس لو علموا محاسن كلامنا لاتبعونا (عيون اخبار الرضا للشيخ الصدوق، ج ۲، ص ۲۵۷، ح ۶۹)

تنظیم این قبیل نوشتارها است. برای رسیدن به این مهم کارگروهی از فرهیختگان اساتید این اداره بر روی موضوع پیشنهادی کار کرده و ما حاصل تلاش خویش را به داوری و نظارت هیئت علمی گذاشته و نتیجه قابل قبول آن عرضه می‌شود. این مجموعه کتاب‌ها در چهار دسته موضوعی تدوین و ارائه می‌شود: رهیافت احکام، رهیافت اعتقادی، رهیافت تربیتی، و رهیافت ترکیبی (مربک از هر سه موضوع). بی شک بررسی دقیق و نگاه نقادانه شما فرهیخته گران قدر، ما را در جهت بهبود کیفی این مجموعه یاری خواهد کرد.

جبهه خضوع به درگاه قدسی احدیت می‌ساییم که توفیق خدمت در بارگاه سراسر نور و ملکوتی حضرت رضا علیه السلام را ارزانی‌مان فرمود. امید است بتوانیم به پاس این افتخار و با استعانت از محضر آن امام همام علیه السلام به مصداق روایت نورانی فوق، جرعه ای از علم و معرفت حقیقی را نوشیده، و به تشنگان راستین آن بنوشانیم.

اداره پاسخ‌گویی به سوالات دینی

مجموعهٔ پیش رو با عنوان احکام اعتکاف در قالب رهیافت احکام تقدیم می‌شود. مستندات که در این کتاب از آنها استفاده شده و استادان را از مراجعه به آنها بی‌نیاز کرده است، عبارت است از: العروة الوثقی، تحریر الوسیلة، منهج الصالحین، توضیح المسائل و استفتائات مراجع عظام تقلید: حضرت امام، آیت‌الله خویی، آیت‌الله گلپایگانی، آیت‌الله اراکی، آیت‌الله تبریزی، آیت‌الله فاضل، آیت‌الله بهجت، آیت‌الله صافی، آیت‌الله مکارم، آیت‌الله سیستانی، آیت‌الله وحید، آیت‌الله نوری همدانی، آیت‌الله شبیری زنجانی و رهبر معظم انقلاب آیت‌الله خامنه‌ای.

تمامی استفتائات از کتابها یا سایت‌های معتبر مراجع عظام استفاده شده است. در صورت نیاز به استفتای جدید نیز هیئت علمی این استفتاء را انجام داده و استفتائات یادشده، در این واحد موجود است.

این کتاب حاصل تلاش حجج اسلام آقایان آدینه دوست، انصاری، خادم‌الخمسه، صادقی، ضیایی، عربی، قاضی و نخعی است. سپاسمند تلاش این عزیزان بوده و امیدواریم خداوند در سایهٔ لطف خویش، توفیق خدمت بیشتر را به ایشان عنایت فرماید.

فصل اول:
تعريف اعتكاف

اعتکاف شرعاً آن است که فرد در مسجد به قصد قربت، توقّف و اقامت کند و احتیاط مستحب آن است که اقامت به قصد انجام اعمال عبادی مانند نماز یا دعا باشد. مشهور^۱.
آیت الله مکارم:

اعتکاف عبارت است از: «توقّف و ماندن در مسجد به قصد عبادت»، بنابراین صرف ماندن در مسجد بدون قصد عبادت درحالی که غرق در مسائل دنیوی است و اهمیتی به چیز دیگری نمی دهد، دیگر اعتکاف نامیده نمی شود؛ زیرا اطلاق ادلّه اعتکاف، انصراف دارد به آنچه مسجد برای آن ساخته شده است که عبادت خداوند متعال و بندگی اوست، نه توقّف در مسجد بدون انجام دادن هیچ عبادت دیگر.
آیات عظام گلپایگانی و صافی:

اعتکاف قصد عبادت به صرف ماندن در مسجد است و احوط آن است که نیت عبادت دیگری غیر از اعتکاف را نیز به آن ضمیمه کند.

۱.۱. وقت اعتکاف

در هر زمانی که روزه در آن صحیح است، اعتکاف نیز صحیح است. بهترین وقت اعتکاف، ماه مبارک رمضان است و برترین و افضل اوقات ماه رمضان، ده روز آخر ماه رمضان است.^۲

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۵؛ وسیلة النجاة م ۱۱۸۷؛ بهجت استفتائات، ج ۲، ص ۳۱۲۲. آیت الله مکارم: اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۰۶۹، هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، ص ۲۷۷، م ۱۴۰۱، هدایة العباد، صافی، ج ۱، م ۱۴۰۰.
۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۵. پاسخ به سیصد مسأله، ج ۲، موجود در سایت آیت الله

۲.۱. اقسام اعتکاف

اعتکاف تقسیم می‌شود به واجب و مستحب. اعتکاف در اصل و اساس شریعت، مستحب است و به سبب نذر یا عهد و قسم یا به عنوان شرط ضمن قراردادی یا به صورت اعتکاف استیجاری^(۱) و مانند این‌ها واجب می‌شود.

(۱) آیت‌الله مکارم:

اعتکاف در اصل مستحب است؛ ولی ممکن است به سبب نذر یا عهد یا قسم یا شرط ضمن عقد یا مانند آن واجب شود. و اما اعتکاف استیجاری مشکل است^۱.

صافی، س ۱۳۲. استفتانات جدید، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، www.leader.ir آذر ۱۳۸۸، ص ۹۱. آیت‌الله بهجت: استفتانات، ج ۲، س ۳۱۲۱، ص ۴۳۹، نوری همدانی، هزار و یک مسأله فقهی، ج ۲، س ۲۷۱، ص ۸۱، آیه الله مکارم استفتانات جدید، ج ۲، س ۴۵۴، ص ۱۵۸.

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۰، م ۳۰.

فصل دوم:
نیابت در اعتکاف

اعتکاف را می‌شود از طرف خود یا شخص دیگری به جا آورد که از دنیا رفته است؛ اما حکم اعتکاف به نیابت از شخص زنده از قرار ذیل است:

(۱) فتاوی مراجع به نقل از تعلیقه بر عروه^۱:

مرحوم امام

بمتر است به امید ثواب (رجاء) انجام شود؛

بلکه این نظر احوط است.

آیت‌الله فاضل:

احتیاط آن است که رجاء انجام شود.

آیات عظام گلپایگانی، اراکی:

صحت آن مورد اشکال است.

آیات عظام سیستانی، نوری همدانی:

جواز آن مورد اشکال است بلی انجام آن رجاء

اشکال ندارد.

آیت‌الله خویی:

جواز آن محل اشکال است و اظهر عدم جواز

است.

(۲) فتاوی سایر مراجع از منابع دیگر:

آیات عظام تبریزی، بهجت:

صحت آن مورد اشکال است.^۲

آیت‌الله مکارم:

می‌توان انجام داد؛ ولی احتیاط این است که

قصد اهدای ثواب کند.^۳

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۵.

۲. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۰، تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۲.

۳. مکارم، استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۶۰، سؤال ۴۷۰.

تذکره: در تعلیقه العروة الوثقی مکارم، ج ۲، فصل اعتکاف، ص ۸۱ چنین آمده است:

دلیل قابل توجهی در این مورد نداریم لذا اعتکاف مذکور رجاء انجام شود.

فصل سوم:
شروط اعتكاف

۱. اسلام و ایمان (شیعه دوازده امامی بودن)
۲. عقل
۳. نیت و قصد قربت
۴. روزه گرفتن
۵. شرط زمانی اعتکاف (تعداد روزها و زمان انجام آن)
۶. شرط مکانی اعتکاف (مسجد جامع بودن)
۷. اجازه دادن کسی که اجازه او برای اعتکاف معتکف معتبر است (اذن شوهر، والدین، صاحب کار)
۸. استمرار ماندن در مسجد و خارج نشدن از آن

۱.۳. اسلام، ایمان

شرط اول ایمان است، پس از غیرمؤمن (شیعه دوازده امامی) صحیح نمی باشد. (مشهور)^۱

آیت الله سیستانی، صافی، گلپایگانی:

از غیر مؤمن اعتکاف صحیح است هر چند قبول نمی شود و استحقاق ثواب اخروی ندارد.

آیت الله مکارم:

احتیاط واجب آن است که ایمان و اسلام هر دو در معتکف باشد.

آیت الله نوری همدانی: شرط صحت بودن ایمان برای اعتکاف واضح نیست ولی قبولی اعتکاف و استحقاق ثواب متوقف بر ایمان است.^۲

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۵. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱ ص ۳۴۱، م ۱۰۶۸؛ سیستانی العروة الوثقی، ج ۲، ص ۴۷۹، فی شرائط صحة الاعتکاف و ص ۴۴۹، فی شرایط صحة الصوم، آیت الله مکارم: اعتکاف عبادتی کامل، مکارم، ص ۱۰۶، ۵، البته در حاشیه عروه میگویند شرط قبول است نه صحت، هدایه العباد، ج ۱، صافی، م ۱۴۰۲، گلپایگانی م ۱۴۰۳.

۲. التعليقات علی کتاب العروة الوثقی، نوری همدانی، فی الاعتکاف، الشرط الاول.

۲.۳. عقل

شرط دوم عقل است، بنابراین اعتکاف از دیوانه^۱ و مست و غیر اینها از کسانی که فاقد عقل هستند، صحیح نمی‌باشد.^۲

گرچه مجنون ادواری باشد، و در دوره جنونش معتکف باشد. حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و مکارم، بهجت. آیت‌الله مکارم:

• هرگاه معتکف به هر علتی از هوش برود یا بنابر ضرورت، وی را بیهوش کنند، اعتکافشان چه حکمی دارد؟

گرچه بسیاری از فقها اغما را با جنون یکسان می‌دانسته‌اند، ولی با توجه به تفاوت مهمی که این دو باهم دارد، حکم جنون بر اغماء جاری نمی‌شود.^۳

۳.۳. نیت

قصد قربت، یعنی انجام اعتکاف صرفاً برای رضایت پروردگار عالم، در همه عبادات از جمله اعتکاف شرط است.^(۱) در صورتی که اعتکاف‌های متعددی برعهده داشته باشد،^(۲) باید علاوه بر قصد قربت، در نیت خود هرچند

۱. ۱۹۲ و فصل فی شرائط صحّة الصوم، الشرط الاول، ص ۱۸۳ و در مجنون فرقی بین جنون دائمی و ادواری نمی‌باشد در صورتی که اعتکاف در دوره جنونش واقع گردد.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، شرائط صحّة الصوم، شرط الثانی، تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۲۸۷؛ گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۰۳؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۰۲. البته در هدایه مطلق ذکر کرده‌اند. بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱. فاضل، سیستانی، خوئی، نوری همدانی، مانند حضرت امام هستند که بر عروه حاشیه ندارند.

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۰۶، س ۸.

اجمالاً معین کند که کدام یک از اعتکاف‌های مذکور را به جا می‌آورد.

قصد وجه در اعتکاف، مانند سایر عبادات، معتبر نیست^(۳) اما اگر خواست قصد وجه کند، در اعتکاف واجب قصد وجوب می‌کند^(۴) و در اعتکاف مستحب قصد استحباب. و در قسم دوم (اعتکاف مستحبی) واجب بودن روز سوم که جزء آن است، ضرری به نیت استحباب اول ندارد؛ زیرا وجوب روز سوم از احکام اعتکاف است.^(۵) و از این جهت همانند نماز نافله است، چنانچه بگوییم بعد از شروع در آن واجب می‌شود. ولی بهتر است^(۶) در هنگام شروع اعتکاف، وجوب روز سوم را نیز ملاحظه کند؛ بلکه نیت وجوب را در روز سوم تجدید نماید.^۱ و اگر اشتباهاً نیت وجوب برای اعتکاف استحبابی کند یا به عکس، ضرری به اعتکافش نمی‌زند؛ مگر اعتکافش را مقید به وجوب کند،^(۷) نه فقط اشتباه در تطبیق باشد (مشهور).^۲

آیت‌الله مکارم:

(۱) بنابراین، چنانچه هدف معتکف ریا و خودنمایی و مانند آن باشد، اعتکافش باطل است.^۳

(۲) مثل اینکه بر اثر نذر، قسم، عهد و شرط ضمن عقد، چند اعتکاف بر خویش واجب کرده باشد.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثالث.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثالث.

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۲، م ۱۰.

آیات عظام بهجت، گلپایگانی، صافی:
(۳) هر چند احتیاط مستحب آن است که
قصد وجه کند.^۱

مرحوم امام و آیت الله فاضل:
(۴) در نذر و مانند آن (عهد و قسم و اجاره)
وجوب، وجه قرار نمی‌گیرد؛ پس معنا ندارد
وجوب را به عنوان قصد وجه، نیت کند؛ بلکه
قصد اعتکاف مستحب می‌کند و با انجام آن
وفای به نذر یا عهد یا قسم یا اجاره نیز محقق
می‌شود.^۲

آیت الله سیستانی:
(۵) تعلیل مذکور محل تأمل است و ظاهر آن
است که نیت وجوب در روز سوم کافی است و
در اعتکافی که بالعرض واجب شده است، نیت
هریک از وجوب و استحباب کافی می‌باشد.^۳
آیت الله گلپایگانی:

(۶) بلکه اگر می‌خواهد قصد وجه کند
احتیاط این است.^۴
آیات عظام خوئی، سیستانی:
(۷) اثری برای تقیید در امثال این موارد
نیست.^۵

۱. بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱. گلپایگانی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۴۰۳. صافی،
هداية العباد، ج ۱، م ۱۴۰۲.
۲. العروة الوثقی، ج ۲، فی شرائط صحّة الاعتکاف، شرط الثالث
۳. همان.
۴. همان.
۵. همان.

۱.۳.۳. وقت نیت

وقت نیت، قبل از فجر است^(۱) و در کفایت کردن نیت در سر شب، آن چنان که در روزه گذشت، اشکال است. آری اگر اعتکاف را از سر شب یا اثنای شب آغاز کرد، از همان زمان نیت کند (مشهور).^۱

(۱) مرحوم امام و آیات عظام مکارم و فاضل:

اقوی آن است که وقت شرعی برای نیت اعتکاف، نیست؛ بلکه ملاک همان حصول روزه با عزم بر انجام آن که در نهاد انسان است، می باشد. و اینکه این عزم و اراده در چه موقعی از شب باشد، فرقی نمی کند.^۲

(۲) آیت الله گلپایگانی:

مگر با استمرار عزم و اراده تا طلوع فجر؛ همان طور که در روزه بیان شد.^۳

مرحوم امام و آیات عظام گلپایگانی، بهجت، رهبری، سیستانی و صافی:

ابتدای وقت اعتکاف، اول فجر از روز اول است؛ یعنی تأخیر از این وقت جایز نیست. اما جایز است آغاز اعتکاف از اول شب یا اثنای شب باشد و از همان زمان نیت کند؛ بلکه احتیاط آن است که شب اول را نیز داخل در اعتکاف قرار دهد و از اول شب اول، نیت نماید.^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶؛ اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۲، م ۱۳.

۲. حاشیه العروة الوثقی، شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثالث.

۳. حاشیه العروة الوثقی، شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثالث.

۴. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۷؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، ج ۱، ص ۲۷۷؛

بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۳۹، ص ۳۱۲۷؛

مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه ای در سایت ایشان:

آیت الله فاضل:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد.^۱

آیت الله خویی:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد، بنابراین شب در مسجد ماندن به قصد اینکه اعتکافش را از اول روز شروع کند، مشکل است، آری نیت اعتکاف از شب هم‌زمان با شروع در آن اشکال ندارد.^۲

آیات عظام تبریزی، وحید، سیستانی:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد، بنابراین شب در مسجد ماندن به قصد اینکه اعتکافش را از اول روز شروع کند، اشکال ندارد همچنان که نیت اعتکاف از شب هم‌زمان با شروع در آن اشکال ندارد.^۳

آیت الله تبریزی:

• زمان نیت اعتکاف چه وقت است؟ آیا می‌توان اول شب نیت کرد؟

زمان نیت اعتکاف وقت شروع اعتکاف است که طلوع فجر می‌باشد، و با استمرار نیت از اول شب مانعی ندارد.^۴

۱. فاضل، الاحکام الواضحه، ص ۲۶۸. و قصد در شب را مشکل نمی‌دانند عروه نیت روزه م ۱۲.

۲. خویی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۱، ۱۰۶۸م.

۳. وحید خراسانی، منهاج‌الصالحین، ج ۲، ص ۳۰۷؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۱، ۱۰۶۸م؛ تبریزی، منهاج‌الصالحین، ج ۲، ص ۲۹۳، ۱۰۶۸م.

۴. تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۳، ۷۳۵.

۴.۳. روزه

شرط چهارم روزه است. اعتکاف بدون روزه صحیح نیست؛^۱ بنابراین اعتکاف مسافر در غیر مواضعی که روزه برای او جایز است، صحیح نیست. و همچنین اعتکاف زن حائض و نفساء،^(۱) و اعتکاف در دو عید فطر و قربان. بلکه اگر فرد وارد اعتکاف شود، به گونه‌ای که روز سوم آن، عید (فطر و قربان) باشد، باطل است حتی اگر در هنگام شروع اعتکاف، غافل باشد (مشهور).

(۱) آیت‌الله گلپایگانی:

علاوه بر روزه، خود اعتکاف، یعنی ماندن در مسجد نیز برای حائض و نفساء جایز نیست.^۲

- آیا بیمار و کسی که روزه برایش ضرر دارد می‌تواند معتکف شود؟ و اگر در حال اعتکاف باشد و روزه نگیرد ثوابی می‌برد؟

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

اعتکاف بدون روزه صحیح نیست ولی ماندن در مسجد ثواب دارد، خصوصاً اگر مشغول عبادت و دعا باشد.^۳

نوع روزه اعتکاف

مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، اراکی، گلپایگانی، صافی، بهجت، فاضل، خوئی، تبریزی سیستانی، نوری همدانی:

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف.

۲. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف.

۳. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۵۲، ص ۱۸۱.

لازم نیست که روزه مخصوص به اعتکاف باشد بلکه هر روزه‌ای باشد صحیح است حتی روزه استیجاری، مستحبی و قضاء.

آیات عظام بهجت، فاضل لنکرانی: بنابر احتیاط واجب روزه برای دیگری خواه استیجاری باشد یا غیر آن، اگر اعتکاف برای همان کسی که برایش روزه می‌گیرد نیست، کفایت نمی‌کند. اما اگر روزه نیز به نیابت کسی باشد که اعتکاف به نیابت او است اشکال ندارد.

آیت‌الله مکارم شیرازی: هر نوع روزه‌ای کفایت می‌کند ولی روزه استیجاری بنابر احتیاط واجب کافی نیست.^۱

مرحوم امام و آیات عظام بهجت و گلپایگانی و فاضل و سیستانی:

چنانچه فرد اعتکاف نذر کرده یا برای انجام آن اجیر شده باشد، صحیح است آن را در ماه رمضان انجام دهد؛ اگر قرینه‌ای که آن را منصرف به غیر ماه رمضان کند، در بین نباشد. بلکه اگر اعتکاف در روزهای معینی را نذر کند و روزه نذر هم به گردنش باشد، اگر روزه نذری را

۱. تحریر الوسيلة، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط الثالث. هدایة العباد، صافی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط الثالث. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط الثالث. تعلیقه العروة الوثقی خوئی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شرائط الصحة، م ۴، استفتانات جدید، مکارم، ج ۲، س ۴۸۱، زبدة الاحکام اراکی الاعتکاف، شروطه، الشرط الثالث والعروة الوثقی، تعلیقه اراکی، ج ۲، فی شرائط الاعتکاف، م ۴، وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الثالث، م ۱۱۹۰، موسوعه فقهی تحقیقات و استفتانات جامعه الزهراء، مجموع احکام ۷، مقام معظم رهبری، ص ۱۶، تنقیح مبانی العروة، تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۴، پاورقی ۲، ص ۲۳۹ و ۲۴۰، استفتانات جدید، تبریزی، ج ۱، س ۷۵۰.

در ایام اعتکاف بگیرد، مجزی است.^۱

۱.۴.۳. حکم حائض و مستحاضه

حائض نمی‌تواند معتکف شود یا به اعتکافش ادامه دهد؛ چون علاوه بر اینکه توقّف او در مسجد حرام است، روزه هم نمی‌تواند بگیرد. مقام معظم رهبری:

در صورت حائض شدن، حتی اگر در ساعات آخر روز سوم باشد، اعتکاف باطل می‌شود؛ ولی در صورت استحاضه شدن اگر به وظیفه مستحاضه نسبت به روزه‌اش عمل کند، اعتکافش صحیح است.

زنی که معتکف است و شک در حیض یا استحاضه دارد، چه در روز اول یا دوم یا سوم باشد؛ اگر حالت قبلی او پاک بودن است، نباید به شکش اعتنا کند.^۲

• آیا زن مستحاضه (متوسطه و کثیره) می‌تواند در مسجد توقف نماید؟

مرحوم امام و آیات عظام سیستانی، خویی، گلپایگانی، صافی، وحید و نوری همدانی:

توقّف مستحاضه در مساجد (غیر از مسجدین) مطلقاً جایز است.^۳

۱. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۸؛ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱؛ العروة الوثقی، شرائط صفة العتکاف، م ۶.

۲. مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای در سایت ایشان: www.leader.ir

۳. سیستانی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، مسئله ۱۸؛ منهاج‌الصالحین، ج ۱، ۲۵۲؛ خویی و وحید، منهاج‌الصالحین، ج ۲، ۲۵۲؛ نوری همدانی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، ۱۸؛ رساله ص ۷۱، م ۴۲۹؛ روح‌الله خمینی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، ۱۸؛ رساله، ص ۵۵، م ۴۲۸. گلپایگانی و صافی هدایة العباد، ج ۱، م ۲۹۳.

آیت‌الله مکارم شیرازی:
توقّف مستحاضه کثیره بنا بر احتیاط واجب
مشروط به غسل صلاتی اوست.^۱

آیت‌الله شبیری زنجانی:
در استحاضه متوسّطه و قلیله، مطلقاً توقّف
برای زن مستحاضه جایز است و در استحاضه
کثیره اگر خانم غسل‌های واجب خود را انجام
داده، می‌تواند در مسجد توقّف کند.^۲
آیت‌الله اراکی:

اگر مستحاضه متوسطه یا کثیره غسل‌های
واجب خود را به جا آورد، چنانچه بین غسل و
نماز فاصله نینداخته باشد، رفتن به مسجد و
توقّف در آن جایز است ولی اگر بین غسل و نماز
فاصله انداخته باشد، احتیاط واجب آن است که
توقّف در مسجد غسل جداگانه‌ای انجام دهد و
اگر غسل‌های واجب خود را انجام ندهد، بنا بر
احتیاط واجب نمی‌تواند در مسجد توقّف نماید.^۳
غسل‌هایی مثل غسل‌های استحاضه، شرط
صحت اعتکاف نیست؛ مگر غسل‌هایی که در
صحت روزه معتبر هستند که تفصیل فتاوی در
سؤال ذیل بیان خواهد شد.

• آیا زن مستحاضه می‌تواند معتکف شود؟ با
توجه به اینکه روزه شرط اعتکاف است، وظیفه
او نسبت به روزه در حال اعتکاف چیست؟
زن مستحاضه باید اعمالی را انجام بدهد تا

۱. مکارم تعلیقه بر العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۷۷، الاستحاضه، م ۱۸.

۲. شبیری زنجانی، رساله، ج ۱، ص ۱۰۲، م ۴۳۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۴۹، م ۴۲۸.

روزه اش صحیح باشد:

الف) نسبت به غسل و وضو:

۱) در استحاضه قلیله:

گرفتن وضو شرط صحت روزه نیست. (مشهور)

۲) در استحاضه متوسطه و کثیره:

مطلقاً انجام غسل، شرط صحت روزه نیست.

(آیات عظام سیستانی و زنجانی)

باید غسلهایی را که برای نمازهای روزش

واجب است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط

واجب، غسل نماز مغرب و عشاء شبی که

می خواهد فردای آن را روزه بگیرد نیز به جا آورد.

(آیات عظام مرحوم امام، فاضل، نوری)

باید غسلهایی را که برای نمازهای روزش

واجب است و همچنین غسل نماز مغرب و

عشاء شبی که می خواهد فردای آن را روزه

بگیرد به جا آورد. (مرحوم اراکی)

در استحاضه متوسطه انجام غسل، شرط

صحت روزه نیست ولی در مورد استحاضه کثیره

باید غسلهایی را که برای نمازهای روزش واجب

است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط

واجب، غسل نماز مغرب و عشاء شبی که

می خواهد فردای آن را روزه بگیرد نیز به جا آورد.

(آیات عظام خویی، تبریزی، وحید)

روزه مستحاضه‌ای که غسل بر او واجب

می باشد، در صورتی صحیح است که غسل نماز

مغرب و عشاء شبی که می خواهد فردای آن را

روزه بگیرد، به جا آورد و بلکه بنا بر احتیاط لازم

غسل نماز مغرب و عشاء شب بعد را نیز، به جا

آورد و نیز در روز، غسلهایی را که برای نمازهای روزش واجب است انجام دهد. (آیت‌الله گلپایگانی)

روزه مستحاضه‌ای که غسل بر او واجب می‌باشد، در صورتی صحیح است که بنا بر احتیاط لازم غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد و بلکه بنا بر احتیاط لازم غسل نماز مغرب و عشاء شب بعد را نیز، به جا آورد و نیز در روز، مستحاضه کثیره، بلکه متوسطه بنا بر احتیاط غسلهایی را که برای نمازهای روزش واجب است انجام دهد. (آیت‌الله صافی)

استحاضه یا قلیله است یا کثیره،^۱ استحاضه قلیله که غسل ندارد ولی زنی که استحاضه کثیره است، بنا بر احتیاط واجب باید غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد و همچنین غسلهایی را که برای نمازهای روزش واجب است. (احتیاط واجب) (آیت... مکارم)^۲

ب (نسبت به جلوگیری کردن از آمدن خون: بنا بر احتیاط واجب در تمام روزی که روزه است به مقداری که میتواند از بیرون آمدن خون جلوگیری کند. (مرحوم امام، آیات عظام فاضل، گلپایگانی، اراکی، نوری همدانی) بنا بر احتیاط مستحب در تمام روزی که روزه

۱. آیت‌الله مکارم قائل به استحاضه متوسطه نیستند. رساله، ص ۷۹، م ۴۰۴.

۲. العروة الوثقی، فصل فی الاستحاضه، م ۱۲ و العروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم الرابع و توضیح المسائل مراجع، مسأله ۴۱۸ و ۱۶۴۳ و منهاج الصالحین، خوبی، تبریزی، وحید، م ۲۵۲.

است به مقداری که میتواند از بیرون آمدن خون جلوگیری نماید. (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، سیستانی، صافی، زنجانی) ^۱

• آیا مستحاضه می‌تواند جهت انجام غسل واجب استحاضه از مسجد خارج شود؟

بلی، می‌تواند برای انجام هر کار ضروری شرعی مانند غسل واجب، از مسجد خارج شود. (مراجع عظام) ^۲

تبصره^۱: جواز خروج مشروط به اکتفا به قدر ضرورت است.

تبصره^۲: تأخیر برای صابون زدن و امثال آن، به نظر جمعی از فقهاء جایز نیست یا اشکال دارد.

۲.۴.۳. نذر روزه در سفر

مسافر در سفر نمی‌تواند روزه بگیرد؛ مگر اینکه نذر روزه مستحبی در سفر، در وطن خود کرده باشد و این نذر هم باید نذر شرعی باشد؛ یعنی تمام شرایط نذر که از آن جمله صیغه نذر است را دارا باشد.

• آیا در سفر می‌توان نذر روزه مستحبی کرد؟

آیات عظام فاضل، نوری همدانی: نذر روزه مستحبی در سفر جایز نیست؛ بلکه باید در حضر یا همان وطن خود باشد. ^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسأله ۴۱۷. توضیح المسائل وحید خراسانی، م ۴۲۳.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴، الثامن.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۱۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۵۸۴؛ نوری همدانی، استفتائات، ج ۱، ص ۲۳۱.

مقام معظم رهبری:
 نذر روزه مستحبی در حال سفر بنا بر احتیاط
 واجب صحیح نیست.^۱
 آیت الله اراکی:
 محل اشکال است.^۲
 آیت الله صافی:
 حکم به صحت چنین نذری مشکل است و
 احتیاط در ترک آن است.^۳
 آیت الله مکارم:
 اشکال دارد؛ ولی اگر نذر کرد، احتیاط آن است
 که به نذر خود عمل کند.^۴
 و در استفتاء دیگر میفرمایند: اگر نذر روزه کند
 ولی آن را معین نسازد نمیتواند آن را در سفر بجا
 آورد ولی اگر نذر کند در سفر روزه بگیرد خواه
 در سفر باشد یا در حضر این نذر هم صحیح
 نیست.^۵
 آیات عظام سیستانی، تبریزی، بهجت و
 زنجانی:
 نذر روزه مستحبی در سفر جایز است.^۶
 بهجت:
 نذر روزه مستحبی در سفر جایز است ولی بنا
 بر احتیاط واجب روزه را به قصد رجا انجام دهد.
 (جزوه روزه ص ۱۷۴)

۱. استفتائات جدید، ص ۲۰، ۵۹ و ۶۲

۲. استفتائات، ص ۱۵۸، مبحث نذر و عهد، ص ۱۰

۳. جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۴۴، ص ۵۱۶

۴. مکارم، اعتکاف عبادتی کامل.

۵. مسائل جدید، ج ۶، ص ۱۷۳.

۶. سیستانی، رساله جوان، ص ۲۰۷، درس ۶۳؛ زنجانی، توضیح المسائل مراجع،

ذیل م ۱۷۱۷. مسائل جدید، ج ۶، ص ۱۷۳، صراط النجاة، ج ۶، ص ۱۶۲۰.

تذکر: مسافری که با نذر روزه گرفته است، نمازش شکسته است.

• آیا کسی که روزه قضا ماه مبارک رمضان بر عهده دارد می‌تواند روزه مستحبی نذر کند؟ این مسأله سه صورت دارد:

الف. فرد نذر کند روزه مستحبی بگیرد و روز آن را معین نکند مثلاً بگوید: برای خدا بر عهده من است که یک روز روزه بگیرم.

ب. فرد نذر کند روزی یا روزهای معینی از سال را روزه مستحبی بگیرد، در حالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان که بر عهده دارد قبل از روزه منذور دارد و انجام روزه قضا قبل از روزه منذور ممکن است، مثلاً فردی که یک روز روزه قضا دارد، در اول ماه رجب نذر میکند که ایام البیض (۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ماه رجب) را روزه مستحبی بگیرد.

ج. فرد نذر کند روزی یا روزهای معینی از سال را روزه مستحبی بگیرد در حالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان قبل از روزه منذور ممکن نیست مثلاً در شب ۱۳ رجب نذر میکند که ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ رجب را روزه مستحبی بگیرد

صورت الف و ب:

مرحوم امام:

نذرش صحیح است ولی انجام روزه منذور قبل از روزه قضا اشکال دارد و احتیاط واجب آن است که روزه منذور را بعد از روزه قضا انجام دهد مگر آنکه وقت روزه نذری ضیق گردد.

آیت الله سیستانی:

نذرش صحیح است ولی جایز نیست روزه منذور را قبل از روزه قضای ماه رمضان انجام دهد.

آیت الله مکارم:

نذرش صحیح است ولی انجام روزه منذور قبل از روزه قضا اشکال دارد.

آیات عظام خویی، اراکی، فاضل:

نذرش صحیح است و میتواند روزه منذور را حتی قبل از روزه قضا که بر عهده دارد انجام دهد.

پاسخ صورت ج:

آیات عظام مرحوم امام، سیستانی، فاضل: نذرش باطل است.

آیت الله مکارم:

صحّت نذر محل اشکال است.

آیات عظام خویی، اراکی:

در صحت نذر اشکال است هر چند بعید نیست که چنین نذری صحیح باشد.^۱

نذر روزه با وجود روزه قضا

• آیا با وجود روزه قضا می توان نذر روزه مستحبی کرد؟ (روزه نذری را در حال اعتکاف بگیرد.)

مقام معظم رهبری:

در نذر معین اشکال ندارد. لکن بنا بر احتیاط واجب، اول روزه قضا را بگیرد.^۲

۱. العروة الوثقی، ج ۲، فی شرائط صحة الصوم، م ۳.

۲. موسوعه فقهی تحقیقات و استفتانات جامعه الزهراء، مجموع احکام ۱۴ نذر، ص ۲۱. شایان ذکر است چنانچه در وطن نذر روزه مستحبی روز معین در سفر

مرحوم امام:

نمیتواند.^۱

آیت الله مکارم:

اشکال دارد.^۲

آیت الله تبریزی:

نمیتواند نذر کند.^۳

آیت الله صافی:

می تواند نذر کند.^۴

آیت الله فاضل:

در نذر معین در صورتی که گرفتن قضای روزه های خودش قبل از آن ممکن باشد، مانعی ندارد.^۵

● در استفتائات جدید ج ۲ س ۴۳۶ آمده است: آیا کسی که روزه قضای ماه رمضان بدهکار است می تواند نذر کند و روزه بجا آورد و کسی که قضای روزه های ماه رمضان را به جا آورده باشد ولی کفاره روزه ماه رمضان بدهکار است چطور؟

نذر در تمام این موارد اشکال دارد. در حالی که در تعلیقه عروه استفاده می شود که حضرت عالی نذر را صحیح می دانید ولی انجام روزه

نماید اشکال ندارد و نذر و روزه مذکور صحیح است، هر چند بر عهده وی روزه قضا یا واجب دیگری باشد. استفتائات جدید از مقام معظم رهبری، ص ۲۱، س ۶۱.

۱. روح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۳۶، س ۹۷.

تذکر: این پاسخ با آنچه قبلاً از تعلیقه العروة الوثقی نقل گردید منافات ندارد و قابل جمع میباشد.

۲. مکارم استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۱، م ۴۳۶.

۳. تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص ۳۸۵، م ۱۵۹۶.

۴. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۳۹، س ۴۹۵.

۵. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۵۴، س ۵۸۵.

مندور را قبل از روزه واجبی که بر عهده دارد محل اشکال می‌دانید، کدام عبارت صحیح است؟

پاسخ از آیت‌الله مکارم:

مسأله اول مربوط به جایی است که بخواهد مندور را قبل از روزه واجب به جا آورد و مسأله دوم مربوط به جایی است که مندور را بعد از روزه واجب بجا آورد.^۱

۵.۳. شرط زمانی اعتکاف

پنجم از شرایط، اعتکاف نباید کمتر از سه روز باشد. پس اگر کمتر از سه روز را نیت کند، اعتکاف باطل است.

تذکر: اگر اعتکاف روز اول به هر علتی باطل شد یا معتکف روز اول بعد از اذان صبح وارد مسجد شده و نیت اعتکاف کرد و روز دوم و روز سوم را در مسجد ماند، ماندن روز چهارم هم واجب می‌شود. ولذا چنین شخصی اگر نمی‌خواهد روز چهارم بماند، نباید از روز اول نیت اعتکاف کند؛ بلکه فقط به نیت عبادت در مسجد بماند.

• چنانچه اعتکاف بیشتر از سه روز به مقدار قسمتی از يك روز باشد مثل سه (۳) روز و نصف روز چه حکم دارد؟

مرحوم امام: اعتکاف محلّ اشکال است.

آیت‌الله مکارم شیرازی: اشکال دارد.

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، خوئی، فاضل لنکرانی، بهجت، تبریزی، سیستانی، وحید

۱. استفتاء خصوصی کتبی

خراسانی، نوری همدانی: اشکال ندارد.^۱

۱.۵.۳. روز اعتکاف

روز از طلوع فجر آغاز می‌شود تا غروب خُمَره مشرقیه. بنابراین در صحت اعتکاف، داخل کردن شب اول و شب چهارم شرط نیست، هرچند جائز است؛ همان‌طور که قبلاً اشاره شد. اما دو شبی که در وسط سه روز قرار دارد، داخل در اعتکاف است. و در محاسبه سه روز به صورت تلفیقی اشکال است (صاحب عروه).^۲

۱.۱.۵.۳. اعتکاف تلفیقی

• آیا در محقق شدن اعتکاف سه روز تلفیقی کافی است، مثل اینکه معتکف از اذان ظهر روز اول تا اذان روز چهارم در مسجد بماند یا آنکه بعد از اذان صبح روز اول با چند دقیقه تأخیر به مسجد برسد؟

آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، تبریزی، سیستانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی: کافی نیست.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف شرائط صحة الاعتکاف شرط الخامس تعلیقه العروة الوثقی مرحوم امام، فاضل، مکارم، خوبی، سیستانی، نوری همدانی ج ۲، شرائط الاعتکاف، الشرط الخامس. هدایة العباد کلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، الشرط الرابع. هدایة العباد صافی کلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، الشرط الرابع. پاسخ به سیمد مسأله، ج ۲، موجود در سایت زینة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط الرابع، ص ۱۵۱. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الرابع، م ۱۱۹۱، ص ۳۳۱ و استفتانات ج ۲، ص ۴۴۱، س ۳۱۳۱، پاسخ به سیمد مسأله، ج ۲، موجود در سایت آیت‌الله صافی، سؤال ۱۳۲. آیت‌الله مکارم: استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۶۲. سیستانی خوئی، وحید، تبریزی، در منهاج فتوی دارند، ص ۳۴۳، فصل امام خمینی در تحریر. تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۴. استفتاء ۷۴۰.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۷. شرائط صحة الاعتکاف شرط الخامس.

آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، مکارم شیرازی، اراکی، بهجت، صافی گلپایگانی: محل اشکال است.^۱
 آیت الله بهجت:
 درجایی که اعتکاف سه روز باشد، صحت تلفیق محلّ تأمل و اشکال است و اگر بیشتر باشد و از اول، نیت آن را داشته است، تلفیق جایز است.^۲

مسأله‌ای در نذر روزه اعتکاف

آیات عظام خویی، وحید، سیستانی و فاضل: اگر نذر اعتکاف کند، کمترین مقداری که به آن نذرش ادا می‌شود، سه روز است. و اگر کمتر از سه روز نذر کند، نذرش بسته نمی‌شود (سیستانی: اگر اعتکاف معهود را نذر کرده باشد، و گرنه صحیح است.) و همچنین اگر سه روز معینی را نذر کند که اتفاقاً روز سوم آن عید باشد (پایان مسأله آیت الله فاضل) و اگر اعتکاف پنج روز را نذر کند، پس اگر به شرط عدم زیادی و نقصان باشد (بشرط لا) نذرش باطل است. اما

۱. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط الرابع. استفتانات جدید پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، www.leader.ir فروردین ۱۳۸۶، ص ۱۹۴، ص ۳۳. هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲ الشرط الرابع. هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳ الشرط الرابع. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الرابع، م ۱۱۹۱، ص ۳۳۱ و استفتانات، ج ۲، ص ۳۱۳۴، ص ۴۴۲. العروة الوثقی، تعلیقه اراکی، خویی، مکارم، سیستانی، فاضل، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط الخامس. تنقیح مبانی العروة تبریزی، کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، الشرط الخامس، پاورقی ۱، ص ۲۳۰ و استفتانات جدید، تبریزی، ج ۱، ص ۷۴۳، ص ۱۵۴.

۲. بهجت، استفتانات، ج ۲، ص ۴۴۱، ص ۳۱۳۱.

اگر به شرط عدم زیادى باشد و لایشروط نسبت به کمتر، اعتكاف سه روز بر او واجب است. و اگر به شرط عدم نقصان از پنج روز باشد و لایشروط نسبت به زیادى، روز ششمى را به اعتكافش اضافه مى‌کند، فرقى نمى‌کند که دو روز چهارم و پنجم را از سه روز اول جدا کند یا به آن ضمیمه نماید.^۱

۲.۱.۵.۳. منظور از روز در اعتكاف

• منظور از روز در اعتكاف چیست؟

آیات عظام مرحوم امام، خامنه‌ای، صافى، گلپایگانی، اراکى، گلپایگانی، وحید خراسانى، فاضل لنکرانى، نورى همدانى، تبریزی: این سه روز از اذان صبح روز اول تا زوال حمرة مشرقیه (اذان مغرب) روز سوم است.

آیات عظام خوئى، سیستانی: آغاز آن اذان صبح روز اول است و انتهاء آن بنا بر احتیاط واجب تا اذان مغرب روز سوم است.

آیات عظام مکارم شیرازى، بهجت: این سه روز از اذان صبح روز اول تا غروب آفتاب روز سوم است هر چند احتیاط مستحب آن است که تا اذان مغرب صبر کند.^۲

۱. خوبى، منهاج‌الصالحین، ج ۱، ص ۳۰۸ الثالث ۱۰۶۹، وحید خراسانى، منهاج‌الصالحین، ج ۲، ص ۳۲۱؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۱، مساله الثالث، ۱۰۶۹، فاضل، الاحکام الواضحه، ص ۲۶۸، مساله ۱۱۰۱ الثالث.
 ۲. العروة الوثقى تعلیقه امام، خوئى، اراکى، سیستانی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، نورى همدانى ج ۲ کتاب الصوم، فصل فى الزمان الذى یصح فيه الصوم. تحرير الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فى الاعتكاف، الشرط الرابع، صص ۲۷۸ و ۲۷۹. وسيلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتكاف، الشرط الرابع، م ۱۱۹۱، ص ۱۳۱ و استفتانات، ج ۲، ص ۳۱۳، ص ۴۴۱ و ص ۳۱۳۳، ص ۴۴۲. زبدة الاحکام اراکى، الاعتكاف، شروطه، الشرط الرابع ص ۱۵۱.

۶.۳. شرط مکانی اعتکاف (مسجد جامع بودن)

(۱) امام خمینی:

اعتکاف در مسجد جامع به قصد رجاء و مطلوبیت انجام شود؛ و در مساجد دیگر صحیح نمی‌باشد. و در مساجد اربعه مسجد الحرام یا مسجد النبی یا مسجد کوفه یا مسجد بصره مشروع و صحیح است.^۱

مقام معظم رهبری:

اعتکاف در غیر مساجد اربعه مذکوره (هر مسجدی) به قصد رجاء و مطلوبیت مانعی ندارد.^۲

آیات عظام خوئی، گلپایگانی، اراکی، بهجت، صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، تبریزی، وحید خراسانی، نوری همدانی، فاضل لنکرانی: اعتکاف باید در مسجد باشد و اعتکاف در مسجد الحرام، مسجد النبی، مسجد جامع کوفه و مسجد بصره صحیح است.

و همچنین اعتکاف در مسجد جامع هر شهر نیز صحیح است. و اما اعتکاف در غیر مسجد

الاحکام الواضحة، فاضل، الاعتکاف، الشرط الثالث، ص ۲۶۸. استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، ص ۴۷۸، صص ۱۶۲ و ۱۶۳ و ص ۴۷۹ و ۴۸۰، ص ۱۶۲، اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۵. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط الرابع، هدایة العباد، صافی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط الرابع، استفتائات پیرامون اعتکاف، صافی، ص ۲۵ و ۲۷، ص ۲۴ و ص ۳۰، ص ۲۶. منهاج سیستانی، خوبی، تبریزی، وحید خراسانی، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط الثالث. توضیح المسائل وحید، احکام روزه، ص ۲۷۵. استفتائات جدید، تبریزی، ج ۱، ص ۷۴۰ الی ۷۴۳، ص ۱۵۴ و استفتائات جدید، تبریزی، ج ۲، ص ۶۶۲، ص ۱۴۱. استفتائات جدید پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، www.leader.ir، فروردین ۱۳۸۶، ص ۱۹۵، ص ۳۴.

۱. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۸.

۲. مجموعه استفتائات در سایت.

جامع مانند مسجد قبيله يا بازار جائز نيست.
آيت الله سيستاني:

اعتكاف در مساجد اربعه مذكوره صحيح و احتياط مستحب آن است كه در صورت امكان، در مسجد الحرام يا مسجد النبي يا مسجد كوفه يا مسجد بصره معتكف شود همچنين اعتكاف در مسجد جامع هر شهر صحيح است مگر در زمانی كه امامت آن مسجد اختصاص به فرد غير عادل داشته باشد كه در اين هنگام بنا بر احتياط واجب جايز نيست.^۱

۱.۶.۳. تعريف مسجد جامع

مسجدي است كه اختصاص به گروه خاصی ندارد و اقشار مختلف مردم در آن رفت و آمد می کنند (مشهور).

مقام معظم رهبری:

مسجد جامع مسجدي است كه در شهر برای اجتماع همه اهل شهر بنا شده است، بدون اينكه اختصاص به گروه و قشر خاصی داشته باشد.^۲

۱. تحرير الوسيلة، امام، ج ۱، في شروط الاعتكاف، الشرط الخامس. هداية العباد، صافي، ج ۱، الاعتكاف، شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۲ الشرط الخامس و استفتائات پيرامون اعتكاف، س ۳۴، ص ۲۸. هداية العباد كليپايگانی، ج ۱ شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۳، الشرط السابع. وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتكاف، الشرط الخامس، م ۱۱۹۲، ص ۳۳۱، استفتائات، بهجت، ج ۲، ص ۴۴۳. الاحكام الواضحة، فاضل لنكراني، الاعتكاف، الشرط الرابع، ص ۲۶۸. زبدة الاحكام، اراكي، الاعتكاف، شروطه، الشرط الخامس، ص ۱۵۱. العروة الوثقى، تعليقه مكارم، نوري همداني، ج ۲، كتاب الاعتكاف، الشرط السادس. منهاج الصالحين، سيستاني، تبريزي، وحيد خراساني، ج ۱، الخاتمة في الاعتكاف، الشرط الرابع، ص ۳۴۳.
۲. اجوبة الاستفتائات، سؤال ۴۰۱.

آیت الله مکارم:

و منظور از مسجد جامع مسجدی است که به طور مرتب در آن نماز جماعت برگزار می‌گردد. بنابراین، در تمام چنین مساجدی اعتکاف جایز است.^۱ مسجد جامع مسجدی است که قشرهای مختلف در آن شرکت می‌کنند.^۲

آیت الله گلپایگانی:

مسجدی است که اغلب اوقات، بیشتر از سایر مساجد جمعیت داشته باشد.^۳

آیت الله فاضل:

یعنی مسجد عمومی که محل اجتماع عامه مردم است و اختصاص به اهل یک محله و گروه خاصی نداشته باشد.^۴

آیت الله تبریزی:

در سال یک دو بار اهالی شهر در آن نماز می‌خوانند.^۵

آیت الله بهجت:

اکثر اهالی شهر در آنجا نماز می‌خوانند.^۶ مسجدی است که در اوقات نماز معمولاً غالب اهالی شهر به آنجا می‌آیند، هر چند که از آن محل هم نباشند.^۷

آیت الله صافی:

مسجد جامع در مقابل مسجد بازار و قبيله

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۰.

۲. مکارم، استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۸، سؤال ۲۵۶.

۳. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۰۱.

۴. فاضل، جامع المسائل ج ۱، ص ۶۱۷.

۵. تبریزی، استفتائات، ج ۲، م ۶۵۶.

۶. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۳، م ۳۱۳۸.

۷. استفتائات، ج ۲، ص ۱۷۷۹، ص ۹۲.

و امثال اینهاست که در آنها معظم اهل بلد جمع نمی‌شوند و آماده برای اجتماع آنها هم نشده است یعنی مسجدی است که در آن این خصوصیات باشد و ممکن است مسجد جامع متعدّد باشد و نیز نزدیک هم باشند.^۱

• هر شهر و بلدی دارای مناطق و نواحی مختلفی از نظر عرف مردم و شهرداری است. آیا اعتکاف در مسجد جامع هر منطقه و کوی از شهر که محلّ رفت و آمد مردم آن ناحیه و منطقه است، در صحّت اعتکاف معتبر است یا باید مسجد جامع کلّ بلد باشد که محلّ رفت و آمد عموم مردم شهر است یعنی جامعیت در کلّ بلد معیار باشد؟

آیت‌الله سیستانی:

مراد از مسجد جامع، مسجدی است که اختصاص به محلّه یا منطقه خاص یا گروه خاصی نداشته باشد و محلّ اجتماع و رفت و آمد مردم مناطق و محلات مختلف شهر باشد و مشروعیت اعتکاف در غیر مسجد جامع ثابت نیست بلکه آنچه از ظاهر روایات معتبر فهمیده میشود اختصاص اعتکاف مشروع به مسجد جامع می‌باشد لکن چون أدلّه، قطعی و یقین آور نیست لذا اعتکاف در سایر مساجد غیر مسجد جامع رجائاً و بدون قصد ورود، اشکال ندارد اما اعتکاف در جایی که مسجد نیست و مثلاً حسینیه است یا فقط نمازخانه است صحیح نیست و مشروعیت ندارد.

۱. استفتائات پیرامون اعتکاف، س ۳۸ و ۳۹، ص ۳۰.

آیت الله صافی گلپایگانی:

مسجد جامع عبارت از مسجدی است که به طور متعارف اختصاص به آمد و رفت قبيله خاص و یا اهالی محلّه خاص ندارد.

آیت الله مکارم شیرازی:

در هر مسجدی که نماز جماعت مرتباً داشته باشد می توان معتکف شد.

آیت الله نوری همدانی:

اعتکاف در مسجد جامع هر منطقه کفایت می کند.

آیت الله حسینی شاهرودی:

اعتکاف در هر مسجد جامع و هر منطقه از شهر که نوعاً محلّ رفت و آمد عموم مردم می باشد، صحیح است و در مسجد خاصّ به محلّه یا بازار صحیح نیست.

آیت الله فاضل لنکرانی:

باید مسجد جامع کلّ بلد باشد؛ بلی ممکن است در یک شهر چند مسجد جامع باشد یا در شهر با دو جمعیت مستقل، دو مسجد جامع مستقل در اثر گسترش بهم چسبیده باشند که اعتکاف در هر یک از آنان صحیح است.

بلی اگر در مسجد جامع بلد امکان اعتکاف نباشد و لو به جهت کثرت جمعیت، به نظر آقا میتوانی در مساجد دیگر شهر که سه وعده نماز در آنجا با جمعیت معتنا به خوانده میشود، معتکف شوید.

آیت الله بهجت:

جامعیت کلّ بلد معیار است.^۱

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲.۶.۳. راه‌های احراز مسجد جامع

مشهور: مسجد بودن یا جامع بودن مسجد را از این راهها می‌توان فهمید:

۱. خود انسان یقین یا اطمینان نماید.
۲. به طوری بین مردم مشهور باشد که از این شهرت و شیوع، یقین یا اطمینان به مسجدیت یا جامع بودن آن حاصل گردد.
۳. دو نفر مرد عادل بگویند.

• آیا مسجد بودن یا جامع بودن مسجد با حکم حاکم شرع ثابت می‌شود؟

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی، بهجت، نوری همدانی:

بلی با حکم حاکم شرع ثابت می‌شود.

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، تبریزی، سیستانی:

چنانچه دو نفر یا دو گروه در مسجد بودن یا جامع بودن مسجدی اختلاف داشته باشند و به حاکم شرع برای رفع اختلاف مراجعه کنند، با حکم حاکم شرع مسجدیت یا جامع بودن مسجد ثابت می‌شود. (خویی: البته این در صورتی است که هنگام رجوع به حاکم شرع، وی حکم به مسجد بودن نماید و گرنه در کفایت آن اشکال است.)

آیت‌الله مکارم شیرازی:

ثبوت مسجدیت یا جامع بودن مسجد با حکم حاکم شرع محل اشکال است.

• آیا مسجد بودن یا جامع بودن مسجد به

وسیله خبر دادن يك مرد عادل ثابت می شود؟
 آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، بهجت:
 محل اشکال است.
 آیات عظام فاضل لنکرانی، سیستانی:
 ثابت نمی شود مگر مفید اطمینان باشد.
 آیات عظام خوئی، تبریزی، مکارم شیرازی،
 نوری همدانی:
 ثابت می شود.^۱

۳.۶.۳. مساجد جدید التأسیس

• برخی از مسجدهای جامع در شهرها، در قدیم
 مرکزیت و جامعیت داشته و فعلاً به حالت نیمه
 متروک در آمده و جامعیت خود را از دست داده
 است؛ هرچند هنوز به آن مسجد جامع اطلاق
 می شود و درعوض، مسجدهای بزرگ با مرکزیت
 بیشتری ساخته شده است. آیا اعتکاف در
 این گونه مساجد جدید التأسیس، بدون عنوان
 مسجد جامع صحیح است؟
 آیت الله بهجت:
 باید عنوان مسجد جامع صدق کند.^۲

۳.۶.۴. تعدد در مسجد جامع

در صورت تعدد، مخیر است در هریک از آن

۱. العروة الوثقی تعلیقه آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خوبی،
 سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، فی شرائط الاعتکاف، م ۲۴.
 تنقیح مبانی العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۲۴ و پاورقی ۱ و ۲، ص ۲۵۰ و
 استفتائات جدید، تبریزی، ج ۱، ص ۷۶۶، ۱۵۸. استفتائات بهجت، ج ۲،
 ص ۳۱۳۸، ۴۴۲ و ۴۴۳. تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۸، سؤال ۷۶۶.
 ۲. استفتائات، ج ۲، ص ۳۱۳۹، ۴۴۳.

مساجد اعتکاف نماید. (مشهور)^۱

۵.۶.۳. اعتکاف در مسجد مقدس جمکران

آیت‌الله بهجت:

صحیح نیست؛ چون مسجد جامع شهر

نیست.^۲

آیت‌الله صافی:

مسجد جمکران در حال حاضر از مساجد جامع

محسوب می‌شود و اعتکاف در آن صحیح

است.^۳

۵۱

۶.۶.۳. اعتکاف در مساجد دیگر (مثل مسجد

دانشگاه)

مقام معظم رهبری:

قبلاً گذشت که اعتکاف در هر مسجدی، حتی

غیر از مسجدهای چهارگانه، تا هنگامی که بر

آن مکان، اسم مسجد صدق کند، جایز است؛

مشروط به اینکه به قصد رجاء باشد، یعنی به

امید اینکه مطلوب خداوند واقع شود و مختص

به مسجد جامع نیست و ممکن است که یک

شهر یا روستا چند مسجد جامع داشته باشد.^۴

۱. العروة الوثقی، تعلیقه آیات عظام امام، اراکی، گلپایگانی، خوبی، سیستمی،

فاضل، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، فی شرائط الاعتکاف، شرط السادس.

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط الخامس، ص ۱۵۱. استفتائات

پیرامون اعتکاف، صافی گلپایگانی، س ۳۹، ص ۳۰. استفتائات بهجت، ج ۲،

س ۳۱۴۰، ص ۴۴۳. تنقیح مبانی العروة، تبریزی، شروط الاعتکاف، الشرط

السادس، ص ۲۳۰ و استفتائات جدید، تبریزی، ج ۱، ص ۷۴۴، ص ۱۵۴.

۲. استفتائات، ج ۲، س ۳۱۴۱، ص ۴۴۳.

۳. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۴۴.

۴. مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای در سایت ایشان.

آیت الله صافی:

اعتکاف در غیرمسجد جامع صحیح و مشروع نیست و احکام اعتکاف را ندارد.^۱

آیت الله بهجت:

صحیح نیست؛ چون مسجد جامع شهر نیست.^۲

آیت الله فاضل:

یکی از شرایط صحت اعتکاف این است که در مسجد جامع باشد؛ بنابراین در مسجد بازار و محله، اعتکاف صحیح نیست.^۳

آیت الله مکارم:

در تمام مساجد شهر که به طور مرتب در آن اقامه جماعت می شود، اعتکاف جایز است.^۴

۷.۶.۳. اعتکاف کردن در غیرمسجد جامع

به قصد رجاء

آیت الله تبریزی:

اعتکاف باید در مسجد جامع شهر باشد. مشروعیت اعتکاف در غیرمسجد جامع ثابت نشده است.^۵

۸.۶.۳. اعتکاف در غیرمسجد جامع (مثل

نمازخانه دانشگاهها)

آیت الله مکارم:

اعتکاف باید در مسجد جامع باشد و منظور

۱. پاسخ به سیصد سؤال، ج ۱، موجود در سایت.

۲. بهجت، استفتانات، ج ۲، ص ۴۴۳.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۰.

۴. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۹، م ۳۶، ص ۱۱۰، س ۲۳.

۵. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۳۹، س ۶۵۰.

از مسجد جامع مسجدی است که قشرهای مختلف شهر در آن شرکت می‌کنند، و از اعتکاف در سایر مساجد و نمازخانه‌ها خودداری شود. در صورتی که گروه‌های خارج از دانشگاه برای اقامه نماز از جاهای مختلف به مسجد دانشگاه می‌آیند، اعتکاف در آن جایز است.^۱

۹.۶.۳. اعتکاف در مسجد جامع

آیت‌الله نوری همدانی:

مسجد جامع در ردیف مساجد چهارگانه است؛ ولی احوط آن است که در صورت امکان، در یکی از مساجد اربعه باشد.^۲

۷.۳. اجازه دادن کسی که اجازه او برای اعتکاف معتبر است (اذن شوهر، والدین و صاحب‌کار)

(۱) اجیر خاص مراد اجیری است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی وی در مدت اعتکاف می‌باشد

آیات عظام خوئی، اراکی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی، بهجت:

کسی که در استخدام دیگری است مانند برخی از کارمندان یا کارگران در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب‌کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر می‌باشد و اعتکاف با عمل اجاره منافات دارد باید از صاحب کار اجازه

۱. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۵۸.

۲. هزارویک مسأله فقهی، ج ۲، ص ۸۱.

بگیرد.^۱

مرحوم امام:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر در مدت اعتکاف می‌باشد، اجیر باید از صاحب کار و مستأجر برای اعتکاف اجازه بگیرد اما در غیر این صورت اعتبار اجازه در صحت اعتکاف معلوم نیست بلکه در بعضی فروض، معلوم العدم است.

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر می‌باشد، اجیر باید از صاحب کار و مستأجر برای اعتکاف اجازه بگیرد اما اگر اجیر مالک منافع بدنی خویش است و تنها برای انجام عملی در ذمه اجیر شده است، مخالفت او و وفاء نکردن به آنچه برایش اجیر شده موجب بطلان اعتکاف نیست.

آیت الله سیستانی:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر می‌باشد، در صورتی که مستأجر در مکث و توقّف

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۸. آیه الله بهجت در ادامه چنین می‌فرماید: و ممکن است آنچه مبطل اعتکاف باشد، منع و نهی مستأجر باشد، نه مجرد عدم اذن و اجازه او.

خارج از محل کار مجاز باشد و اعتکاف هم برای شغل و کسب نباشد، اعتکافش صحیح است، هرچند در خصوص اعتکاف از صاحب کار اجازه نگرفته باشد.^۱

۱.۷.۳. اجازه پدر و مادر

• آیا فرزند باید برای اعتکاف از والدین خود اجازه بگیرد حتی اگر معتکف شدن او موجب اذیت و آزار و یا زحمت آنان نباشد؟
مرحوم امام، آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، خوئی، وحید خراسانی، مکارم شیرازی، سیستانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، بهجت:
در صورتی که اعتکاف موجب آزار و اذیت والدین باشد (و آنان به جهت مهربانی و شفقت بر فرزند ناراحت می‌شوند)، اجازه از آنان لازم است و اگر موجب اذیت آنان نباشد احتیاط مستحب است اجازه بگیرد.^۲

۱. تحریر الوسيلة، ج۱، خاتمة فی الاعتکاف، فی شروطه، الشرط السادس. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط السادس، م ۱۱۹۳. هداية العباد گلپایگانی، ج۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳. هداية العباد صافی گلپایگانی، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲. زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السادس ص ۱۵۲، العروة الوثقی، تعلیقه فاضل، سیستانی، خوبی، مکارم، گلپایگانی، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط السابع

۲. هداية العباد گلپایگانی، ج۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السادس (على الاحوط نعم مع النهي و الايذاء من مخالفته فالاقوى البطلان. عروه الوثقی حاشیه شرط هفتم)، الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط الخامس، ص ۲۶۹. العروة الوثقی تعلیقه مکارم، فاضل، گلپایگانی، نوری همدانی، خوبی، سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط السابع. منهاج الصالحين، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط الخامس. تحریر الوسيلة، ج ۱، خاتمه فی الاعتکاف، فی شروط الاعتکاف، الشرط السادس. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط السادس، م ۱۱۹۳ ص ۳۳۲، استفنانات، ج ۲، بهجت ص ۴۴۲، س ۳۱۳۶.

آیت الله صافی گلپایگانی:

در صورت عدم ایذاء^۱ اجازه والدین شرط نیست، بلی احتیاط خوب است.^۲
و در استفتاء دیگر میفرمایند:
در صورت عدم ایذاء، اذن والدین شرط نیست.
بلی اگر فرزند بداند که پدر یا مادر، از انجام اعتکاف به جهت مهربانی و شفقت بر او ناراحت می شوند، باید رضایت ایشان را جلب نماید و با نهی آن ها، اعتکاف باطل می گردد.^۳

۲.۷.۳. اجازه شوهر

• آیا اذن شوهر در اعتکاف زن لازم است؟
در صورتی که اعتکاف زن بدون اجازه شوهرش موجب از بین رفتن حق شوهر^۴ باشد:
آیات عظام خوئی، تبریزی، وحید خراسانی، صافی گلپایگانی، گلپایگانی، بهجت، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اجازه شوهر لازم است.
مرحوم امام:
بنابر احتیاط واجب لازم است.
و اگر اعتکاف منافی با حق شوهر نباشد:
آیات عظام تبریزی، اراکی:
اجازه شوهر باز هم بنابر احتیاط واجب لازم است.

۱. ایذاء: اذیت و آزار رساندن.

۲. هدایة العباد، صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط

السادس، ص ۲۳۷ و استفتائات پیرامون اعتکاف، س ۲۴، ص ۲۳

۳. پاسخ به سبصد سؤال، ج ۲.

۴. حق شوهر بر زن در دو مورد است: ۱- حق استمتاع و استفاده جنسی در هر وقتی

که شوهر درخواست نماید. ۲- حق اجازه گرفتن از شوهر برای خروج از منزل،

لذا همسر دائمی باید برای خروج از منزل از شوهر اجازه بگیرد.

آیت‌الله بهجت:

اعتبار اجازه محلّ اشکال است هر چند مطابق با احتیاط وجوبی است.

آیات عظام فاضل لنکرانی. مکارم شیرازی. نوری همدانی:

در صورتی که روزه اعتکاف، روزه مستحبی باشد بنابر احتیاط واجب اجازه شوهر لازم است.

آیات عظام مرحوم امام. صافی گلپایگانی. گلپایگانی:

اجازه شوهر لازم نیست هر چند احتیاط مستحب اجازه گرفتن است.

آیات عظام خوئی. وحید خراسانی:

اجازه لازم نیست هر چند احتیاط مستحب است که اجازه بگیرد. بله، در صورتی که روزه اعتکاف، روزه مستحبی باشد و شوهر از گرفتن روزه مستحبی نهی نماید، بنابر احتیاط واجب اجازه شوهر لازم است.^۱

آیت‌الله سیستانی:

زمانی که مکث زن در مسجد حرام باشد مثل موردی که زن بدون اجازه از منزل خارج شده باشد، اعتکاف باطل است و در صورتی که مکث زن در مسجد حرام نباشد ولی اعتکاف منافی با

۱. تحریر الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط السادس. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط السادس، م ۱۱۹۳، ص ۳۳۲. هدایة العباد، صافی ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط السادس. هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السادس. الاحکام الواضحة، فاضل، الاعتکاف، الشرط الخامس، ص ۲۶۹. العروة الوثقی، تعلیقه مکارم، فاضل، گلپایگانی، اراکی، نوری همدانی، خوبی، سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط السابع. زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السادس، ص ۱۵۲. منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط الخامس.

حق شوهر باشد، صحت اعتکافش در صورتی که بدون اجازه شوهرش باشد، محل اشکال است.^۱

۸.۳. استمرار ماندن در مسجد

انسان در مدت اعتکاف باید در مسجد بماند

۱.۸.۳. خروج از محل اعتکاف:

(۱) مراجع عظام: اگر معتکف از محل اعتکاف عمدتاً و اختیاراتاً در غیر موارد ضروری و مجاز برای خروج، خارج گردد، اعتکافش باطل می‌شود، هر چند از روی ندانستن مسأله و جهل به حکم باشد.^۲

(۲) اگر معتکف از روی فراموشی از مسجد خارج شود و زمان خروج طولانی نشود به مقداری که صورت اعتکاف به هم بخورد: مرحوم امام، آیات عظام بهجت، اراکی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی: اعتکاف باطل نمی‌شود.

۱. منهاج‌الصالحین سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط الخامس، ص ۳۴۳ و العروة الوثقی، تعلیقه سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شرائط الصحة، الشرط السابع، پاورقی ۱۵ ص ۴۸۲.
 ۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۸، منهاج‌الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السابع. هدایة العباد، صافی گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط السابع، وسیلة النجاة، بهجت، خاتمة فی الاعتکاف، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۱۹۴، الشرط السابع ص ۳۳۲. تحریر الوسیلة، مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، الشرط السابع، ص ۲۷۹. الاحکام الواضحة، فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط السادس، ص ۲۶۹. العروة الوثقی، تعلیقه اراکی، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شروط الاعتکاف، الشرط الثامن.

آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی:
اعتکاف باطل می‌شود.

آیات عظام گلپایگانی و صافی:
عدم بطلان محل اشکال است. پس اگر
اعتکاف واجب شده باشد، احتیاط به اتمام و
اعادهٔ اعتکاف ترک نشود.

آیت‌الله مکارم:

اعتکاف بنا بر احتیاط واجب باطل می‌شود.

آیت‌الله وحید:

بطلان اعتکاف محل اشکال است.^۱

(۳) اگر معتکف از روی اکراه و اجبار از مسجد
خارج شود و زمان خروج طولانی نشود به
مقداری که صورت اعتکاف به هم بخورد:
مرحوم امام، آیات عظام، تبریزی، صافی
گلپایگانی، خوئی، وحید خراسانی، سیستانی،
بهجت، اراکی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی،
نوری همدانی:

اعتکاف باطل نمی‌شود.

آیت‌الله گلپایگانی:

عدم بطلان محل اشکال است. پس اگر

۱. وحید خراسانی، الحاشیة من منهاج‌الصالحین، ج ۲، ص ۳۰۹. تحریر
الوسیلة مرحوم امام، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط السابع، ص ۲۷۹.
منهاج‌الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف،
الشرط السادس. هداية‌العباد صافی، ج ۱، الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م
۱۴۰۲، الشرط السابع، استفتائات پیرامون اعتکاف، صافی س ۶۵، ص ۴۹.
هدایة‌العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السابع.
وسیلة‌النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۱۹۴ و ۳۳۲ و استفتائات،
ج ۲، س ۳۱۴۹، ص ۴۴۵. الاحکام الواضحة، فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط
السادس، ص ۲۶۹. زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السابع،
ص ۱۵۲. العروة الوثقی، تعلیقه مکارم، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف،
الشرط الثامن

اعتکاف واجب شده باشد، احتیاط به اتمام و اعاده اعتکاف ترک نشود.^۱

مسأله: اگر معتکف به خاطر کار ضروری از مسجد خارج شود ولی مدّت خروجش طولانی گردد، به گونه‌ای که صورت اعتکاف از بین برود، اعتکافش باطل است، هرچند خروجش از روی اکراه یا اجبار یا اضطرار و یا فراموشی باشد. (مراجع عظام)^۲

۲.۸.۳. صورت‌های جواز خروج از مسجد

۱.۲.۸.۳. ادای شهادت

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، بهجت، نوری همدانی: جایز است.

آیات عظام تبریزی، خوئی، وحید خراسانی، سیستانی:

محلّ اشکال است مگر آنکه از ضرورات عرفیه بشمار آید.^۳

۱. همان

۲. منهاج‌الصالحین، خوبی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۶. هداية العباد، صافی گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۵، ص ۲۴۰. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۶، ص ۳۳۵. تحریر الوسیله، مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۱۲. الاحکام الواضحة، فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط السادس، ص ۲۶۹. زبدة الاحکام، اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۳، ص ۱۵۳. العروة الوثقی، تعلیقه مکارم، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، فی شرائط الاعتکاف، م ۳۶. استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، ص ۴۹۰، ص ۱۶۳ و ۱۶۴.

۳. تحریر الوسیله، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹، ص ۲۸۱. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳، ص ۳۳۴. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳، ص ۲۸۰. هداية العباد، صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲، ص ۲۳۹. الاحکام الواضحة،

داشته باشد، اشکال ندارد.^۱
 مسأله: آیات عظام خوئی، اراکی، گلپایگانی،
 مرحوم امام، مکارم شیرازی، سیستانی، تبریزی،
 فاضل لنکرانی، بهجت، نوری همدانی: اگر بر
 معتکف خروج از محلّ اعتکاف واجب باشد مثل
 اداء دینی که بر عهده او واجب است یا انجام
 واجب دیگری که این اداء دین یا انجام واجب
 متوقف بر خروج است و لکن او خلاف وظیفه
 رفتار نموده و خارج نشود گنہکار است ولی
 اعتکافش باطل نمی‌شود.^۲

۳. ۲. ۸. ۳. نماز جماعت:

آیات عظام مرحوم امام - سیستانی - نوری
 همدانی:
 خروج برای نماز جماعت مشکل است مگر در
 مگه مکرمه.

آیات عظام گلپایگانی - صافی گلپایگانی:
 خروج برای نماز جماعت مشکل است بلکه در
 خارج از محلّ اعتکاف نماز نخواند، اگرچه حکم
 خروجش برای حاجتی بوده است که به سبب
 آن خروج جایز بوده است، مگر در مگه مکرمه.
 آیت‌الله فاضل لنکرانی: خروج محلّ اشکال
 است حتی در مگه.
 آیت‌الله مکارم شیرازی: جائز نیست.

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. العروة الوثقی، تعلیقه آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، مکارم،
 خوبی، سیستانی، فاضل، نوری همدانی، ج ۲ کتاب الاعتکاف، فی شرائط
 الاعتکاف، م ۳۴. هزار يك مسأله فقهی، ج ۲، س ۲۸۳، ص ۸۳. تنقیح مبانی
 العروة تبریزی، کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، م ۳۴ ص ۲۵۸. استفتائات
 بهجت، ج ۲ س ۳۱۵ ص ۴۴۵ و ۴۴۶

آیات عظام اراکی، خوئی: می تواند.
 آیت الله تبریزی: معتکف نمیتواند برای نماز
 جماعت از محلّ اعتکاف خارج شود بلکه در
 خارج از محلّ اعتکاف نماز نخواند، مگر در مگّه
 مکرمه.^۱

آیت الله بهجت: فی الجملة می تواند.^۲

۳. ۲۰۸. ۴. تشییع جنازه و عیادت مریض:

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، خوئی، تبریزی،
 وحید خراسانی، سیستانی، فاضل لنکرانی،
 مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، بهجت: خروج
 معتکف برای تشییع جنازه یا عیادت مریض
 جائز است.

آیات عظام مرحوم امام، نوری همدانی:
 در صورتی که میّت یا مریض يك نحو
 وابستگی به معتکف داشته باشد به طوری که
 شرکت در تشییع جنازه یا عیادت کردن از او، از
 ضرورت های عرفی حساب آید جایز است.^۳

۱. تحریر الوسيلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹ ص ۲۸۱. زبدة
 الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲. هداية العباد گلپایگانی،
 ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳ ص ۲۸۰. هداية العباد صافی ج ۱ شروط الاعتکاف،
 م ۱۴۱۲ ص ۲۳۹. العروة الوثقی تعليقه فاضل، مکارم، خوبی، سیستانی، نوری
 همدانی، شرائط الاعتکاف، م ۳۰. منهاج الصالحین سیستانی، ج ۱ الخاتمة فی
 الاعتکاف، الشرط السادس ص ۳۴۴. هزار و يك مسألة فقهي، ج ۲ ص ۲۷۷
 ص ۸۲. تنقيح مباني العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۲۰ یاورقی ص ۲۵۴
 ۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵.

۳. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳. هداية العباد، صافی،
 ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲. منهاج الصالحین، خوئی، سیستانی، تبریزی،
 وحید، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس. تعليقه العروة الوثقی
 مکارم، نوری همدانی، ج ۲، شروط الاعتکاف، م ۳۰. استفتائات جدید،
 مکارم، ج ۲، ص ۱۶۴. هزار و يك مسئله فقهي، ج ۲، ص ۲۷۸. ۸۲. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳، ص ۳۳۴. الاحکام
 الواضحة، فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس، ص ۲۶۹. زبدة الاحکام اراکی،

۳. ۲۰۸. ۵. نماز جمعه

چنانچه نماز جمعه در بیرون از محل اعتکاف برگزار شود:

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی، بهجت، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، سیستانی: معتکف می تواند برای شرکت در نماز جمعه از محل اعتکاف خارج گردد ولی خروج او باید به مقدار لازم باشد.^۱

آیت الله شبیری زنجانی:
اگر عرفاً و یا شرعاً ضرورتی نباشد، به احتیاط واجب نمی تواند خارج شود.^۲

آیت الله تبریزی:
معتکف نمی تواند برای شرکت در نماز جمعه از محل اعتکاف خارج گردد.^۳
آیت الله نوری همدانی:
نمی تواند مگر اینکه حضورش ضرورت داشته باشد.^۴

۶۴

احکام اعتکاف

۱. هدایة العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۳. هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۲. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳، ص ۳۳۴. استفتانات، بهجت، ج ۲، ص ۴۴۵. الاحکام الواضحة، فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس، ص ۲۶۹. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۰. تعليقه العروة، الوتفی سیستانی، مکارم، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شرائط الصحة، م ۳۰. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۴.

۲. استفتانات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخگویی به مسائل دینی آستان قدس رضوی، س ۳.

۳. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۶۳۶، ۱۳۷ و تنقیح مبانی العروة تبریزی، کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، م ۳۰، پاورقی ۱، صص ۲۵۳ و ۲۵۴.

۴. هزار يك مسأله فقهي، ج ۲، ص ۲۸۶، صص ۸۳ و ۸۴.

۳. ۲۰۸. ۶. استقبال و تودیع مؤمن
 آیات عظام خوبی و وحید و سیستانی:
 اشکال دارد.^۱
 آیت الله تبریزی:
 جایز نیست.^۲
 آیات عظام گلپایگانی و صافی و بهجت:
 جایز است.^۳

۳. ۲۰۸. ۷. خروج برای وضو و غسل مستحبی
 • آیا در هنگام اعتکاف برای غسل های مستحبی
 مثل غسل عمل امّ داوود یا غسل جمعه یا وضوء
 مستحبی می تواند از مسجد خارج بشود؟
 آیت الله فاضل لنکرانی:
 مانعی ندارد.
 آیت الله صافی گلپایگانی:
 بلی می تواند.
 آیت الله وحید خراسانی:
 خیر.
 آیت الله بهجت:
 می تواند با اقتصار بر اقل.
 آیت الله شبیری زنجانی:
 در فرض ضرورت شرعی و عرفی می تواند از
 مسجد خارج شود.

۱. خوبی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۰۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۳۴.
 ۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۶۵۸.
 ۳. گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۳؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۲. بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۵.

آیت‌الله مکارم شیرازی:
 برای وضو و غسل مستحبی و مانند آن
 اشکالی ندارد.^۱
 آیت‌الله تبریزی:

خارج شدن برای وضو و غسل مستحبی و
 مسواک زدن جایز نیست.^۲
 • خارج شدن از محلّ اعتکاف برای وضوی نماز
 مستحبی (که وضو شرط صحّت آن است) یا
 قرائت قرآن (که وضو شرط کمال آن است) چه
 حکمی دارد؟

آیت‌الله خامنه‌ای:
 اگر امکان وضو گرفتن در داخل مسجد
 نباشد، مانع ندارد لکن خروج به مقدار ضرورت
 و نیاز باشد.

آیت‌الله مکارم شیرازی:
 در صورتی که امکان وضو گرفتن در مسجد
 نباشد، مانعی ندارد.

آیت‌الله حسینی شاهرودی:
 چنانچه در مسجد ممکن نباشد، میتواند
 برای وضو گرفتن بیرون رود.
 آیت‌الله فاضل لنکرانی:

خروج از مسجد برای وضوگرفتن چه وضو
 مستحب باشد و چه واجب، در صورتی که در
 مسجد امکان وضو گرفتن نباشد، مانعی ندارد و

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی آستان
 قدس رضوی، س ۳

۲. استفتائات جدید، مکارم شیرازی، ج ۲، س ۴۹۶، ص ۱۶۵

۳. استفتائات جدید، ج ۲، س ۶۳۶، ص ۱۳۷ و استفتائات جدید، ج ۱، س ۷۲۸،

سیره متشرّعه براین بوده است.

آیت الله بهجت:

خارج شدن برای وضوی مستحبّی جایز است.

آیت الله سیستانی:

اشکال دارد.^۱

• در صورتی که شرایط برای وضو گرفتن در خود

مسجد فراهم باشد، آیا معتکف می‌تواند به

خارج از مسجد برای وضو گرفتن برود؟

(مراجع عظام): در فرض مرقوم نمیتواند.^۲

۶۷

۸.۲.۸.۳. شرکت در درس

• آیا معتکف برای شرکت در دروس دبیرستان یا

دانشگاه یا حوزه می‌تواند از محلّ اعتکاف خارج

گردد؟

آیت الله خامنه‌ای: در غیر موارد ضرورت عرفی

نمی‌تواند و در مواردی که ضرورت عرفی دارد،

خروج نباید به حدّی باشد که صورت اعتکاف

محو شود.

آیت الله مکارم شیرازی:

جایز نیست مگر اینکه ضرورت مهمّی داشته

باشد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

نمی‌تواند.

آیت الله وحید خراسانی:

نمی‌تواند مگر ضرورت عرفیه باشد.

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. استفتاء خصوصی کتبی

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

خیر.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

معیار در جواز خروج، ضرورت شرعی و یا عرفی است و تعیین مصداق ضرورت عرفی از شأن فقیه خارج است و بر فرض تعیین، برای مقلد حجت نیست.^۱

آیت‌الله حسینی شاهرودی:

در غیر موارد ضروری موجب بطلان است.^۲
 • آیا برای معتکف جایز است خروج از مسجد برای شرکت در درسهای حوزه؟^۳
 آیت‌الله اراکی:

بعید نیست شرکت در درس از موارد حاجت عرفیه و ضرورت عرفیه باشد و خروج برای آن به مقدار ضرورت، جائز است.

آیت‌الله بهجت:

اشکال ندارد؛ ولی به حدی نرسد که صورت اعتکاف محو شود.

آیات عظام تبریزی، نوری همدانی:

جایز نیست.

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی آستان قدس رضوی، س ۸، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۵۱۵، ص ۱۴۴، پاسخ به سیصد مسأله موجود در سایت آیت‌الله صافی

۲. آیت‌الله حسینی شاهرودی: استفتاء خصوصی کتبی

۳. آیت‌الله اراکی: استفتائات، اعتکاف، س ۲، ص ۵۹، آیت‌الله بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵. هزار و یک مسأله فقهی، نوری همدانی، ج ۲، ص ۲۷۶، ص ۸۲ و استفتائات جدید تبریزی، ج ۲، ص ۶۴۵، ص ۱۳۸.

۳.۸.۲.۹. شرکت در امتحان^۱

آیت‌الله مکارم:

شرکت در امتحان در صورت ضرورت اشکال ندارد؛ ولی در اولین فرصت به محل اعتکاف بازگردد.

آیت‌الله وحید:

خروج از محل اعتکاف برای امتحان مهم، ضرورت عرفیه به حساب آمده و مانعی ندارد.

آیت‌الله اراکی:

در صورتی که وقت امتحان منحصر باشد و وقت دیگری نداشته باشد خروج مانعی ندارد به شرط آنکه اقتضار کند به اقل مسافت، و اقرب طرق، و اقل ازمنه امکان، به طوری که بیش از مقدار ضرورت، خارج مسجد مکث نکند و زیر سقف ننشیند و راه نرود حتی الامکان و پس از قضای ضرورت فوراً برگردد.

• آیا معتکف برای شرکت در امتحانات دبیرستان یا دانشگاه یا حوزه می‌تواند از محل اعتکاف خارج شود؟

آیت‌الله سیستانی:

چنانچه ضرورت عرفی باشد می‌تواند ولی نباید مدّت خروجش طولانی‌گردد، به گونه‌ای که صورت اعتکاف از بین برود.

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۱۶ تا ۱۲۰. استفتائات آیت‌الله وحید، موجود در سایت معظم له به نشانی: www.vahid-khorasani.i. آیت‌الله اراکی: استفتائات، اعتکاف، ص ۳، ص ۵۹. آیت‌الله سیستانی: استفتاء خصوصی کتبی، تذکر: معظّم‌له در تعیین حدود عرفی مقدار خروج فرموده‌اند: خروج برای حدود یک ساعت برای ضرورت عرفی اشکال ندارد و بیش از آن محل اشکال می‌باشد و چنانچه زمان خروج بسیار طولانی‌گردد که صورت اعتکاف به هم بخورد، اعتکاف باطل می‌شود.

• الف. آیا معتکف می‌تواند برای شرکت در جلسه امتحان (به مدّت طولانی یا کوتاه) از مسجد خارج شود؟

• ب. در صورت جواز تا چه مقدار می‌تواند در جلسه امتحان بماند؟
آیت‌الله صافی:

جواز در صورتی که زمان کوتاه باشد بعید نیست .

آیت‌الله مکارم:

الف و ب. در مورد امتحانات سرنوشت ساز مجاز است، البته به طوری که صورت اعتکاف به هم نخورد، مثلاً حدود یکی دو ساعت و بیشتر نباشد.

آیت‌الله سیستانی:

الف و ب. اگر امتحان ضروری باشد و به مقدار یک ساعت باشد اشکال ندارد ولی بیشتر از آن به احتیاط واجب جایز نیست.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

الف و ب. اگر شرکت در جلسه امتحان برایش لازم و ضروری است، میتواند از مسجد خارج شود ولی در صورتی که توقّفش بیرون مسجد زیاد طول بکشد به حدّی که صورت اعتکاف به هم بخورد، اعتکاف خود به خود باطل میشود.
آیت‌الله وحید:

الف. خروج از محل اعتکاف برای امتحانات مهم (مثل امتحان پایان ترم) ضرورت عرفیه به حساب می‌آید و مانعی ندارد.

ب. به مقداری که ضرورت دارد اکتفاء نماید و

نباید بیشتر از زمانی که برای انجام امتحان لازم است خارج مسجد بماند و بنا بر احتیاط واجب از نزدیکترین راه به مسجد برگردد و در بیرون مسجد ننشیند و اگر اضطرار به نشستن پیدا کرد در صورت امکان در سایه ننشیند؟

• خروج از اعتکاف جهت کار اداری از ساعت هشت صبح الی دو عصر یا جهت شرکت در امتحاناتی که چند ساعت طول می‌کشد و امثال آن چه صورت دارد؟
آیت‌الله خامنه‌ای:

خروج از مسجد در حال اعتکاف، اگر ضرورت شرعی یا عقلی یا عرفی در بین نباشد جایز نیست.

آیت‌الله فاضل لنکرانی:
جایز نیست.

آیت‌الله سیستانی:
اعتکاف صحیح نیست.

آیت‌الله بهجت:

از حدود اعتکاف خارج است و فقط در حال اضطرار جایز است بعضی از امور.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:
جایز نیست.

آیت‌الله مکارم شیرازی:

جایز نیست جز در موارد ضرورت و به مقدار ضرورت.

آیت‌الله تبریزی:

با خروج از محل اعتکاف، اعتکاف باطل می‌شود.

۳.۸.۲۰.۱۰. وسایل مورد احتیاج

• خروج معتکف از مسجد برای آوردن وسایل مورد احتیاجش چه حکمی دارد، در فرضی که می‌تواند فرد غیر معتکفی را برای آوردن آن وسایل مأمور نماید؟^۱

آیت‌الله خامنه‌ای:

اگر مأمور کردن دیگران محذوری ندارد، خارج نشود.

آیت‌الله مکارم شیرازی:

در فرض سؤال جایز نیست.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

اگر ارجاع به غیر به طور متعارف ممکن باشد خود معتکف خارج نشود.

آیت‌الله وحید خراسانی:

نمی‌تواند.

آیت‌الله بهجت:

معلوم شد لزوم اقتصار بر مقدار ضرورت، لذا تا نائب گرفتن مقدور باشد نباید خارج شود.

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

جایز نیست.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

اگر محذوری در امر دیگری نباشد خروج از مسجد جائز نیست.

آیت‌الله سیستانی:

در صورت امکان توّسل به غیر، خودش نمی‌تواند برای آوردن وسایل از مسجد خارج شود.

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی آستان قدس رضوی، س ۱۰، آیت‌الله حسینی شاهرودی: استفتاء خصوصی کتبی.

آیت‌الله شاهرودی:

در فرض مذکور خارج نشود.

سؤال: خروج معتکف از مسجد برای تهیه غذا و شستن لباس‌ها و ظروف خود چه حکمی دارد و اگر شخص غیر معتکفی این کارها را برای او بکند چگونه؟^۱

آیت‌الله نوری همدانی:

اگر ضرورت ندارد و فردی هست که این کارها را انجام دهد جایز نیست.

آیت‌الله تبریزی:

چنانچه بتواند کسی را برای این کارها بگمارد، خودش نمی‌تواند از مسجد خارج شود و آنها را انجام دهد، و در غیر این صورت، به مقدار ضرورت می‌تواند از مسجد خارج شود و بعد از انجام کار به مسجد برگردد.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

خروج برای ضرورات عرفی و شرعی مانعی ندارد.

آیت‌الله مکارم:

تهیه غذا و شستن ظرف‌ها اگر ضرورت ندارد و فردی هست که این کارها را انجام دهد، جایز نیست.

حکم خروج بعضی از اعضای بدن از مسجد در حال اعتکاف:

مسأله: آیات عظام مرحوم امام، خوئی، اراکی،

۱. هزار و یک مسأله فقهی، ج ۲، ص ۲۷۹، ص ۸۲، آیت‌الله مکارم: استفتائات جدید، ج ۲، سؤال ۲۷۹. آیت‌الله تبریزی، استفتائات جدید، ج ۲، ص ۶۵۹، ص ۱۳۸، آیت‌الله صافی گلپایگانی، استفتائات پیرامون اعتکاف، ص ۶۰، ص ۴۴ و ۴۵.

گلپایگانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی، فاضل
لنکرانی، سیستانی:
خروج بعضی از اجزاء بدن معتکف مانند
دست یا سرو مانند اینها از مسجد اشکال ندارد.^۱

۱. زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السابع، ص ۱۵۲. تعلیقه العروة الوثقی، آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، فاضل، مکارم، سیستانی، خوبی، نوری همدانی، ج ۲، فی شرائط الاعتکاف، الشرط الثامن، ص ۷۹.

فصل چہارم:
مسائل شروط اعتکاف

۱.۴. ارتداد

اگر معتكف در اثنای اعتكاف مرتد شود، اعتكافش باطل است، هرچند توبه کند؛ حکم بطلان اعتكاف در روز بنابر فتوی و در شب، بنابر احتیاط واجب میباشد (صاحب عروه)^۱ مرحوم امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، مکارم، نوری همدانی:

اظهر و اقوی بین شب و روز در این مسئله تفاوتی نیست.

آیت الله مکارم در ادامه می فرماید:

برای اینکه اعتكاف عبادتی شبانه روزی است و عبادت از کافر صحیح نیست.

آیات عظام سیستانی، فاضل

مانند نظر مرحوم صاحب عروه میباشد.^۲

آیت الله تبریزی:

اعتكافش باطل است.^۳

۲.۴. عدول از نیت

عدول از نیت اعتكاف جایز نیست؛ هرچند هر دو مستحب یا واجب باشد. همچنین تغییر نیت اعتكافی که به نیابت از سوی فلان میّت صورت گرفته، به میّت دیگر یا به انسان زنده جایز نیست؛ همان گونه که تغییر اعتكاف به نیابت از دیگری به اعتكاف برای خویشان یا بالعکس جایز نمی باشد. (مراجع عظام)^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، کتاب الاعتكاف، شروط الاعتكاف، مساله ۱.

۲. تعلیقه العروة الوثقی، ج ۲، فی شروط الاعتكاف، م ۱.

۳. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۵، س ۷۴۸.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹ م ۲؛ استفتانات جدید، ص ۱۵۵، س ۷۴۹.

آیت الله مکارم:

بنابراین کسی که دو اعتکاف بر اثر نذر و قسم بر او واجب شده و اکنون به نیت انجام اعتکاف نذری معتکف گردیده، نمی‌تواند نیت خود را به اعتکاف دیگر تغییر دهد؛ همان‌گونه که تغییر اعتکاف استیجاری به اعتکاف برای خویشتن یا بالعکس جایز نمی‌باشد.^۱

۳.۴. نیابت از اکثر

در یک اعتکاف، نیابت از چند نفر جایز نیست. آری به‌عنوان اهدای ثواب اشکالی ندارد. بنابراین صحیح است ثواب اعتکاف را به تعدادی از افراد زنده یا عده‌ای از اموات یا تعدادی از زنده‌ها و مردگان اهدا کند (مراجع عظام).^۲

۴.۴. نوع روزه اعتکاف

روزه لازم نیست مخصوص اعتکاف باشد، بلکه با هر روزه‌ای اعتکاف تحقق می‌یابد. بنابراین جایز است اعتکاف با روزه استیجاری یا روزه واجب به جهت نذر و مانند آن حتی اگر نذر اعتکاف کرده باشد که بدین سبب اعتکاف واجب گردیده، می‌تواند روزه استیجاری بگیرد؛ (۱) زیرا بر معتکف، روزه واجب است؛ خواه برای اعتکاف باشد یا برای غیراعتکاف. بلکه حتی در نذر اعتکاف می‌تواند روزه مستحبی بگیرد که

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۳، م ۱۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، م ۳.

قطع آن جایز است. پس اگر روزه را قطع نکرد، اعتکافش تمام است و اگر روزه را قطع کرد، اعتکاف نیز قطع شده و باید از اول شروع کند (مشهور).^۱

مشهور عبارتند از: مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، اراکی، گلپایگانی، صافی، خوئی، تبریزی، سیستانی، نوری همدانی (۱) آیت‌الله اراکی: اگر نذر مطلق باشد، اما در نذر معین نمی‌تواند روزه استیجاری بگیرد.

آیت‌الله بهجت: احتیاط مستحب آن است که هرگاه اعتکاف از غیر باشد، روزه از طرف کسی باشد که اعتکاف از طرف اوست.^۲

آیت‌الله فاضل لنکرانی: روزه برای دیگری خواه استیجاری باشد یا توسط ولی گرفته شود یا تبرعی باشد، اگر اعتکاف برای همان کسی که برایش روزه می‌گیرد نیست، بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند، چه اعتکاف را برای خودش نیت کند یا برای شخص دیگری، اما اگر روزه نیز به نیابت کسی باشد که اعتکاف به نیابت او است اشکال ندارد.^۳

آیت‌الله مکارم شیرازی: هر نوع روزه‌ای کفایت می‌کند ولی روزه استیجاری بنابر احتیاط واجب کافی نیست.^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، ۴م؛ حواشی العروة الوثقی؛ تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۵؛ صافی، جواب به سیصد مسأله، ج ۱، موجود در سایت؛ رهبری، مجموعه استفتائات موجود در سایت.
 ۲. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، ص ۲۳۱، ۱۱۹۰م، شرایط صحت اعتکاف، شرط سوم
 ۳. تعلیقه ایشان بر عروة الوثقی
 ۴. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۴، ۱۹م؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، ص ۱۶۲، س ۴۸۱.

۵.۴. قطع اعتکاف

قطع کردن اعتکاف مستحبی در دو روز اول جایز است؛ ولی با تمام شدن دو روز اول، روز سوم واجب می‌شود^۱ و اعتکاف نذری اگر نذر معین باشد، قطع آن جایز نیست؛ و گرنه جایز می‌باشد (مراجع عظام)^۲.

۶.۴. نذر اعتکاف

۱.۶.۴. قصد روزه دیگر در نذر اعتکاف معین هرگاه نذر کند که در روزهای معینی (مثلاً سه روز اول ماه شعبان) معتکف شود و روزه نذری یا روزه استیجاری نیز بر عهده داشته باشد، می‌تواند چنین روزه‌هایی را به هنگام اعتکاف نذری به جا آورد، تا هم نذر اعتکاف را انجام داده باشد و هم روزه‌های واجب را. البته اگر به هنگام نذر اعتکاف، قصدش این باشد که روزه مخصوص اعتکاف بگیرد، نمی‌تواند قصد روزه دیگری کند^(۱) (مشهور)^۳.

(۱) آیت‌الله گلپایگانی:

در فرض اخیر چنانچه معتکف قصد روزه نذری یا روزه استیجاری کرده بعید نیست که برای اعتکافش مجزی باشد، هر چند به خاطر شکستن نذرش، یعنی ترک روزه به جهت اعتکاف، گناهکار باشد^۴.

۱. تذکر: حکم کسی که در ضمن نیت اعتکاف شرط نموده که بتواند اعتکاف

را حتی در روز سوم رها نماید بعداً خواهد آمد.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، ۵م.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، ۶م.

۴. همان، ص ۸۶.

مرحوم امام و آیت الله بهجت:

اگر اعتکاف در روزهای معینی را نذر کند و
روزه نذری هم داشته باشد، جایز است برای
وفای به هر دو نذر، روزه نذری را در اعتکاف
نذری بگیرد، و اعتکاف نذری یا استیجاری در
ماه رمضان نیز صحیح است (امام: اگر نذریا
استیجار انصراف از ماه مبارک رمضان نداشته
باشد).^۱

درمسأله چهارم، فتاوای بعضی دیگر از مراجع
دراین خصوص گذشت؛ مثل آیت الله اراکی که
فرمودند در نذر معین اعتکاف، نمی توان روز
استیجاری گرفت یا آیت الله فاضل که احتیاط
واجب داشتند.

● اگر نذر کند درایام معینی معتکف شود و در
اعتکاف روزه هم بگیرد، آیا می تواند روزه واجب
به نذر دیگر یا اجاره را بگیرد؟

آیت الله تبریزی:

مانعی ندارد.^۲

۲.۶.۴. نذر کمتر از سه روز

چنانچه نذر کند یک یا دو روز معتکف شود
نه بیشتر، نذرش باطل است؛^(۱) ولی اگر قید « نه
بیشتر» را ذکر نکند، نذرش صحیح است و باید
آن را تا سه روز کامل کند (مشهور).^۳

۱. روح الله خمینی، تحریر الوسیله ج ۱ ص ۳۰۵، کتاب الصوم، خاتمه فی الاعتکاف،
القول فی شروطه، الثالث. وسیلة النجاة، شرایط صحّت اعتکاف، شرط الثالث.
۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۵، س ۷۵۳.
۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، م ۷.

(۱) آیات عظام خویی، سیستانی:
این در صورتی است که قصد اعتکاف
اصطلاحی و معهود را داشته باشد؛ و گرنه اگر
معنای لغوی اعتکاف را قصد کرده، صحیح
است.

آیت الله بهجت:

چنانچه نذر کند یک یا دو روز معتکف شود
نه بیشتر، و قصدش اعتکاف به معنای لغوی
آن نباشد، بلکه قصدش اعتکاف در اصطلاح
متشرّعه باشد، نذرش باطل است. ولی اگر
قید عدم زیادی را ذکر نکرده باشد، اعتکافش
صحیح است و واجب است آن را تا سه روز کامل
کند.^۱

تذکر: در ذیل شرط پنجم (شرط زمانی
اعتکاف)، به این مسأله نیز اشاره شده است.

۳.۶.۴. مصادف شدن روز سوم اعتکاف با عید

اگر نذر کند سه روز معین یا بیشتر معتکف
گردد، مثل اینکه نذر کند روز ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ ماه
مبارک رمضان را معتکف شود، سپس روز سوم
مصادف با عید فطر گردد، مثل اینکه ماه رمضان
در فرض مثال فوق، ۲۹ روز شود،^(۱) چنین نذری
از اصل باطل است و قضا هم ندارد؛ زیرا نذر
از ابتدا منعقد نشده است؛ هر چند قضای آن
مطابق احتیاط است (مشهور).^۲

۱. وسیلة النجاة، ج ۱ ص ۳۳۳، ۱۱۹۸م.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، ۸۰م.

(۱) امام خمینی:

و همچنین اگر اعتکافِ چهار روز یا بیشتر را نذر کند و روز چهارم مثلاً مصادف با عید گردد، در اینجا نذرش باطل است؛ هر چند احتیاط آن است که ماسوای روز عید را از روزهای قبل از عید، بلکه حتی روز یا روزهای بعد از عید را هم معتکف شود، به خصوص اگر تعداد روزها سه روز یا بیشتر باشد. و اگر بازگشت نذرش به دو اعتکاف باشد و اتفاقاً روز سوم عید گردد، واجب است بعد از روز عید معتکف گردد و اگر روز چهارم عید گردد، واجب است قبلش معتکف باشد.^۱
آیت الله تبریزی:

- کسی نذر کرده ده روز آخر ماه مبارک رمضان را اعتکاف کند. اتفاقاً روز دهم عید فطر اعلام شده است. آیا قضای آن دوباره لازم می آید یا خیر؟
قضای آن روز لازم نیست.^۲
- اگر سه روز یا بیشتر از سه روز معین را برای اعتکاف نذر کند و ناگهان روز سوم با عید تلاقی کند، اعتکافش چه حکمی دارد؟
نذرش باطل است.^۳

۴.۶.۴. معلق کردن نذر اعتکاف

اگر کسی نذر کند روز آمدن زید معتکف شود، نذرش باطل می باشد؛^(۱) مگر بداند^(۲) آمدن زید قبل از طلوع فجر است. و اگر نذر کند روز دوم

۱. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۲. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۴۱، س ۶۶۸.

۳. همان، ج ۱، ص ۱۵۶، سؤال ۷۵۴.

آمدن زید معتکف شود، نذرش صحیح است و واجب است دو روز دیگر هم ضمیمه نماید (صاحب عروه).^۱

(۱) امام خمینی:

بنابر احتیاط، باطل است که این، نشئت گرفته از صحت اعتکاف سه روز تلفیقی است. و احتیاط این است که اگر کسی این گونه نذر کرد، روزی که احتمال دارد از باب مقدمه روزه بگیرد و از زمان آمدن معتکف بشود، پس اگر در بین روز آمد، رجاء معتکف بشود و سه روز را تلفیقاً کامل نماید.^۲

آیت الله خویی:

نذر صحیح می باشد و واجب است از طلوع فجر معتکف بشود، اگر می داند زید در اثنای روز می آید؛ و الا از زمان آمدن زید معتکف بشود و سه روز دیگر به آن ضمیمه کند. البته در همین صورت (نمی داند زید چه موقع می آید)، اگر قصدش اعتکاف از طلوع فجر باشد، نذرش باطل است.^۳

(۲) آیت الله گلپایگانی:

یا خبرگرفتن برایش ممکن باشد که در این صورت، واجب می شود و اگر نذر کرد از زمان آمدن زید معتکف شود و آن روز هم روزه بود، صحیح است و واجب است که سه روز دیگر را ضمیمه نماید، چون اعتکاف تلفیقی اشکال دارد.^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، م ۹۴.

۲. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۳. همان.

۴. همان.

آیت الله سیستانی:

همچنین است حکم بنا بر احتیاط واجب اگر خبرگرفتن برایش ممکن باشد و در این صورت وفای به نذر (هر چند به طریق احتیاط) لازم است.^۱

آیت الله مکارم:

هرگاه نذر کند که روز بازگشت (مثلاً) پدرش از مکه معتکف شود، چنانچه امکان داشته باشد در آن روز احتیاط کند و از طلوع فجر اعتکاف ببندد، نذرش صحیح است. همچنین اگر یقین داشته باشد که مسافرش قبل از طلوع فجر (اذان صبح) باز می‌گردد. و اگر نذر کند روز پس از ورود مسافرش معتکف شود، بدون شک نذرش صحیح است و باید تا سه روز در حال اعتکاف باشد.^۲

آیت الله تبریزی:

اگر کسی نذر کند روز ورود زید را معتکف شود، نذر او صحیح است و باید روزهایی را که احتمال ورود زید را می‌دهد، معتکف شود. و در روزی که زید آمد، باید اعتکاف آن روز را تمام کند و دو روز دیگر به آن ضمیمه کند.^۳

۵.۶.۴. نذر اعتکاف بدون شب

اگر کسی نذر کند که روزها را معتکف شود، ولی شب‌ها را نباشد، نذرش منعقد نمی‌شود (مراجع عظام).^۴

۱. تعلیقه العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف م ۷.

۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۲۷، م ۲۷؛ مکارم، حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶.

۳. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۵.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، م ۱۰.

۴.۶.۶. اعتکاف شب اول در نذر

چنانچه نذر کند سه روز یا بیشتر معتکف شود، لازم نیست شب اول هم در حال اعتکاف باشد؛^(۱) اما اگر نذر کند یک ماه معتکف شود، شب اول که جزء ماه محسوب می شود نیز باید در حال اعتکاف باشد^(۲) (مشهور).^۱

(۱) آیت الله خویی:

داخل بودن شب اول، تابع قصد ناذر می باشد و اگر نذرش مطلق بوده، بعید نیست که داخل نباشد؛ هر چند احتیاط مستحب داخل نمودن شب اول است.^۲

(۲) آیت الله مکارم:

این زمانی است که شخص نذرش منصرف به روزهای ماه نباشد؛ بلکه نذر منصرف به خود ماه باشد.^۳

آیت الله سیستانی:

مگر زمانی که مقصود وی در نذر سی روز باشد نه زمان واقع شده بین دو هلال ماه.^۴

• اگر کسی اعتکاف یک ماه را نذر کند، آیا شب اول هم جزء همان ماه است؟

آیت الله تبریزی:

شب اول هم جزء همان ماه است.^۵

آیت الله بهجت:

بلی، شب اول ماه، جزء ماه است.^۶

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸، م ۱۱

۲. حاشیه ایشان بر العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۳. حاشیه العروة الوثقی.

۴. تعلیقه العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف، م ۱۱

۵. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۶

۶. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۸، س ۳۱۵۸

۷.۶.۴. نذریک ماهه اعتکاف

اگر کسی نذر کند که یک ماه معتکف شود، می‌تواند از اول ماه تا آخر ماه معتکف شود؛^(۱) هر چند ماه ۲۹ روزه باشد؛ اما اگر مرادش مقدار یک ماه بوده است، واجب است ۳۰ روز باشد (مشهور).^۱

(۱) امام خمینی و آیت‌الله فاضل

احتیاط آن است که یک روز دیگر را هم

ضمیمه کند.^۲

آیت‌الله بهجت

احتیاط مستحب اضافه کردن یک روز دیگر

می‌باشد.^۳

آیت‌الله خویی:

واجب است که یک روز دیگر را هم اضافه

کند؛ بنابر واجب بودن روز سوم اعتکاف، اگر دو

روز قبل را کامل کرده است.^۴

• اگر اعتکاف یک ماه را نذر کند و ماه ناقص

باشد، تکلیف او ساقط می‌شود یا نه؟

آیت‌الله تبریزی:

ساقط می‌شود.^۵

• کسی نذر کند یک ماه را اعتکاف نماید و ماه

ناقص باشد، آیا باید روز سی‌ام را هم بگیرد یا

نه؟

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، ۱۲م

۲. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۳. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، ص ۳۳۳، مسئله ۱۱۹۹

۴. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۵. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۷

آیت الله بهجت:

با تمام شدن ماه، وظیفه تمام می شود و اعتکاف روز سی ام از آخر واجب نیست.^۱

۸.۶.۴. متوالی بودن اعتکاف در نذر یک ماهه

اگر اعتکاف یک ماه را نذر کند، واجب است پشت سرهم بیاورد. و اما اگر به مقدار یک ماه را نذر کرده باشد، می تواند به صورت متفرقه، سه روز سه روز آن را به جا آورد. بلکه بعید نیست تفریق روز به روز نیز جایز باشد،^(۱) به گونه ای که به هر روز اعتکاف نذری اش، دو روز دیگر اضافه نماید. و این یک قاعده کلی است در تمام مواردی که از اعتکاف چندروزه، تتابع و پی درپی بودن استفاده نشود (مشهور).^۲

(۱) آیت الله گلپایگانی:

یا دو روز دو روز که به هر دو روزی، یک روز دیگر اضافه کند. بنابراین جایز است تفریق به هر نحو ممکن به شرط رعایت اعتکاف روز سوم، هر سه روز.^۳

آیت الله خوبی:

این مبتنی بر یکی از دو امر است: یا بنابر اعتبار قصد در وفای به نذر و یا در منذور خصوصیتی باشد که آن خصوصیت در روز اول است، نه دو روز بعدش.

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۸، س ۳۱۵۹.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۳.

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱.

آیت‌الله سیستانی:

تفریق ذکرشده در صورت مسأله و مانند آن تحقق پیدا نمی‌کند؛ مگر برای متعلق نذر خصوصیتی باشد که بر غیر روز اول مثلاً منطبق نمی‌شود، از باب مثال، خود اعتکاف را نذر کرده به‌گونه‌ای که روزه‌اش نیز برای اعتکاف باشد، پس روز اول به همین عنوان روزه می‌گیرد و دو روز دیگر را به عنوان روزه استیجاری یا مانند آن روزه می‌گیرد. و اگر چنین تصور نکنیم، به ناچار متعلق نذر بر تمام سه روز منطبق می‌شود.^۱

آیت‌الله فاضل:

به اینکه یک روز اعتکافش، از نذرش باشد و دو روز دیگر مستحبی، یا واجب بدون نذر به آن اضافه کند. لکن احوط، ترک این تفریق است و بر فرض جواز تفریق روز به روز، تفریق دو روز دو روز نیز باید جایز باشد.^۲

آیت‌الله مکارم:

مسأله اول: هرگاه نذر کند که یک ماه معتکف شود، واجب است یک ماه پشت سرهم معتکف شود. اما اگر نذر کند که قسمتی از ماه، مثلاً نه روز یا پانزده روز، اعتکاف نماید، می‌تواند به طور پراکنده (سه روز سه روز) معتکف شود، تا آن مقدار که نذر کرده، کامل شود؛ مشروط بر اینکه نذرش انصراف به روزهای پی‌درپی نداشته باشد که در این صورت نیز باید اعتکافش پی‌درپی باشد.^۳

۱. حاشیه ایشان بر العروة الوثقی.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف م ۱۳.

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۸. م ۳۱.

مسأله دوم: چنانچه نذر کند که یک ماه نامعین یا چندین روز پی‌درپی غیرمعین معتکف شود، چه قید «پی‌درپی» را در صیغه نذر آورده باشد یا چنین از نذرش استفاده گردد، و اعتکاف را شروع کند، سپس یک روز یا بیشتر از ایام اعتکاف را باطل کند، تمام روزهایی که معتکف بوده، باطل می‌شود؛ هرچند روزهایی که به طور صحیح در حال اعتکاف بوده، سه روز یا بیشتر بوده باشد و باید اعتکاف را با رعایت متابوع و پی‌درپی بودن از سر بگیرد. و اگر نذرش برای ماه یا روزهای معینی بوده و آن را باطل کرده، باید قضای آن را به صورت پی‌درپی به جا آورد. حتی اگر اعتکاف نذری معین را در آخرین لحظات باطل کند، به گونه‌ای که پس از بطلان، هنوز مقداری از زمان اعتکاف باقی مانده باشد، احتیاط آن است که در این صورت نیز قضا کند. مسأله سوم: هرگاه نذر کند که یک ماه قمری معتکف شود و ماهی که در آن معتکف شده، ۲۹ روز باشد، احتیاط واجب آن است که روز اول ماه بعد را نیز بر آن بیفزاید؛ زیرا همان‌گونه که قبلاً گذشت، هرگاه دو روز بر اعتکافش اضافه کند، اعتکاف روز سوم نیز واجب می‌شود.^۱

آیت‌الله تبریزی:

- اگر کسی نذر کند به مقدار یک ماه معتکف شود، آیا می‌تواند اعتکاف‌های یک روزه به طور متفرق بگیرد؟
- در فرض مذکور می‌تواند ده اعتکاف سه

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۸، ۲۲م و ۳۰.

روزه به طور متفرّق انجام دهد. و چنانچه نذر کند سی اعتکاف ایجاد کند، باید سی باریک روزه معتکف شود و به هریک از آن روزها دو روز ضمیمه کند که مجموع ایام اعتکاف نود روز شود. و اگر نذر کند یک روز تنها را اعتکاف کند، بدون ضمیمه کردن دو روز دیگر اعتکافش باطل است.^۱

۹.۶.۴. اخلال در نذر اعتکاف متوالی

اگر نذریک ماهه اعتکاف یا مدّت زمانی را به صورت پی در پی داشته باشد، (فرقی نمی‌کند که این را به صورت شرط لفظی در نذر گفته باشد یا به این نیت، نذر را جاری کرده باشد)، سپس یک روز یا بیشتر اخلال در آن ایجاد کند (به اینکه معتکف نشود یا اعتکافش را باطل کند)، کلّ نذرش باطل می‌شود؛ هر چند آنچه گذشته، سه روز یا بیشتر باشد. و باید از ابتدا با رعایت پشت سر هم بودن روزها اعتکافش را انجام دهد.

و اگر نذر روزهای معینی را داشته باشد، سپس در آن، یک روز یا بیشتر اخلال کند، واجب است آن را قضا نماید^(۱) و احتیاط آن است^(۲) که پی در پی باشد. و اگر مقداری از آن روزهایی که برای نذر معین کرده بود، بعد از باطل کردن آن هنوز باقی باشد، احتیاط آن است که ابتدای قضای نذر را^(۳) از همین باقی مانده شروع کند (صاحب عروه).^۲

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۸

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۴

(۱) آیت الله خوئی:

بنابر احتیاط.

آیت الله فاضل:

یعنی قضای مقداری که نذر کرده، به طور کامل.

آیت الله سیستانی:

بنابر احتیاط لازم؛ و اما رعایت دو احتیاط دیگر که در ذیل می آید، لازم نیست.

(۲) آیات عظام گلپایگانی و مکارم:

اقوی این است (مکارم: و مفهوم قضا چنین اقتضایی دارد).

(۳) امام خمینی:

هر چند اقوی عدم وجوب است.^۱

آیت الله بهجت:

هرگاه نذر اعتکاف پیوسته‌ای را در زمانی داشته باشد، سپس به آن اخلال وارد کند یا عمداً یا به خاطر عذری، وفای به نذر دیگر ممکن نیست و واجب است آن را از سر بگیرد با رعایت پیوستگی آن. اما صحت نذر در روزهای گذشته، بستگی دارد به اینکه سه روز از اعتکافش را قبل از اخلال انجام داده باشد و داعی و انگیزه او امر فعلی اعتکاف باشد که گمان می‌کرده این امر فعلی ناشی از نذر است و بعد متوجه می‌شود که این چنین نبوده. اما اگر داعی او مقید به نذریت باشد، اعتکافش باطل است.

و اگر نذر روزهای معینی را داشته، بنابر اظهر لازم نیست استیناف اعتکاف؛ به سبب اینکه آن

۱. حواشی بر العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف، م ۱۴.

روزها برای روزه معین شده بودند (که فرض آن است که روزه گرفته و اخلاص به اعتکاف است) و آنچه فوت شده، وصف است (معتکف بودن) که تفویض آن موجب کفاره و قضا است؛ و مثل کلی مقید که بر مصادیق خارجی اش منطبق نشود نیست.

و آنچه ذکر کردیم (در قسم دوم یعنی نذر روزه معین)، هنگامی است که اخلاص به پیوستگی اعتکاف موجب کمتر شدن اعتکاف از سه روز نگردد؛ و گرنه تعیین زمان برای اعتکاف منافات با اعتبار سه روزه اعتکاف پیدا نمی‌کند؛ (یعنی باید رعایت سه روز اعتکاف گردد.) پس با انفصال (سه روز) از ابتدا اعتکافش را شروع می‌کند، بنابراین ظهر؛ یعنی اعتکاف را به گونه‌ای که پیوستگی در آن رعایت شود، قضا می‌نماید.

و اگر مقداری از روزهای معین شده در نذر باقی مانده، ابتدای اعتکاف جدید را از آن‌ها قرار دهد، بنابراین احتیاط؛ و در این روزها نیت وظیفه فعلی (مافی الذمه) داشته باشد و در خارج این روزها نیت قضا نماید.^۱

آیت‌الله تبریزی:

اگر کسی نذر کند روزهای معینی را معتکف باشد و از آن ایام معین تخلف نماید، یک روز یا بیشتر، بنابراین احتیاط قضای آن واجب است.^۲

۱. بهجت، جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۸، م ۱۳.

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶.

۴.۱۰.۶.۱۰. اخلال در نذر اعتکاف غیرمتوالی

در صورتی که نذر کند چهار روز معتکف شود و پی‌درپی بودن را شرط نکرده باشد و این مطلب از نحوه نذر وی نیز استفاده نشود، سپس در روز چهارم کاری که اعتکاف را باطل می‌کند، انجام دهد، باید روز چهارم را قضا کند^(۱) و دو روز دیگر بر آن بیفزاید. و بهتر آن است^(۲) که روز قضا را اولین روز از این سه روز (در نیت خود) قرار دهد؛^(۳) هر چند مختار است هر روز از این سه روز را نیت قضا کند (مشهور).^۱

(۱) آیت‌الله خویی:

تعبیر به قضا، مسامحی است.

(۲) آیت‌الله مکارم:

بلکه احوط این است.

(۳) آیت‌الله سیستانی:

اظهار آن است که اثری در تعیین آن نیست؛ بلکه روزه قضا انطباق قهری بر این سه روز پیدا می‌کند.^۲

آیت‌الله تبریزی:

اگر اعتکاف چهار روز را نذر کرد و پیوستگی آن چهار روز را شرط ننماید و روز چهارم را برخلاف نذرش عمل کند و از اعتکاف خارج شود، باید اعتکاف آن روز را به جا آورد و دو روز دیگر به آن ضمیمه کند.^۳

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، حواشی، م ۱۵.

۳. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۶۰.

۱۱.۶.۴. نذر اعتکاف پنج روز

هرگاه نذر کند پنج روز معتکف شود، باید یک روز دیگر بر آن بیفزاید؛ چه پی در پی به جا آورد، یا به شکل نا پیوسته (مراجع عظام).^۱

۱۲.۶.۴. ترک نذر معین

اگر نذر کند در زمان معینی (مثلاً یک ماه معین از سال، یا روزهای معینی از ماه خاص) معتکف شود، سپس در آن ایام مخصوص به خاطر فراموشی یا عمداً و عسیاناً یا بر اثر اضطرار، اعتکاف را ترک کند، قضای آن واجب است.^(۱) و اگر تشخیص ماه‌ها مشکل شود و در نتیجه نتواند ماه مورد نظر را به طور قطعی مشخص کند، به ظن خود عمل می‌کند^(۲) و اگر ظنی نداشت، بین موارد احتمال مخیر است (صاحب عروه).^۲

(۱) مرحوم امام و آیات عظام خوئی و سیستانی :

بنابر احتیاط.^۳

(۲) امام خمینی:

محل اشکال است و مشکل‌تر تخییر در فرض عدم ظن است. بلکه اگر حرجی نباشد، احوط جمع بین احتمالات است.^۴

آیت‌الله خوئی:

بلکه ظاهر وجوب احتیاط است، تا زمانی که

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۶، بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۸، س ۳۱۶۱.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۷.

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۳۲.

۴. همان.

اعتکاف حرجی شود. و حکم ظنّ در این مسأله حکم شک است.^۱

آیت الله گلپایگانی:

بلکه باید احتیاط کند، مادامی که حرجی نباشد و در فرض حرج، باید عمل به ظن کند. و اگر ظنّی نداشت، آخرین زمانی را که احتمال می‌دهد منذور بر آن منطبق باشد، انتخاب می‌کند و آن را به قصد مافی‌الذمه می‌آورد، بدون قصد ادا یا قضا.^۲

آیت الله سیستانی:

بلکه باید هر ماهی را سی روز حساب کند، مادامی که علم به نقصان به حسب معمول نداشته باشد.^۳

آیت الله فاضل:

بلکه باید احتیاط کند به جمع کردن بین احتمالات، مادامی که مستلزم حرج نشود؛ بدون فرق بین صورت ظن و عدم آن.^۴

آیت الله مکارم:

مگر اینکه احتیاط ممکن باشد و عسر و حرج لازم نیاید؛ که احتیاط واجب آن است مطابق احتیاط عمل کند. و چنانچه به هیچ‌کدام از ماه‌ها ظن ندارد، بین ماه‌هایی که محتمل است، مخیر است.^۵

آیت الله تبریزی:

اگر زمان معینی را برای اعتکاف نذر کند، ولی

۱. همان.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲.

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۳۲.

۴. همان.

۵. حاشیه العروة الوثقی: اعتکاف عبادتی کامل، م ۳۵.

آن اعتکاف را به جهت فراموشی یا نافرمانی یا
زیادی اضطراب ترک کند، بنابراین احتیاط، قضای
آن را به جا آورد.^۱

۷.۴. احکام مسجد

۱.۷.۴. وحدت مسجد

در اعتکاف معتبر است وحدت مسجد.
بنابراین اعتکاف در دو مسجد جایز نیست؛
خواه متصل به هم باشند یا جدای از هم. بلی
اگر اتصال به گونه‌ای باشد که یک مسجد به
حساب آید، اشکالی ندارد. (مشهور).^۲
آیت‌الله بهجت:

وحدت مسجد شرط است، مگر در صورت
اتصال زمین آن دو مسجد به یکدیگر که
می‌تواند در هر کدام باشد؛ هر چند در نیت یکی را
معین کرده، بنابراین اظهر.^۳
آیت‌الله مکارم:

دلیلی بر لزوم وحدت مسجد در اعتکاف اصلاً
نیست؛ بنابراین اعتکاف در دو مسجد متصل
به هم صحیح است و این کلام بعضی از اعظام
فقها نیز بوده است.^۴
آیت‌الله تبریزی:

اعتکاف باید در یک مسجد باشد، در دو
مسجد مشروع نیست.^۵

۱. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۵۷.

۲. العروة الوثقی ج ۲، ص ۸۲، م ۱۸.

۳. استفتانات، ج ۲، ص ۴۴۹، م ۳۱۶۲.

۴. حاشیه العروة الوثقی؛ اعتکاف عبادتی کامل، م ۳۸.

۵. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۳۹.

۲.۷.۴. حدوث مانع در مسجد

هرگاه در مسجدی معتکف شود، سپس مانعی پیش آید که ادامهٔ اعتکاف در آن مسجد ممکن نباشد، مثل اینکه مسجد خراب شود، یا امنیت خود را از دست بدهد و مانند این‌ها، اعتکاف باطل می‌شود.^(۱) و اگر اعتکاف واجب بوده، استیناف یا قضای^(۲) آن واجب است، در خود آن مسجد بعد از برطرف شدن مانع یا مسجد دیگر. بنابراین نمی‌تواند بنا را بر مقداری که معتکف شده، بگذارد و پس از برطرف شدن مانع، آن را ادامه دهد؛ چه در همان مسجد یا مسجد دیگر (مشهور).^۱

(۱) آیت‌الله مکارم:

حکم این مسأله از مسأله قبل روشن می‌شود. در نتیجه اعتکافش باطل نمی‌شود، بلکه آن را در مسجد جامع دیگری ادامه می‌دهد.^۲

(۲) آیت‌الله سیستانی:

بنابر احتیاط.^۳

۳.۷.۴. حکم پشت بام و زیرزمین و مانند آن

پشت بام، زیرزمین و محراب مسجد جزء مسجد محسوب می‌شود؛^(۱) مگر اینکه یقین داشته باشیم واقف، آن‌ها را جزء مسجد قرار نداده است. قسمت‌های توسعه یافتهٔ مساجد نیز حکم مسجد را دارد، به شرط آنکه جزء

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۱۹

۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۱.

۳. تعلیقه العروة الوثقی؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ص ۳۴۲.

مسجد محسوب گردد (صاحب عروه).^۱
 (۱) آیات عظام مرحوم امام، سیستانی، مکارم

شیرازی، نوری همدانی، گلپایگانی:

پشت بام و سرداب و محراب مساجد جزء مسجد به حساب می‌آید مگر آنکه بدانیم یا اطمینان پیدا کنیم که آن مکان جزء مسجد نیست، همچنین ملحقات مسجد، اگر به قصد اینکه جزء مسجد باشد به آن افزوده شده یا نشانه و اماره‌ای بر مسجد بودن آن باشد، حکم مسجد را داراست، مثل مکانی که در اثر توسعه به مسجد افزوده شده و به قصد اینکه جزء مسجد باشد آن را وقف نموده باشند یا اگر قصد واقف معلوم نیست، سیره مسلمانان و اهل مسجد و ظاهر حال عرف بر آن باشد که با آن مکان به عنوان مسجد رفتار نمایند.

در غیر این موارد اماکنی را که شك داریم جزء مسجد است یا نه، مثل حیاط، ایوان، راهروها، اتاق خادم و... و از قصد واقف اطلاع نداریم و نشانه‌ای هم بر جزء مسجد بودن آن نداریم، حکم مسجد را ندارد.

آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، تبریزی، وحید خراسانی، صافی، بهجت، فاضل لنکرانی:

پشت بام و سرداب و محراب مساجد جزء مسجد به حساب می‌آید مگر آنکه بدانیم یا اطمینان پیدا کنیم که آن مکان جزء مسجد نیست، همچنین ملحقات مسجد، اگر به قصد اینکه جزء مسجد باشد به آن افزوده شده، حکم

مسجد را داراست، مثل مکانی که در اثر توسعه به مسجد افزوده شده و به قصد اینکه جزء مسجد باشد آن را وقف نموده باشند. در غیر این موارد اماکنی را که شك داریم جزء مسجد است یا نه، مثل حیاط، ایوان؛ راهروها، اتاق خادم و... و از قصد واقف اطلاع نداریم، حکم مسجد را ندارد.^۱

۱.۳.۷.۴. حکم صحن و حیاط مسجد

مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، گلپایگانی، صافی و بهجت: آنچه به مسجد اضافه می‌شود، مانند دهلیز (صحن و سرای جدید) و مانند آن، این‌ها جزء مسجد نیستند؛ مگر علم پیدا شود که جزء مسجد قرار داده شده است.^۲ آیات الله فاضل:

اگر صحن و حیاط مسجد به گونه‌ای است که در آن نماز می‌خوانند و صیغه مسجدیت در

۱. تحریر الوسیله مرحوم امام، ج ۱، القول فی شروطه، م ۷، ص ۲۸۰ و کتاب الطهارة، القول فی احکام النجاسات، م ۴، ص ۱۰۸. الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، م ۱۱۰۴، ص ۲۶۹ و کتاب الطهارة، م ۲۰۰، ص ۴۴. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۱، ص ۲۸۰. هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۰، ص ۲۳۹ و استفتانات پیرامون اعتکاف، س ۵۲، ص ۳۹ و ۴۰. العروة الوثقی، تعلیقه مرحوم امام، گلپایگانی، مکارم، سیستانی، نوری همدانی، خوبی، فاضل، شیرازی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م ۲۰ و ۲۳ و العروة الوثقی، ج ۱، کتاب الطهارة، فی احکام النجاسة، م ۱۶. منهاج الصالحین، خوئی، سیستانی، تبریزی، وحید، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، م ۱۰۷۱ و غسل الجنابة، م ۱۸۰. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۱، ص ۳۳۴. مجموعه استفتانات مقام معظم رهبری آیات الله خامنه‌ای در سایت ایشان: www.leader.ir

۲. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۰؛ گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۰؛ صافی، هدایة العباد، م ۱۴۱۱؛ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۵؛ مجموعه استفتانات رهبری در سایت ایشان.

آن خوانده‌اند، مثل مسجد امام حسن عسکری
علیه‌السلام در قم، می‌توان در آن توقّف کرد؛
وگرنه نباید توقّف کرد.^۱
آیت‌الله بهجت:

در حال اعتکاف، نزول به سرداب (زیرزمین)
مسجد و رفتن به بام مسجد جایز است؛ ولی
مقدار اضافی اگر جزئیّتش مشکوک باشد، رفتن
به آنجا جایز نیست.^۲
آیت‌الله تبریزی:

چنانچه جزء مسجد نباشد، نمی‌شود.^۳

۴.۷.۴. نیت مکان خاصی از مسجد برای

اعتکاف

هرگاه مکان خاصی از مسجد را به عنوان
محلّ اعتکافش تعیین کند، متعیّن نمی‌شود و
چنین قصدی بی‌اثر است؛^(۱) یعنی لازم نیست
در طول اعتکاف فقط در همان مکان باشد
(مراجع عظام).^۴
(۱) امام خمینی:

حتّی اگر معیّن کند پشت بام یا طبقه بالا، نه
طبقه پایین یا برعکس، اثری ندارد؛ بلکه تعیین
جایی خاص در بعض موارد، چه بسا اشکال هم
در صحت اعتکاف وارد کند.^۵

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۰، م ۶۱۸ و ج ۲، ص ۱۸۲، م ۴۵۶.

۲. استفتانات، ج ۲، ص ۴۴۹، س ۳۱۶۴.

۳. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۳۸، س ۶۴۶.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۱.

۵. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۰، مسئله ۸.

۵.۷.۴. مسجدیت قبر مسلم و هانی

قبر مسلم و هانی بنابر ظاهر، جزء مسجد کوفه نیست (مراجع عظام).^۱

۶.۷.۴. شک در مسجدیت

هرگاه شک کند که فلان قسمت مسجد، حکم مسجد دارد یا از ملحقات و املاک مسجد است، حکم مسجد بر آن جاری نمی‌شود^۲ (مشهور).^۳

آیت الله مکارم:

مگر اینکه ظاهر حال آن باشد که جزء مسجد است. بنابراین در حیاط مسجدی که معلوم نیست صیغه وقف مسجد بر آن خوانده شده یا نه، نمی‌توان اعتکاف کرد.^۴

۷.۷.۴. کشف خلاف در مسجد بودن و جامع

بودن

هرگاه در مکانی به اعتقاد اینکه مسجد یا مسجد جامع است، معتکف شد، سپس معلوم شود که مسجد نیست یا مسجد جامع نیست، اعتکافش باطل است (مراجع عظام).^۵

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۲.

۲. تفصیل فتاوی سابقاً بیان شد.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۳ تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۷، ص ۷۶۴. تذکر: العروة الوثقی، سابقاً در راههای احراز مسجد جامع ذکر شد.

۴. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۱، م ۴۲.

۵. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۵.

۸.۷.۴. مسجد زنان برای اعتکاف

در اینکه اعتکاف باید در مسجد جامع باشد، تفاوتی بین زن و مرد نیست. بنابراین زنان هم باید در مسجد جامع معتکف شوند و نمی‌توانند در مکانی که در داخل خانه برای نماز اختصاص داده‌اند و همچنین در مسجد قبیله^(۱) و مانند آن معتکف شوند (مراجع عظام).^۱

(۱) آیت‌الله مکارم:

یا در مسجدی که نماز جماعت مرتبی ندارد، معتکف شوند.^۲

۸.۴. اعتکاف بچه ممیز

اعتکاف بچه ممیز که خوب و بد را تشخیص می‌دهد، صحیح است؛ بنابراین بلوغ شرط اعتکاف نیست (مراجع عظام).^۳

آیت‌الله بهجت:

و اعتکاف صبی ممیز مطلقاً در حکم اعتکاف مردان است، در زمانی که استحباب در حقیقت دارد؛ هم از حیث حکم وضعی و هم از حیث حکم تکلیفی، بنابراین اقوی.^۴

نکته: مسأله ۲۸ العروة الوثقی به جهت عدم ابتلاء مطرح نشد. مسأله ۲۹ (برگشت از اجازه پس از آن) هم چون در فرزند و همسر و مانند این‌ها کاربرد دارد، به صورت ذیل طرح شده است:

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۶

۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۲، م ۴۵

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳، م ۲۷

۴. وسیلة النجاة، ص ۳۳۳

۹.۴. برگشت از اجازه اعتکاف

اگر زن از شوهرش برای اعتکاف اجازه بگیرد یا هرکسی که در اجازه گرفتن حکم زن را دارد،^۱ شوهر و مانند او تا زمانی که دو روز از اعتکاف نگذشته است، می‌تواند از اجازه‌اش برگردد؛ اما بعد از گذشت دو روز، دیگر نمی‌تواند از اذن خود برگردد، چون تمام کردن اعتکاف در این هنگام واجب می‌شود. (مراجع عظام)^۲

۱۰.۴. حکم جنابت در اعتکاف

اگر غسل جنابت بر معتکف واجب شود، لازم نیست که غسل را در مسجد انجام دهد،^(۱) هر چند انجام غسل مستلزم آلوده کردن مسجد نباشد؛ هر چند احتیاط مستحب این است که در این صورت، در داخل مسجد غسل نماید. (صاحب عروه)^۳

(۱) امام خمینی، آیت‌الله فاضل:

در مسجد الحرام و مسجد النبی غسل جنابت جایز نیست و واجب است با تیمم، از مسجد برای غسل خارج شود و در غیر مسجد الحرام و مسجد النبی نیز چنانچه غسل جنابت مستلزم مکث و توقّف باشد، غسل جایز نیست و گرنه میتواند در مسجد غسل نموده یا آنکه برای غسل از مسجد خارج شود و اگر در موردی که

۱. مانند اجازه گرفتن اجیر خاص از مستأجر، اگر منافات با حق او به سبب قرارداد اجاره داشته باشد و مانند فرزند نسبت به والدین، اگر موجب اذیت آن‌ها باشد (وسيلة النجاة، ج ۱، ص ۳۳۲، م ۱۱۹۳).

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳، م ۲۹؛ اعتکاف عبادتی کامل؛ وسیلة النجاة، ج ۱، ص ۳۳۲، م ۱۱۹۳.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، م ۲، اعتکاف، شرائط صحة الاعتکاف مورد الثامن.

خروج واجب است چنانچه عمداً از مسجد خارج نشود، به خاطر توقّف حرام در مسجد، اعتکافش باطل می‌گردد.^۱

آیات عظام گلپایگانی و صافی و مکارم هرگاه در مسجد جنب شود، باید برای غسل از مسجد خارج گردد؛ و در مسجد الحرام و مسجد النبی باید فوراً تیمم نماید و از مسجد خارج شود و در سایر مساجد بدون تیمم از مسجد خارج می‌شود هر چند امکان غسل در مسجد بدون مکث و آلوده کردن مسجد فراهم باشد و اگر عمداً خارج نشد، به خاطر حرمت توقّف جنب در مسجد، اعتکافش باطل می‌گردد.^۲

آیت‌الله خویی:

اگر انجام غسل جنابت مستلزم هتک یا محذور دیگر باشد واجب است از مسجد برای غسل خارج شود و گرنه، چنانچه زمان غسل در مسجد بیشتر از زمان خروج وی از مسجد نباشد، انجام غسل در مسجد واجب است.

این حکم در زمانی است که نوع حدث، مانع از بودن در مسجد باشد؛ امّا اگر مانع محسوب نشود مثلاً حدث مس میّت باشد، چنانچه امکان دارد در مسجد غسل کند، نباید برای غسل از مسجد خارج گردد.^۳

۱. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، شرایط صحة الاعتکاف، مورد السابع، ص ۲۸۸ و ص ۲۹۰، م ۱۰، تعلیقه العروة الوثقی، شرایط صحة الاعتکاف، مورد الثامن و م ۳۱

۲. گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۴؛ صافی هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۳، اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۴، تعلیقه العروة، الوثقی گلپایگانی، شرایط صحة الاعتکاف، مورد الثامن و م ۳۱

۳. العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثامن، م ۳۱.

آیت الله سیستانی:

در غیر مسجد الحرام و مسجد النبی از سایر مساجد، اگر انجام غسل جنابت مستلزم مکث و توقّف در مسجد یا هتک یا محذور شرعی دیگر مثل نجس شدن مسجد نباشد، بنابر احتیاط واجب لازم است در مسجد غسل نماید و گرنه جایز نیست در مسجد غسل کند هر چند زمان غسل کمتر از زمان خروج از مسجد باشد.

اما در مسجد الحرام و مسجد النبی اگر غسل مستلزم محذور شرعی باشد، واجب است در بیرون مسجد غسل نماید و گرنه چنانچه زمان غسل طولانیتر از زمان تیمم و از زمان خروج نباشد، واجب است در مسجد غسل نماید.

این حکم در زمانی است که نوع حدث، مانع از بودن در مسجد باشد؛ اما اگر مانع محسوب نشود مثلاً حدث مس میّت باشد، چنانچه امکان دارد در مسجد غسل کند، بنابر احتیاط لازم نباید برای غسل از مسجد خارج گردد.^۱

۱۱.۴. بطلان اعتکاف با ماندن جنب

در مسجد

هرگاه در مسجد جنب شود و امکان غسل در مسجد نباشد،^(۱) واجب است برای غسل کردن از مسجد خارج شود و اگر بیرون نرود، اعتکافش به خاطر حرمت ماندن جنب در مسجد باطل

منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۰۷۳.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثامن و ۳۱م

منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۳، م ۱۰۷۳.

می‌گردد؛^(۳) (صاحب عروه).^۱

(۱) آیات عظام خویی و گلپایگانی:

بلکه حتی اگر امکان غسل در مسجد هم باشد که تفصیل آن سابقاً بیان شد.^۲
مرحوم امام، آیات عظام فاضل، سیستانی، مکارم:

حکم غسل سابقاً بیان شد.

(۲) آیت‌الله فاضل:

حکم به بطلان، محل اشکال است.^۳

آیت‌الله خویی:

در اطلاق آن منع است و در آن تفصیلی است.^۴
بلی مکث و توقف حرام، جزء اعتکاف محسوب نمی‌شود.

آیت‌الله سیستانی

در آن تفصیل است.

● اگر شخص در ایام اعتکاف، در مسجد جنب شود، چه وظیفه‌ای دارد؟
آیت‌الله صافی:

چنانچه محتلم شده باشد، باید فوری از مسجد خارج شده، غسل جنابت انجام دهد و اعتکافش صحیح است؛ ولی اگر جنابت عمدی و بر اثر استمنا و مانند آن باشد، اعتکاف باطل می‌گردد.^۵

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳، ۳۱م.

۲. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، شرائط صحة الاعتکاف، ۳۱م.

۴. برای آشنایی با تفصیل مذکور به المستند فی شرح العروة الوثقی، آیت‌الله خویی، ج ۲۲، ص ۴۴۲، ذیل ۳۱م مراجعه فرمایید.

۵. پاسخ به سیصد مسأله، ج ۲ موجود در سایت، س ۱۳۱.

آیت الله بهجت:

باید فوراً غسل را به جا آورد. بنابراین اگر غسل در داخل و خارج مسجد ممکن است و غسل در مسجد محتاج توقف و مکث در مسجد است، فوراً خارج شود و در خارج غسل کند. و در دو مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله و مسجد الحرام با تیمم خارج شود.^۱

• انجام غسل در مسجد برای معتکف چه حکمی دارد؟ و آیا بین غسل جنابت و غسل مستحبی دیگر فرقی وجود دارد یا خیر؟
آیت الله تبریزی:

چنانچه مکث او در مسجد حرام نباشد، مثل مستحاضه و کسی که غسل مس میت برعهده او می باشد، اگر بتواند در مسجد غسل کند و موجب تلویث مسجد نباشد، باید در مسجد غسل کند؛ و الا باید در خارج مسجد غسل کند. لکن برای غسل مستحب نمی شود از مسجد خارج شد. و چنانچه مکث در مسجد، حرام مثل جنب، اگر زمان غسل کردن در مسجد اکثر از زمان خروج نباشد و بتواند در مسجد غسل کند و موجب تلویث مسجد نباشد، باید در مسجد غسل کند؛ و الا باید خارج شود و در خارج از مسجد غسل کند.^۲

۱. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۵۰، س ۳۱۶۶

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۴، س ۷۴۷

۱۲.۴. غصب در اعتکاف

اگر جایی از مسجد که قبلاً کسی آن را برای خود گرفته بود، غصب کند، به اینکه آن فرد را از آنجا کنار بزند و خود جای آن بنشیند، بنابر اقوی اعتکافش باطل می‌شود.^(۱) و همچنین اگر بر روی فرش غصبی بنشیند. بلکه از نشستن بر زمین مسجدی که با خاک یا آجر غصبی فرش شده است، احتیاطاً اجتناب کند. و اگر اجتناب کردن متوقف بر خروج از مسجد است، احتیاطاً خارج شود. اما اگر با لباس غصبی باشد یا همراهش چیز غصبی باشد، ظاهراً اعتکاف باطل نیست (صاحب عروه).^۱

(۱) آیات عظام گلپایگانی و صافی:

اعتکافش بنابر احتیاط واجب باطل است.^۲
مرحوم امام:

باطل نشدن خالی از قوت نیست.^۳
آیت‌الله فاضل:

اعتکاف باطل نیست.^۴
آیت‌الله سیستانی:

باطل شدن محلّ تأمل است.^۵
آیت‌الله مکارم:

بطلان اعتکاف به خاطر غصب مکانی از مسجد که معتکف دیگری آنجا را برای اعتکافش در نظر گرفته و وسایلش را در آنجا

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴.

۲. گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۵؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۱۵.

۳. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۰.

۴. الاحکام الواضحه، ص ۲۷۰.

۵. سیستانی، منهج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۴.

نهاده، مورد اشکال است. اما اگر بر روی سجادهٔ غصبی معتکف شود، بدون شک اعتکافش باطل می‌شود.^۱

مسأله: اگر معتکف جای شخص دیگری را که در مسجد برای خودش گرفته است، غصب کند:

آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی، سیستانی، نوری همدانی:

اعتکافش باطل نمی‌شود هرچند گناه کرده است.

آیات عظام خوئی، تبریزی، مکارم شیرازی: بطلان اعتکافش محل اشکال است.

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی: بنابراین احتیاط واجب اعتکافش باطل می‌شود.

آیات عظام اراکی، وحید خراسانی:

اعتکافش باطل می‌شود.

آیت الله بهجت:

در صورتی که مکان نشستن منحصر به همان مکان غصبی باشد، اعتکافش باطل است ولی اگر مکان نشستن منحصر به محل غصبی نباشد، اعتکافش صحیح است.^۲

مسأله: اگر معتکف عمداً بر روی فرش غصبی بنشیند:

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۲.

۲. تحریر الوسیلة، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۱۱. وسیلة النجاة بهجت، خاتمة فی الاعتکاف، م ۱۲۰۵. الاحکام الواضحة، فاضل لنکرانی، الاعتکاف، م ۱۱۰۸. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۵. هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۴. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، م ۱۰۷۷. تعلیقه العروة الوثقی اراکی، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، شروط الاعتکاف، م ۳۲.

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، تبریزی،
فاضل لنکرانی، وحید خراسانی، سیستانی، مکارم
شیرازی، نوری همدانی:

اعتکاف باطل نمی‌شود.

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی:
بنابراحتیاط واجب، اعتکافش باطل می‌شود.
آیت‌الله اراکی:

اعتکافش باطل می‌شود.

آیت‌الله بهجت:

در صورتی که مکان نشستن منحصر به
همان فرش غصبی باشد، اعتکافش باطل است
ولی اگر مکان نشستن منحصر به همان فرش
غصبی نباشد، اعتکافش صحیح است.^۱

۱۳.۴. فراموشی در غصب

هرگاه بر اثر فراموشی یا نا آگاهی از حکم
شرعی^(۱) یا اکراه^(۲) یا اضطرار، بر چیز غصبی
معتکف شود، ضرری به اعتکافش نمی‌زند
(مشهور).^۲

(۱) آیات عظام مکارم و گلپایگانی:

مشروط بر اینکه جاهل قاصر باشد.^۳

(۲) آیت‌الله گلپایگانی:

جواز تصرّف در مال دیگران به اکراه و اضطرار
ممنوع است بلی هنگام تراحم، رخصت در
ارتکاب آن در موردی که اهمیتش از غصب
بیشتر باشد مثل حفظ جان داده شده است.

۱. همان

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴، م ۳۳

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۹۰، م ۳۳، حاشیه مکارم.

۱۴.۴. خارج نشدن در صورت وجوب خروج

اگر خروج از مسجد بر معتکف واجب شود، مثلاً برای پرداخت بدهی یا انجام واجب دیگری که متوقّف بر خروج از مسجد است و از مسجد خارج نشود، مرتکب گناه شده، ولی اعتکافش باطل نمی‌شود (مراجع عظام).^۱
آیت الله بهجت:

اگر خروج از مسجد از جهت پرداختن دین و قرض که پرداخت آن بر او واجب است یا به جهت رفتن به کار دیگر که ادای آن متوقّف بر خروج از مسجد است، بر او واجب باشد، ولی از مسجد خارج نشود، اگرچه کار حرامی کرده است، ولی اعتکاف او صحیح است.^۲

۱۵.۴. رعایت نزدیک‌ترین راه و زیرسایه

رفتن

۱.۱۵.۴. حکم رعایت نزدیک‌ترین راه

معتکف نباید بیش از مقدار حاجت و ضرورت بیرون مسجد بماند، بر این اساس سؤال ذیل مطرح می‌گردد:

• آیا مراعات نزدیک‌ترین مسیر در هنگام خروج از محل اعتکاف واجب است؟

صاحب عروه، مرحوم امام، آیات عظام وحید خراسانی، گلپایگانی، صافی، سیستانی، اراکی، فاضل، نوری همدانی:

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵، م ۳۴

۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵

احتياط واجب است .

آيت الله بهجت :

بلى ، بايد نزديكترين مسير را برگزيند .

آيت الله مكارم شيرازى :

انتخاب نزديكترين راه واجب نيست مگر

آنكه اختلاف دو راه بسيار زياد باشد .

آيات عظام خوئى ، تبريزى :

احتياط مستحب است .^۱

• كسى كه از مسجد براى غسل واجب خارج

مى شود آيا مى تواند با وجود حمام نزديك به

مسجد ، به حمام دورتر برود ؟

آيت الله خامنه اى :

بايد محلى را انتخاب كند كه مستلزم مكث

كمتر در خارج مسجد باشد .

آيت الله سيستانى :

حمامى را انتخاب كند كه رفتن به سوى آن

و غسل كردن در آن نسبت به حمام ديگر وقت

كمترى را اشغال مى كند .

آيت الله مكارم شيرازى :

هرگاه زمان آنها مساوى باشد اولويت با حمام

نزديك است .

۱ . تحرير الوسيلة ، ج ۱ ، خاتمة فى الاعتكاف ، القول فى شروطه ، م ۹ . الاحكام الواضحة ، فاضل ، الاعتكاف ، الشرط السادس . هداية العباد ، كلبايجانى ، ج ۱ ، الاعتكاف ، شروط الاعتكاف ، م ۱۴۱۳ . هداية العباد ، صافى كلبايجانى ، ج ۱ ، الاعتكاف ، شروط الاعتكاف ، م ۱۴۱۲ . وسيلة النجاة ، بهجت ، شرائط صحة الاعتكاف ، م ۱۲۰۳ . زبدة الاحكام اراكى ، الاعتكاف ، شروطه ، م ۲ ص ۱۵۲ . تعليقه العروة الوثقى مكارم ، نوري همدانى ، ج ۲ ، شروط الاعتكاف ، م ۳۵ . منهاج الصالحين ، خوئى ، تبريزى ، وحيد ، سيستانى ج ۱ الخاتمة فى الاعتكاف ، الشرط السادس

آیت الله صافی گلپایگانی:

اگر مستلزم توقف کمتر نمی شود نمی تواند.

آیت الله وحید خراسانی:

اقرب طرق را اختیار کند.

آیت الله بهجت:

برای هر حاجت و ضرورتی که از مسجد خارج می شود باید اقتصار بر اقل نماید از جهت خروج از مسجد.

آیت الله فاضل لنکرانی:

خیر

آیت الله شبیری زنجانی:

برای مقدار خروج از مسجد، ضرورت باید رعایت شود نزدیکی و دوری باعث فرق نیست و اگر مقدار زمان در نزدیک و دور مساوی باشد شخص در انتخاب مخیر است و الا هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد گردد لازم است انتخاب شود.^۱

• شخصی در حال اعتکاف احتیاج به طهارت (وضو یا غسل چه واجب چه مستحب) پیدا می کند اگر طهارت در نزدیک ترین محل خارج مسجد، مستلزم توقّف و مکث زیاد در خارج مسجد است آیا می تواند به مکان دورتر که زمان کمتری معطل می شود برود؟

آیت الله خامنه‌ای:

هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد باشد، باید انتخاب شود.

آیت‌الله سیستانی:

میزان دوری یا نزدیکی به مسجد نیست بلکه میزان، بودن در خارج مسجد است که باید سعی شود هر چه کمتر در خارج مسجد توقّف کند.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

برای مقدار خروج از مسجد، ضرورت باید رعایت شود نزدیکی و دوری باعث فرق نیست و اگر مقدار زمان در نزدیک و دور مساوی باشد شخص در انتخاب مخیر است و گرنه هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد گردد، لازم است انتخاب شود.

آیت‌الله مکارم شیرازی:

آری این کار اولویّت دارد.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

بلی می‌تواند.

آیت‌الله وحید خراسانی:

اختیار کند توقّف کمتر را.

آیت‌الله بهجت:

برای هر حاجت و ضرورتی که از مسجد خارج می‌شود باید اقتصار بر اقلّ نماید از جهت خروج از مسجد.

آیت‌الله نوری همدانی:

بلی، باید به آنجا که زمان کمتر می‌برد، برود.

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

مانعی ندارد بلکه باید به جائی برود که زمان

کمتری خارج مسجد باشد.^۱

آیت‌الله تبریزی: در فرض زمان کمتر مانعی ندارد.^۱

• حکم مسأله قبل در مورد تخلی و توالی رفتن چیست؟ گاه توالی نزدیک شلوغ است و مستلزم توقف زیاد در خارج مسجد است ولی در توالی دورتر کمتر معطل می‌گردد؟

آیات عظام خامنه‌ای، مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، وحید خراسانی، بهجت، فاضل، شبیری زنجانی، سیستانی، نوری همدانی: حکم مسأله قبل را دارد.^۲

۲.۱۵.۴. حکم توقف و مکث

واجب است به مقدار ضرورت مکث کند (مراجع عظام).

۳.۱۵.۴. حکم نشستن در زیر سایه

معتکف در خارج از مسجد، در صورت امکان نباید زیر سایه بنشیند، لذا نشستن زیر سایه در خارج از محل اعتکاف، اگر قضاء حاجت و رفع نیاز متوقف بر نشستن باشد، اشکال ندارد. (مراجع عظام)

۴.۱۵.۴. حکم راه رفتن در زیر سایه

احتیاطاً زیر سایه راه نرود. (صاحب عروه)
آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، سیستانی، نوری همدانی،

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۲۹، ۱۵۲

۲. استفتاء خصوصی کتبی

خوئی، تبریزی:

بلی می تواند هر چند احتیاط مستحب ترك آن است.

آیات عظام صافی گلپایگانی، اراکی، بهجت:
بنابر احتیاط واجب زیر سایه راه نرود.
آیت الله گلپایگانی:

نباید زیر سایه راه برود.^۱

۱۱۷

۴. ۱۵. ۵. حکم نشستن در غیر زیر سایه

آیا معتكف در خارج از مسجد می تواند در مکانی که سایه نیست مثلاً زیر آفتاب بنشیند: آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خوئی، فاضل، تبریزی، صافی، وحید خراسانی، نوری همدانی، بهجت:
بنابر احتیاط واجب ننشینند مگر در حال ضرورت.

آیت الله سیستانی:

بنابر احتیاط واجب بعد از قضاء حاجت و رفع نیاز ننشینند مگر در حال ضرورت.
آیت الله مکارم شیرازی:
نباید بنشینند.^۲

۱. تحرير الوسيلة، ج ۱، خاتمة في الاعتكاف، القول في شروطه، م ۹. تعليقه العروة الوثقى خوئی، سيستاني، مكارم، نوري همداني، ج ۲، كتاب الاعتكاف، شرائط الصحة، م ۳۵. تنقيح مباني العروة، تبریزی، شروط الاعتكاف، م ۳۵، باورقي ۲، ص ۲۵۸. وسيلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتكاف، م ۱۲۰۳. الاحكام الواضحة فاضل، الاعتكاف، الشرط السادس. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتكاف، شروط الاعتكاف، م ۱۴۱۳. هداية العباد، صافی، ج ۱، شروط الاعتكاف، م ۱۴۱۲. زبدة الاحكام، اراکی، الاعتكاف، شروطه، م ۲، ص ۱۵۳.

۲. تحرير الوسيلة، ج ۱، خاتمة في الاعتكاف، القول في شروطه، م ۹. هداية العباد، صافی گلپایگانی ج ۱، الاعتكاف، م ۱۴۱۲. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱،

۱۶.۴. خروج طولانی

هرگاه بنا بر ضرورتی از مسجد خارج شد و خروجش طولانی گردد، به گونه‌ای که صورت اعتکاف از بین برود، اعتکافش باطل می‌شود (مراجع عظام).^۱

۱۷.۴. تفاوت نداشتن اقسام بودن در

مسجد

تفاوتی بین انواع توقّف و بودن در مسجد نیست. بنابراین می‌تواند بایستد یا بنشیند یا بخوابد یا راه برود؛ زیرا آنچه لازم است، آن است که به قصد عبادت در مسجد توقّف کند، به هر شکلی که باشد (مراجع عظام).^۲

۱۸.۴. طلاق رجعی در اعتکاف

هرگاه مردی همسر معتکفش را طلاق رجعی دهد، برزن واجب است که برای سپری کردن عدّه طلاق به منزلش بازگردد.^(۱) بنابراین، اعتکافش باطل می‌شود و چنانچه واجب نا معین و غیرمحدود بوده، پس از تمام شدن عدّه باید آن را از سر گیرد. و اگر واجب معین بوده،^(۲) بعید نیست^(۳) که مخیر باشد^(۴) بین تمام کردن اعتکاف، سپس خروج یا باطل کردن اعتکاف و

الاعتکاف، م ۱۴۱۳. الاحکام الواضحة، فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس. زبدة الاحکام، اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲، ص ۱۵۲. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس. تعلیقه العروة الوثقی،

مکارم، نوری همدانی، ج ۲، شروط الاعتکاف، م ۳۵

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵. م ۳۶؛ استفتانات آیت الله بهجت، ج ۲، ص ۴۴۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵. م ۳۷

خروج؛ چون دو واجب با هم تزامم کرده‌اند^(۵) و دلیلی بر اهمیت یکی بر دیگری نداریم. اما اگر طلاق بائن باشد، اعتکافش صحیح و خروج از مسجد لازم نیست؛ زیرا واجب نیست زن در عده طلاق بائن در منزل مشترک باشد (مشهور).^۱

(۱) آیت الله سیستانی:

خروج واجب است، در صورتی که شوهر اجازه تمام کردن اعتکاف را نداده باشد. و این در صورتی است که تمام کردن اعتکاف واجب نباشد و یا فقط به نذر واجب باشد. و گرنه باید اعتکاف را تمام کند، چنانچه شرط رجوع نکرده باشد و اگر خروج از مسجد و رفتن به منزل واجب باشد و خارج نشود، باطل شدن اعتکافش محل اشکال است.

(۲) آیت الله گلپایگانی:

این حکم در واجب معین، بعد گذشت دو روز است؛ اما در غیر آن، مثل واجب شدن به اجاره و نذر و مانند این‌ها، ظاهر این است که خروج واجب است؛ چون طلاق کشف می‌کند که اعتکاف قبل روز سوم باطل است.

(۳) مرحوم امام:

مسأله مشکل و محل تردید است و نیاز به تأمل بیشتر دارد.

(۴) آیت الله مکارم:

اقوی بطلان اعتکاف و رعایت عده است، مشروط بر اینکه وجوب اعتکاف به خاطر نذر یا اجاره بوده باشد؛ هر چند ما در اصل عبادات

استیجاریه اشکال داریم، و اما اگر به غیر نذر و اجاره واجب شده، احتیاط تقدیم عده است؛ چون اهمیت دارد.

آیت الله فاضل:

احتیاط خارج شدن و قضا کردن اعتکاف است.

(۵) آیت الله خوبی:

در مورد دو روز اول، وجهی برای واجب بودن اعتکاف در این دو روز برزن نیست؛ مگر به وسیله نذر یا مانند آن واجب باشد که در این صورت اگر شوهر اذن در تمام کردن اعتکاف بر همسر خود داد، باید اعتکاف را تمام کند به خاطر وفای به نذر و اگر اذن نداد، باید خارج شود؛ چون کاشف از این است که اعتکاف از اول باطل بوده است؛ پس بنابر هر دو فرض، تزاممی وجود ندارد. اما نسبت به حکم روز سوم اعتکاف، اگر گفتیم وجوب رفتن زن به منزل و خروج از مسجد، از احکام عده است و شوهر هم اذن به تمام کردن اعتکاف نداده است، تزامم بین واجب بودن اعتکاف و وجوب خروج وجود دارد؛ اما اگر وجوب خروج، از احکام زوجیت باشد، اتمام اعتکاف بر او واجب است و خروج لازم نیست، هر چند شوهر اذن ندهد؛ چون طاعت از مخلوق در معصیت خداوند متعال جایز نیست.^۱

آیت الله مکارم:

اگر زنی را که معتکف است، طلاق رجعی دهند، اعتکافش باطل می شود و باید به خانه

شوهر برای ادامهٔ عدهٔ برود؛ زیرا زن در مدّت عدهٔ طلاق رجعی نباید از خانهٔ شوهر خارج شود.^۱

۱۹.۴. زمان واجب شدن اعتکاف

همان‌گونه‌که گذشت، اعتکاف یا واجب معین است یا واجب موشّع و غیر معین از نظر زمان انجام و یا مستحب.

اگر اعتکاف واجب معین باشد، مثل اینکه نذر کرده دههٔ آخر ماه مبارک رمضان امسال را معتکف شود، به مجرد شروع اعتکاف، بلکه قبل از شروع، انجام آن در زمان خودش واجب است و رجوع و عدول از آن جایز نیست. اما در واجب موشّع، مثل اینکه نذر کرده ده روز از ماه مبارک رمضان امسال را معتکف شود و همچنین در اعتکاف مستحبی قبل از تکمیل دو روز اول، حقّ رجوع و عدول دارد؛ اما پس از گذشت این زمان یا در روز سوم، اعتکاف واجب می‌گردد و رجوع جایز نیست. ولی احتیاط آن است که در این دو مورد، مخصوصاً در واجب موشّع، هنگامی که اعتکاف را شروع کرد، عدول نکند و آن را به اتمام برساند (مراجع عظام).^۲

۱. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۶۶.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶، م ۳۹.

۲۰.۴. شرط خروج از اعتکاف و شرط منافی

معتکف می‌تواند به هنگام نیت اعتکاف، شرط کند که هر زمان خواست حتی در روز سوم، از اعتکاف خارج شود؛ اعمّ از اینکه خروج از اعتکاف را مشروط به حادث شدن امری کند یا نه؛^(۱) ولی نمی‌تواند شرط کند که منافیات اعتکاف، نظیر هم بسترشدن با همسر و مانند آن را در حال اعتکاف انجام دهد، شایان ذکر است شرط مذکور باید به هنگام نیت اعتکاف ذکر گردد و چنانچه شرط مقارن با نیت اعتکاف نباشد (چه قبل از آن و چه بعد از آن) اثر ندارد؛ بنابراین اگر شرط مذکور بعد از نیت اعتکاف ذکر شود، اعتباری ندارد، هرچند قبل از شروع روز سوم اعتکاف باشد. و هرگاه به هنگام نیت اعتکاف، شرط عدول کند، سپس آن را اسقاط کند، این اسقاط تأثیری ندارد؛ هرچند احتیاط آن است که آثار سقوط شرط را جاری کند، یعنی پس از تکمیل دو روز عدول نکند و روز سوم را نیز در اعتکاف بماند (صاحب عروه).^۱

(۱) مرحوم امام:

شرط رجوع به طور مطلق حتی بدون حادثی، محلّ اشکال، بلکه منع است. بلی عذر، اعمّ است از عذر عادی مثل آمدن همسر یا عذر دیگر.^۲

آیات عظام مکارم و سیستانی:
و احتیاط آن است که شرط مذکور برای عذری

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶، م ۴۰.

۲. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۱.

هرچند عرفی باشد.^۱
آیت الله فاضل:

روز سوم واجب است؛ مگر وقتی که در هنگام نیت، شرط کند اگر عارضه رخ داد، از اعتکاف منصرف شود و آن عارضه در روز سوم حادث شود. در اینجا اگر خواست، میتواند از اعتکاف برگردد. و شرط اگر مقارن با نیت نباشد، اعتباری ندارد؛ چه قبل از نیت باشد، چه بعد از شروع در اعتکاف.^۲
آیت الله تبریزی:

در صورتی که اعتکاف واجب معین نباشد، در دو روز اول می تواند رجوع کند و همچنین اگر شرط رجوع در ابتدا کند، هر وقت خواست، می تواند رجوع کند. در غیر این دو صورت نمی تواند.^۳

(مراجع عظام): انسان می تواند از آغاز هنگام نیت اعتکاف شرط کند که اگر مشکلی پیش آمد اعتکاف را رها کند بنابراین صورت در وقت پیشامد مانع رها کردن اعتکاف اشکال ندارد حتی در روز سوم. اما شرط بعد از شروع اعتکاف یا قبل از شروع آن صحیح نیست بلکه باید همزمان با نیت اعتکاف باشد.

• آیا معتکف در حین اعتکاف می تواند شرط کند بدون عارض شدن هیچ سببی بتواند اعتکاف را قطع نماید؟

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۴.

۲. الاحکام الواضحه، ص ۲۷۰.

۳. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۴۱، سؤال ۶۶۳.

مرحوم امام:

خیر نمی‌تواند.

آیات عظام تبریزی، صافی گلپایگانی، خوئی،
گلپایگانی، اراکی، فاضل لنکرانی، بهجت، نوری
همدانی:

بلی می‌تواند.

آیات عظام وحید خراسانی، سیستانی، مکارم
شیرازی:
محل اشکال است.^۱

۲۱.۴. شرط عدول در نذر

همان‌گونه‌که شرط عدول به هنگام نیت
اعتکاف جایز است، همچنین می‌توان به
هنگام نذر اعتکاف، چنین شرطی را در صیغه
نذر گنجاند؛^(۱) مثل اینکه بگوید: «لله علی أن
أعتکف بشرط أن یکون لی الرجوع عند عروض
کذا او مطلقاً.»^(۲) برای خدا بر عهده من است که
معتکف شوم به شرط آنکه به هنگام پیش آمد
عذریا به طور مطلق حق رجوع داشته باشم،
در این صورت، حق عدول دارد؛^(۳) هرچند به
هنگام نیت اعتکاف، آن را شرط نکرده باشد.
پس شرط کردن در هنگام نذر، در جواز عدول

۱. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۷. هدایة العباد، صافی،
ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۶. وسیلة النجاة، بهجت، شرائط صحة الاعتکاف،
م ۱۲۰۷. تحریر الوسیلة، فی شروط الاعتکاف م ۱۳، صص ۲۸۱ و ۲۸۲.
زبدة الاحکام، اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۴، ص ۱۵۳. تعلیقة العروة الوثقی،
اراکي، مکارم، فاضل، نوری همدانی، کتاب الاعتکاف، شرائط الاعتکاف،
م ۴۰. الاحکام الواضحة، فاضل، الاعتکاف، م ۱۱۰۵ و ۱۱۰۶، صص ۲۶۹ و
۲۷۰. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی
الاعتکاف، فصل دوم، م ۱۰۷۴.

کفایت می‌کند.^(۴) ولکن احتیاط^(۵) این است که این شرط در هنگام شروع اعتکاف ذکر شود. و در این مورد، فرقی بین نذر ایام معین یا غیرمعین و پشت سرهم بودن یا نبودن نیست و در همه این موارد، اگر در نذر شرط کرده باشد عدول جایز است و اگر عدول کرد، دیگر قضا در فرض معین بودن و از سرگرفتن آن در صورت نامعین بودن لازم نیست. (صاحب عروه)^(۱)

(۱) آیت الله گلپایگانی:

شرط کردن عدول در نذر، محلّ تأمل است؛ بلکه منع است، بلی نذر اعتکاف مشروط صحیح است.

آیت الله سیستانی:

به اینکه منذور (اعتکاف) مشروط باشد.

آیت الله مکارم:

البته این شرط در صورتی صحیح است که معنایش نذر اعتکاف مشروط باشد؛ سپس به هنگام وفای به نذر، نیت کند آنچه را نذر کرده، هرچند به صورت اجمالی، به جا آورد؛ تا اینکه اشتراط عدول در حقیقت در نیت اعتکاف باشد. در غیر این صورت، دلیلی بر صحت آن وجود ندارد. ولکن احتیاط آن است که شرط را به هنگام نیت و شروع اعتکاف نیز ذکر کند.

(۲) آیت الله سیستانی:

شرط جواز عدول به طور مطلق و بدون پیش آمدن عذر محلّ اشکال است همچنان که گذشت.

(۳) آیت الله خویی:

این در صورتی است که اعتکافش به عنوان وفای به نذر باشد؛ و گرنه، عدول از اعتکاف در روز سوم جایز نیست. و در این فرض اگر مخالفت کرد و در روز سوم عدول کرد، گناه کرده است هر چند وفای به نذر شده است و بنابر احتیاط واجب، قضای آن هم بروی لازم است.

(۴) آیت الله گلپایگانی:

بلکه کفایت نمی‌کند. پس اگر در اعتکاف شرط نکرده باشد، واجب است که سه روز اعتکاف را تمام کند؛ هر چند وجوب اتمام به واسطه نذر نیست.

آیت الله فاضل:

ظاهر عدم کفایت است و لازم است رجوع در ضمن اعتکاف شرط شده باشد.

(۵) مرحوم امام:

احتیاط مذکور ترک نشود.^۱

۲۲.۴. شرط حق عدول و فسخ اعتکاف

دیگر

معتکف نمی‌تواند در یک اعتکاف شرط کند که حق عدول در اعتکاف دیگر غیر از اعتکافی که شرط در ضمن آن ذکر شده را داشته باشد، همان گونه که نمی‌تواند شرط کند که حق فسخ اعتکاف شخص دیگر، اعمّ از فرزند یا خدمتکار یا فرد بیگانه‌ای را داشته باشد (مراجع عظام).^۲

۱. تعلیقه العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف، م ۴۱، اعتکاف عبادتی، کامل، ص ۸۷.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف، م ۴۲.

۲۳.۴. تعلیق در اعتکاف

تعلیق در اعتکاف جایز نیست؛ بنابراین اگر اعتکافش را معلق بر چیزی کند که منافات با تحقق قصد اعتکاف داشته باشد، باطل است. اما اگر آن را معلق بر شرطی کند که به هنگام نیت می‌داند آن شرط حاصل خواهد شد، اشکال ندارد و این درحقیقت تعلیق در اعتکاف شمرده نمی‌شود (مراجع عظام).^۱

آیت‌الله مکارم:

تعلیقی که منافی با تحقق قصد اعتکاف باشد، مبطل است، نه مطلق تعلیق.^۲

۱. العروة الوثقی، ج ۲، اعتکاف، م ۴۳.

۲. حاشیه العروة الوثقی.

فصل پنجم:
محرمات اعتكاف

محرمات اعتکاف عبارتند از:

۱. آمیزش با همسر
 ۲. استمناء
 ۳. بوییدن عطریات و بوهای خوش
 ۴. خرید و فروش
 ۵. جدال و مجادله
- تفصیل احکام هر مورد در ذیل مطرح می‌گردد.

۱۳۱

فیهما

فصل پنجم / محرمات اعتکاف

۱.۵. آمیزش

جماع و آمیزش با همسر (از جلو یا پشت) در حال اعتکاف جایز نیست هر چند موجب انزال و خروج منی نشود و ارتکاب عمدی آن اعتکاف را باطل می‌کند. (مراجع عظام)^۱

لمس کردن و بوسیدن همسر به قصد شهوت حرام است و در نگاه با شهوت، احتیاط در ترک است. (صاحب عروه)^۲

● حکم لمس و بوسیدن با شهوت برای معتکف چیست؟

آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، اراکی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی: مبطل اعتکاف است و باید از آن اجتناب نمود.

آیات عظام خوئی، بهجت، صافی گلپایگانی، وحید خراسانی، مکارم شیرازی، سیستانی: بنابر احتیاط واجب از آن اجتناب نمایند. آیت‌الله تبریزی:

۱. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، مورد الاول.

۲. پیشین.

احتیاط مستحب است که از آن اجتناب نمایند.^۱

• حکم نگاه کردن با شهوت به همسر در ایام اعتکاف چیست؟

مبطل اعتکاف نیست ولی احتیاط مستحب آن است که در ایام اعتکاف از آن اجتناب شود. (مراجع عظام)^۲

۲.۵. استمناء

معتکف بنا بر احتیاط واجب، باید از استمناء (هر چند به صورت حلال^۳) اجتناب نماید.

(مراجع عظام).^۴

آیت الله تبریزی:

اگر معتکف عادت به این داشته باشد که اگر فکر بکند، جنب می شود و اگر در حال اعتکاف به فکری فرو رفت و بعد از حرکت منی، منی خارج نشد و جذب شد، در این صورت چنانچه احتمال خروج منی را بدهد، روزهاش باطل و اعتکافش نیز باطل می شود.^۵

۱. تحریر الوسيلة، ج ۱، القول فی احکام الاعتکاف. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۸. هداية العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۷. وسیلة النجاة، بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸ و استفتائات، ج ۲، ص ۳۱۵۱. الاحکام الواضحة، فاضل، احکام الاعتکاف، م ۱۱۰۹. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستمی، ج ۱، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۱۰۷۸. تعلیقه العروة الوثقی، اراکی، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، فصل فی احکام الاعتکاف. استفتائات جدید، مکارم شیرازی، ج ۲، ص ۵۰۲، ص ۱۶۶.

۲. تعلیقه العروة الوثقی، امام، اراکی، گلپایگانی، خوبی، سیستمی، فاضل، نوری همدانی، مکارم، ج ۲، کتاب الاعتکاف، فصل فی احکام الاعتکاف، استفتائات جدید، مکارم ج ۳، ص ۳۲۴، ص ۱۰۸. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۹.

۳. تذکر: استمناء به معنای خروج منی از طریق خودارضایی یا از طریق غیر همسر شرعی انسان، فی نفسه، حرام می باشد.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷.

۵. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۴۰، ص ۶۵۷.

۳.۵. بوییدن بوی خوش

بوییدن بوی خوش و گل‌های خوش‌بو به قصد لذت حرام است؛^(۱) اما اگر بدون قصد لذت باشد، مثل اینکه فاقد حس شامه باشد، حرام نیست (مشهور).^۱

(۱) آیت‌الله سیستانی:

بوییدن بوی خوش مطلقاً حرام است هرچند برای خرید و فروش باشد؛ ولی بوییدن گل‌های خوش‌بو با قصد لذت حرام است و کسی که شامه ندارد، اشکال ندارد.^۲
مرحوم امام:

اگر کسی حسی بویایی دارد، ولی از بوها لذت نمی‌برد، بوییدن برای او اشکال ندارد.^۳
آیت‌الله گلپایگانی:

در عطر مطلقاً احتیاط کند هرچند بدون تلذذ (یعنی لذت بردن در این حکم اعتبار ندارد).
بلی اعتبار تلذذ در بوییدن گل بعید نیست.^۴
آیت‌الله مکارم:

بوییدن عطریات و بوهای خوش، هرچند به قصد لذت نباشد، حرام است. مثل اینکه عطری را برای امتحان ببوید.^۵
• حکم بوییدن عطریات و بوهای خوش و گیاهان خوشبو در حال اعتکاف چیست؟

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷.

۲. سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۱ ص ۳۴۴، ۱۰۷۸م.

۳. حاشیة العروة الوثقی.

۴. حاشیة العروة الوثقی.

۵. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۹۰.

الف. حکم بوییدن عطریّات:

برای معتکف در حال اعتکاف بوییدن عطریّات در صورتی که از بوییدن آن لذّت ببرد جایز نیست، هرچند لذّت بدون اختیار حاصل گردد.

و اگر از بوییدن آن لذّت نبرد:

آیات عظام مرحوم امام، بهجت، خوئی، وحید خراسانی، اراکی: اشکال ندارد.

آیات عظام فاضل لنکرانی، تبریزی، گلپایگانی، صافی گلپایگانی:

بنابر احتیاط واجب جایز نیست.

آیات عظام سیستانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:

برای معتکف بوییدن عطریّات مطلقاً چه از بوییدنش لذّت ببرد و چه لذّت نبرد جایز نیست.

ب: حکم بوییدن گیاهان خوشبو:

برای معتکف در حال اعتکاف بوییدن گیاهان خوشبو مثل انواع گل‌های معطر، در صورتی که از بوییدن آن لذّت می‌برد جایز نیست.

و اگر از بوییدن آن لذّت نمی‌برد:

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، گلپایگانی، صافی، سیستانی، اراکی، وحید خراسانی،

بهجت، مکارم شیرازی، نوری همدانی:

اشکال ندارد.

آیات عظام تبریزی، فاضل لنکرانی:

احتیاط واجب جائز نیست.^۱

۱. تحریر الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی احکام

۱.۳.۵. استشمام بوی عطر در مساجد:

● در مساجد معمولاً غیر معتکفین عطر می‌زنند و گریزی از آن نیست، وظیفه معتکف چیست؟
آیت‌الله خامنه‌ای:

در مواردی که موجب استشمام بوی خوش نشود مانع ندارد.

آیت‌الله سیستانی:

در مساجدی که معمولاً غیر معتکفین عطر می‌زنند استشمام بوی عطر آنان جایز نیست ولی احساس بوی عطر ظاهراً مانعی ندارد و لازم نیست بینی خود را بگیرد.

آیت‌الله مکارم شیرازی:

عمداً بوی آنرا استشمام نکند هر چند بی اختیار به مشامش برسد.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

استشمام عمدی نکند.

آیت‌الله وحید خراسانی:

اشکالی ندارد ولی عمداً استشمام نکند.

آیت‌الله بهجت:

بوییدن عطر و مواد خوشبو عمداً بر معتکف

الاعتکاف، ص ۲۸۲. الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸ ص ۳۳۶ و م ۱۱۰۹ ص ۲۷۰. وسیلة النجاة بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸ ص ۳۳۶ و استفتائات جدید، ج ۲، ص ۳۱۵۲. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۱۰۷۸. هدایة العباد، صافی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۹ و استفتائات پیرامون اعتکاف، ص ۱۰۰، ص ۷۱. هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۲۰، هدایة العباد، مساله ۱۴۱۹، صافی، و منها: شم الطیب و الریحان مثلذذاً، ففاقد حاسة الشم لا یحرم علیه. گلپایگانی، هدایة، م ۱۴۲۰، تعلیقه العروة الوثقی، مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، فصل فی احکام الاعتکاف، استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، ص ۴۹۹، ص ۱۶۵

حرام است و از هر چه هم سبب آن می‌شود
اختیاراً، باید اجتناب کند.

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

باید از رسیدن به بینی جلوگیری کند.

آیت‌الله نوری همدانی:

اگر امکان دارد فاصله گرفته شود و استشمام
نکند.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

استشمام عطر جایز نیست ولی احساس بوی

عطر ظاهراً مانعی ندارد.^۱

۲.۳.۵. استفاده از مواد شوینده و لوازم معطر

• آیا معتکف می‌تواند از مواد شوینده معطر و
خوشبو از جمله صابون مایع یا جامد، شامپو،
خمیر دندان (با قید خوشبو بودن) استفاده
نماید؟

آیت‌الله خامنه‌ای:

در مواردی که موجب استشمام بوی خوش
نشود مانع ندارد.

آیات عظام سیستانی، شبیری زنجانی:

بلی می‌تواند.

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

محل اشکال است.

آیت‌الله وحید خراسانی:

احتیاط واجب است که ترك کند.

آیت‌الله بهجت:

بوییدن عطر و مواد خوشبو عمداً بر معتکف

۱. استفتائات خصوصی کتبی، اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۲۳.

حرام است و از هر چه هم سبب آن می‌شود
اختیاراً باید اجتناب کند.

آیت‌الله فاضل لنکرانی:

اگر صدق بوی خوش و استعمال عطر کند
حرام است و بنابر احتیاط واجب موجب بطلان
اعتکاف می‌شود.

آیت‌الله نوری همدانی:

جائز نیست.

آیت‌الله مکارم شیرازی:

احتیاط واجب پرهیز است.^۱

۳.۳.۵. صابون‌ها و شامپوهای معطر^۲

آیت‌الله مکارم:

معتکف باید از صابون‌ها و شامپوهای معطر
احتیاطاً پرهیز کند.

آیت‌الله بهجت:

ظاهراً اگر بوییدن صادق نباشد، حرام

نیست.^۳

۴.۵. خرید و فروش

خرید و فروش، بلکه مطلق تجارت در صورت
عدم ضرورت، بنابر احتیاط واجب بر معتکف
حرام است. ولی اشتغال به کارهای مباح
دنوی، حتی مثل خیاطی و بافندگی و مانند

۱. استفتائات خصوصی کتبی

۲. آیت‌الله مکارم، اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۲۳. آیت‌الله بهجت، استفتائات، ج ۲ ص ۴۴۶.

۳. آیت‌الله بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۶. اگرچه این جواب در استفتاء مربوط بوی عطر می‌باشد، اما ظاهراً از جهت مبنای یکی می‌باشد.

آن، اشکالی ندارد؛ هرچند ترک آن جز در موارد اضطرار، مطابق با احتیاط است و هرگاه برای تهیه مواد خوراکی ناچار از خرید و فروش شود و شخص غیر معتکفی که این کار را انجام دهد، نیابد و تهیه اجناس مذکور بدون خرید مثل هدیه یا قرض گرفتن امکان نداشته باشد، در این صورت خرید و فروش مانعی ندارد. (مراجع عظام).^۱

۵.۵. حکم انشاء عقد بیع و شراء از طریق تلفن همراه

- انشاء عقد بیع و شراء و معامله برای معتکف از طریق موبایل و گوشی همراه چه حکمی دارد؟
آیت الله خامنه‌ای:
در غیر موارد ضروری جایز نیست.
آیت عظام سیستانی، فاضل لنکرانی و مکارم شیرازی:
جایز نیست.
آیات عظام وحید خراسانی، صافی گلپایگانی:
اشکال دارد.
آیت الله نوری همدانی:
چنانچه ضرورت نداشته باشد، جائز نیست.
آیت الله حسینی شاهرودی:
معامله غیر ضروری گرچه حرام است ولی صحیح است و در صورت ضرورت، اگر بتواند،

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷. محرمات الاعتکاف، مورد الرابع، صافی. هدایه العباد، ج ۱، مساله ۱۴۲، خوئی، وحید خراسانی، تبریزی، منهاج الصالحین، مساله ۱۰۷۸، بهجت وسیله النجاة، مساله ۱۲۰۸، از آیه الله زنجانی مدرکی پیدا نشد.

وکیل بگیرد یا نقل و انتقال را به غیر از بیع،
 مثل هدیه یا قرض انجام دهد و در صورت عدم
 امکان بیع اشکال ندارد.
 آیت الله بهجت:
 بیع و شراء مطلقاً بر معتکف حرام است.^۱

۶.۵. جدال (ممارات و مجادله کردن)

جدال بر سر مسائل دنیوی یا دینی به قصد
 غلبه کردن بر طرف مقابل و اظهار فضیلت،
 حرام است؛ اما به نیت روشن شدن حقیقت و
 برطرف کردن خطا و اشتباه طرف مقابل، نه تنها
 اشکالی ندارد، بلکه از بهترین عبادات است.
 بنابراین ملاک قصد و نیت معتکف است؛ زیرا
 که هرکس در گروهی نیات خویش است. (مراجع
 عظام)^۲

عدم لزوم اجتناب از آنچه بر محرم حرام است
 بر فرد معتکف اجتناب از آنچه بر فرد مُحرم
 حرام است، واجب نیست لذا پوشیدن لباس
 دوخته، کندن مو، خوردن صید، خواندن عقد
 ازدواج و... برای معتکف جائز است. (مراجع
 عظام)^۳

۱. استفتائات خصوصی کتبی

۲. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، مورد الخامس

۳. منهاج الصالحین، خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، فصل فی احکام
 الاعتکاف، م ۱۰۷۹. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۲.
 هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۱. امام خمینی، تحریر الوسیلة، ج ۱،
 القول فی احکام الاعتکاف، وسیلة النجاة، بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸.
 استفتائات، بهجت، ج ۲، س ۳۱۶۸ ص ۴۵۰، تعلیقه العروة الوثقی اراکی، خوبی،
 گلپایگانی، فاضل، سیستانی، مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب الاعتکاف،
 فصل فی احکام الاعتکاف، استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، س ۴۹۷ ص ۱۶۵.

• شانه زدن و یا در آینه نظر کردن معتکف چه حکمی دارد؟

آیت الله نوری همدانی:

شانه زدن و در آینه نگاه کردن مانعی ندارد.^۱

آیت الله صافی گلپایگانی:

شانه زدن و نگاه در آینه حرام نیست هرچند

اولی ترك است.^۲

۱۴۰

احکام اعتکاف

از آیه الله زنجانی مدرکی پیدا نشد.

۱. هزارویک مسأله فقهی، ج ۲، ص ۸۴؛ استفتانات اداره پاسخ گویی حرم مطهر در تاریخ ۸ مرداد ۱۳۸۵.

۲. استفتانات پیرامون اعتکاف، س ۱۱۰، ص ۷۸.

فصل ششم:
مسائل محرمات اعتكاف

۱.۶. عدم فرق در محرمات بین روز و شب

تفاوتی در محرمات^(۱) بر معتکف، بین شب و روز نیست. البته چیزهایی که انجام آن بر معتکف حرام است، به خاطر آنکه روزه را باطل می‌کند، مانند خوردن و آشامیدن و سرزیر آب کردن، فقط در روز حرام است (صاحب عروه)^۱.
(۱) آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی:

اگر اعتکاف واجب معین باشد هر چند به خاطر سپری شدن دو روز اول اعتکاف، موارد مذکور حرام می‌باشد و در حرمت تکلیفی این موارد، چنانچه واجب معین نباشد اشکال است؛ هر چند احتیاط واجب حرام است^۲.
آیت‌الله وحید:

اگر اعتکاف واجب معین باشد هر چند به خاطر سپری شدن دو روز اول اعتکاف، موارد مذکور حرام می‌باشد و در حرمت تکلیفی این موارد، چنانچه واجب معین نباشد اشکال است؛ هر چند احتیاط واجب حرام است مگر در جماع، که حرمت تکلیفی و وضعی دارد^۳.

ارتکاب عمدی محرمات اعتکاف
آمیزش مبطل اعتکاف است در صورتی که
عمدی باشد. (مراجع عظام)
اما اگر معتکف محرمات دیگر را عمداً انجام
دهد:

آیات عظام اراکی، خوئی، سیستانی، وحید

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۸. محرمات الاعتکاف، م ۱۶

۲. خوبی، سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۰۸۰

۳. وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۱

خراسانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اعتکاف باطل می‌شود.

آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی:
صحت اعتکاف محل اشکال است، احتیاط
مراعات گردد.

آیات عظام بهجت، گلپایگانی، صافی گلپایگانی:
اعتکاف بنا بر احتیاط باطل می‌شود.

آیت الله تبریزی: مبطل اعتکاف نیست.^۱

• اگر معتکف مرتکب فعل حرامی شود که روزه را
باطل نمی‌کند، اعتکاف او چه حکمی دارد؟

آیت الله بهجت: محرمات اعتکاف هر چند
روزه را باطل نکند، اعتکاف را باطل می‌کند بنا بر
احتیاط؛ ولی در غیر جماع، ترك احتیاط نشود
به این که تمام کند و قضا کند، و باطل کردن
محرمات در صورتی است که از روی عمد باشد
نه سهو و غفلت، و محرماتی که جزء محرمات
اعتکاف نیست، ضرر به صحت اعتکاف
نمی‌زند.^۲

۱. تحریر الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، القول فی احکام الاعتکاف، م ۲. وسیلة النجاة،
بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۱۰. هداية العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف،
م ۱۴۲۴. هداية العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۳. الاحکام الواضحة،
فاضل، احکام الاعتکاف، م ۱۱۱۱، ص ۲۷۱. تعلیقة العروة الوثقی، مکارم، خوبی،
اراکي، نوری همدانی، ج ۲، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۳. منهاج الصالحین،
خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۱۰۸۰.
۲. استفتائات، ج ۲، س ۳۱۷۰، ص ۴۵۱.

۲.۶. اشتغال به امور دنیوی

برای معتکف جایز است که به امور مباح دنیوی بپردازد یا به معاش خود رسیدگی کند؛^(۱) چه حاجتی باشد یا نباشد (مشهور).^۱
(۱) آیت الله مکارم:

پرداختن به امور دنیوی برای معتکف جایز است؛ ولی اشتغال به این امور در تمام وقت اعتکاف مشکل است و شاید با مفهوم اعتکاف از منظر اهل شرع منافات داشته باشد.^۲
• آیا ارتکاب عمدی مبطلات روزه اعتکاف را باطل می‌کند؟

هرچیزی که روزه را باطل می‌کند، اگر در روز واقع شود، اعتکاف را هم باطل می‌کند؛ چون شرط اعتکاف روزه بودن است (مراجع عظام).^۳

۳.۶. انجام سهوی محرّمات

اگر یکی از محرّمات اعتکاف را سهواً انجام دهد، اعتکافش باطل نمیشود^(۱) مگر در آمیزش سهوی که اگر در اعتکاف واجب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را از سر بگیرد یا آن اعتکاف را تمام نماید و بعداً قضاء کند و اگر در اعتکاف مستحب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را تمام نماید (صاحب عروه).^۴
(۱) اگر یکی از محرّمات اعتکاف را سهواً انجام

دهد:

۱. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۲.
۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۹۲.
۳. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۳.
۴. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۴.

آیات عظام بهجت . سیستانی:
مبطل نیست مطلقاً.

آیات عظام اراکی . فاضل لنکرانی . نوری
همدانی:

مبطل نیست مگر در آمیزش سهوی
بنابراحتیاط وجوبی که اگر در اعتکاف واجب
انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را از سر
بگیرد یا آن اعتکاف را تمام نماید و بعداً قضاء
کند و اگر در اعتکاف مستحب انجام شود، بنابر
احتیاط واجب اعتکاف را تمام نماید.
مرحوم امام:

احتیاط نماید و اعتکاف را تمام نماید و اگر
واجب معین بوده است آن را قضاء کند و اگر
واجب غیر معین بوده است، چنانچه در دو
روز اول این سهو را مرتکب شده است، آن را از
سر گیرد و اگر در روز سوّم مرتکب شده است،
اعتکاف را تمام نماید و دوباره از سر گیرد، امّا
آمیزش اگر سهواً هم انجام شود مبطل است.^۱
آیات عظام گلپایگانی، صافی:

آمیزش سهوی مبطل اعتکاف است و در سایر
موارد صحّت اعتکاف محلّ اشکال است، لذا
در موردی که اتمام اعتکاف واجب است بنابر
احتیاط اعتکاف را تمام نموده و بعداً هم دوباره
معتکف گردد.

آیت الله تبریزی:

اعتکافش باطل نمی شود. بله، صحّت اعتکاف
در خصوص آمیزش سهوی محلّ اشکال است.

۱. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۲.

آیات عظام وحید خراسانی - خوئی
صحت اعتكافش محل اشكال است خصوصاً
در آمیزش^۱.
آیت الله مکارم:

اعتكافش خالی از اشکالی نیست؛ اما اگر
آمیزش جنسی کند، هرچند از روی فراموشی
باشد، چنانچه اعتكاف واجب باشد، باید پس
از اتمام آن، در صورتی که وقت آن محدود بوده،
قضای آن را به جا آورد و اگر وقتش وسیع است،
بنابر احتیاط واجب آن را از نو شروع کند و اگر
مستحب بوده، آن را تمام کند و قضا ندارد.^۲

۱۴۷

فقه
رهبر

فصل ششم / مسائل مجزومات اعتكاف

۴.۶. قضای اعتكاف

هرگاه اعتكاف خود را به سبب ارتکاب یکی از
مبطلات اعتكاف باطل کند، چنانچه آن اعتكاف
واجب معین بوده و وقت آن گذشته، باید قضای
آن را به جا آورد و اگر واجب غیر معین بوده، باید
آن را دوباره انجام دهد؛ مگر اینکه به هنگام
نیت اعتكاف یا اجرای صیغه نذر^۳، شرط رجوع
کرده باشد که در این صورت نیازی به قضا یا
اعاده آن نیست. و اگر اعتكافش واجب نبوده،

۱. تحریر الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، القول فی احکام الاعتكاف، م ۲. زبدة
الاحکام، اراکی، الاعتكاف، احکام الاعتكاف، م ۳، ص ۱۵۴. هدایة العباد،
کلپایگانی ج ۱، الاعتكاف، م ۱۴۲۴. هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتكاف، م
۱۴۲۳. وسیلة النجاة، بهجت، خاتمة فی الاعتكاف، احکام الاعتكاف، م ۱۲۱۰.
جامع المسائل، بهجت، ج ۲، احکام الاعتكاف، ص ۵۶. الاحکام الواضحة،
فاضل، الاعتكاف، احکام الاعتكاف، م ۱۱۱۱، ص ۲۷۱. تعلیقة العروة الوثقی،
مکارم، خوبی، نوری همدانی، ج ۲، فی احکام الاعتكاف، م ۴. منهاج خوئی،
تبریزی، وحید، سیستمی، ج ۱، فی احکام الاعتكاف، م ۱۰۸۱.
۲. اعتكاف عبادتی کامل، ص ۹۲.
۳. فتاوی مراجع نسبت به شرط رجوع از اعتكاف در نذر، سابقاً بیان شد.

ولی در روز سوم آن را باطل کرده، در اینجا نیز باید قضای آن را به جا آورد. اما اگر در روز اول و دوم (قبل از اتمام دو روز) بوده، وظیفه‌ای ندارد (صاحب عروه).^۱

مسأله: اگر شخص معتکف اعتکافش را به وسیله ارتکاب یکی از مفسدات^۲ باطل کند: آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، وحید خراسانی:

اگر اعتکاف واجب معین باشد بنا بر احتیاط واجب باید اعتکاف را قضاء کند و اگر در اعتکاف واجب غیر معین باشد، واجب است که اعتکاف را دوباره از سر گیرد و اگر در اعتکاف مستحب باشد و بعد از اتمام روز دوم اعتکاف را باطل کند بنا بر احتیاط وجوبی اعتکاف را قضاء کند. آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی، صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:

اگر اعتکاف، واجب معین باشد، قضائش واجب است و اگر واجب غیر معین باشد باید اعتکاف را دوباره از سر گیرد و اگر اعتکاف مستحب باشد و بعد از اتمام روز دوم اعتکاف را باطل کند قضائش واجب است.^۳

۱. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۸۹؛ اعتکاف عبادتی کامل مطابق با فتاوی آیت الله مکارم؛ روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۲؛ خوبی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۰۸۲، گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۲۵، صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۴۲۴.

۲. مراد از مفسدات، اموری است که بنا بر فتوی موجب بطلان اعتکاف می شود. اعم از ارتکاب محرمات اعتکاف یا رعایت نکردن شرائط صحت اعتکاف، البتّه به تفصیلی که قبلاً بیان شد.

۳. شایان ذکر است در اموری که به نظر مرجع، بنا بر احتیاط مفسد اعتکاف است، اگر اعتکاف واجب معین باشد احتیاط وجوبی در اتمام اعتکاف و

مسأله: اگر قبل از اتمام روز دوم، اعتکاف مستحب را باطل کند، چیزی بر عهده او نیست (مراجع عظام).^۱

مسأله: اگر در موقع نیت اعتکاف واجب، شرط رجوع کرده باشد، اگر یکی از محرمات را انجام دهد، قضاء و از سر گرفتن، هیچ کدام لازم نیست (مراجع عظام).^۲

۱. ۴. ۶. حکم ترك اعتکاف در روز سوم به علت

حائض شدن یا مریض شدن

آیت الله وحید:

چنانچه روز سوم حیض شود، واجب است اعتکاف (سه روز) را قضا نماید؛ یعنی يك اعتکاف کامل به جا آورد. و اگر روز سوم مریض شود، بنابر احتیاط، اعتکاف (سه روز) را قضا نماید یا به مجتهد جامع الشرائط که بعد از معظم له از دیگران أعلم است، رجوع نماید.^۳ مقام معظم رهبری:

پاسخ اول: در صورت حائض شدن، حتی اگر در ساعات آخر روز سوم باشد، اعتکاف باطل می شود و اعتکاف سال بعد بر این شخص لازم نیست.

پاسخ دوم: اگر مریضی به نحوی باشد که روزه گرفتن و اعتکاف مشقت داشته باشد،

سپس قضاء آن است و اگر اعتکاف واجب غیر معین باشد، بنابر احتیاط واجب آن را از سر گیرد و اگر اعتکاف مستحب و بعد از اتمام روز دوم باشد، بنابر احتیاط اعتکاف را قضاء نماید.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۵.

۳. استفتای هیأت علمی اداره پاسخ گویی، به شماره ۳۷۲۵۶.

ترك اعتكاف مانعی ندارد و نیازی به اعاده نمی باشد.^۱

آیت الله مکارم:

درمورد حائض شدن زن در روز سوم اعتکاف، اگر اعتکاف نذری نبوده، احتیاط مستحب آن است که آن اعتکاف را قضا کند؛ هرچند در ماه دیگری باشد و در صورتی که مریض شود، می تواند اعتکاف را به هم بزند و در صورتی که روز سوم باشد، باید قضا کند و همچنین اگر به عنوان نذر بوده، باید قضا کند؛ ولی کفارہ ندارد.^۲

آیت الله سیستانی:

اگر زنی که معتکف شده است بعد از اتمام روز دوم اعتکاف، حائض شود واجب است فوراً از مسجد خارج شود و قضاء اعتکاف بر او بنا بر احتیاط واجب لازم می باشد، مگر آنکه در ابتدای اعتکاف شرط رجوع (شرط رها نمودن اعتکاف در اثنای آن) کرده باشد که در این صورت با پیش آمدن عذر مذکور، اعتکاف را حتی در روز سوم رها کرده و قضای آن نیز واجب نمی باشد.^۳

• فردی به واطه نذر (معین یا غیر معین) یا اعتکاف مستحبی معتکف شده، اگر روز دوم یا سوم حائض شود، آیا قضای اعتکاف بر او واجب است؟

۱. همان، به شماره ۱۳۱۹۹۷.

۲. همان.

۳. استفتاء خصوصی کتبی.

آیت‌الله بهجت:

در مورد نذر مطلقاً باید آن اعتکاف را قضا کند و در مورد اعتکاف مستحبی در روز دوم قضا ندارد و در روز سوم اگر حائض شود، باید آن را قضا کند مگر اینکه از اول اعتکاف شرط رجوع کرده باشد.

آیت‌الله شبیری زنجانی:

اعتکاف وی باطل است و در صورتی که اعتکاف به واسطه نذر غیر معین بر او لازم شده باشد، اعتکاف در زمان دیگری بر وی واجب است.

آیت‌الله صافی:

در مورد سؤال در نذر معین و مستحبی قضا ندارد و در نذر غیر معین باید نذر خود را بعد از پاک شدن از حیض ادا کند.

آیت‌الله فاضل:

در اعتکاف مستحب زن وظیفه ای ندارد اما در اعتکاف واجب معین باید اعتکاف را قضا نماید و در اعتکاف غیر معین باید مجدداً اعتکاف را اداء انجام دهد.^۱

۵.۶. عدم فوریت قضای اعتکاف

قضای اعتکاف، واجب فوری نیست؛^۲ هر چند انجام آن در اولین فرصت مطابق احتیاط است (مراجع عظام).^۳

۱. موسوعه فقهی تحقیقات و استفتائات، مجموع احکام ۷ مبحث اعتکاف ص ۴۱ و ۴۰.

۲. تذکر: ولی نباید قضاء آن را به حدی تأخیر اندازد که سهل انگاری در اداء واجب حساب شود.

۳. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۸۹، م ۶.

۶.۶. قضای اعتکاف میّت

هرگاه معتکف در اثنای اعتکافی که به سبب نذریا مانند آن^۱ واجب شده، از دنیا برود، قضای آن بر ولیّ میّت (پسر بزرگتر) واجب نیست، هرچند احتیاط مستحب قضاء اعتکاف متوقّی است. (مراجع عظام)^۲

بلی، اگر منذور روزه باشد یعنی متوقّی روزه در حال اعتکاف را نذر کرده باشد و موضوع نذر، روزه باشد، قضای آن بر ولیّ واجب است^(۱) چون آنچه واجب است، روزه است و اعتکاف از باب مقدّمه واجب می‌گردد. اما اگر اعتکاف را نذر کند، روزه در آن واجب نیست؛ بلکه شرط صحّت آن است و آنچه بر ولیّ واجب است، قضای نماز و روزه میّت است، نه تمام عباداتی که از او فوت شده است (صاحب عروه)^۳.

(۱) مرحوم امام:

قضای روزه منذور بر ولیّ واجب است.

آیت الله خویی:

آنچه بر ولیّ واجب است قضای روزه منذور می‌باشد و قضای اعتکاف احتیاط مستحب می‌باشد و نظیر این مسأله در عروه ج ۱ فصل احکام روزه قضا م ۲۶ ذکر شده است و مرحوم صاحب عروه قائل به احتیاط شده‌اند و شایسته بود ایشان در این مقام نیز مسأله را بنابر احتیاط واجب ذکر می‌کردند.

۱. مثل قسم یا عهد یا سپری شدن دو روز اول اعتکاف

۲. العروة الوثقی تعلیقة آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خویی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۷

۳. العروة الوثقی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۷

آیات عظام فاضل، اراکی، گلپایگانی:
در این فراز بر متن مرحوم صاحب عروه
تعلیقه ندارند لکن در عروه ج ۱ فصل احکام روزه
قضا م ۲۶ قائل به احتیاط شده‌اند.
آیت‌الله مکارم:

قضای روزه مندور بنا بر احتیاط لازم است.
آیت‌الله سیستانی:

قضای روزه مندور بر ولی واجب نیست.

● اگر معتکف در بین اعتکاف واجب یا مثل آن
بمیرد، آیا قضای آن بر ولی او واجب است؟
آیت‌الله بهجت:

ظاهر وجوب قضای روزه است، اگر به غیر
اعتکاف واجب شده است و هم چنین وجوب
قضای روزه و اعتکاف است اگر روزه در حال
اعتکاف را نذر کرده بود تمکن از قضا داشته
و انجام نداده تا مرده است. اما اگر روزه برای
اعتکاف واجب شده، پس وجوب قضای آن بر
ولی محل اشکال است.^۱

۷.۶. باطل نبودن معامله در هنگام

اعتکاف

اگر در حال اعتکاف، خرید و فروش انجام
دهد، معامله باطل نیست هر چند اعتکاف باطل
باشد.^۲ (مراجع عظام).^۳

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۳۱۷۶، ص ۴۵۲

۲. اختلاف فتاوی در بطلان اعتکاف سابقاً بیان شد.

۳. همان؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۶، م ۱۰۸۳؛ خوبی و وحید،
منهاج‌الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۲، م ۱۰۸۱. مرحوم تبریزی تصریح ندارند.

۸.۶. کفّارهٔ اعتکاف

هرگاه معتکف به سبب آمیزش، هرچند در شب، اعتکاف واجب خود را باطل کند، باید کفّاره بپردازد. اما اگر با یکی دیگر از محرمات، اعتکاف را باطل نماید، کفّاره ندارد؛ هرچند پرداخت کفّاره در غیر آمیزش نیز موافق احتیاط است؛ بلکه احتیاط^(۱) آن است که در اعتکاف مستحبی، اگر قبل از تکمیل روز دوم باطل شود نیز کفّاره بدهد.

کفّاره بطلان اعتکاف، کفّاره ماه مبارک رمضان است که فرد مخیر است شصت روز را روزه بگیرد یا شصت فقیر را طعام دهد، هرچند احتیاط استجابی مراعات کفّاره مرتبه است، یعنی شصت روز روزه بگیرد و اگر نتوانست شصت فقیر را طعام دهد. (مراجع عظام).^۱

(۱) امام خمینی، آیت الله فاضل:

اگر در اعتکاف مستحبی، به وسیله آمیزش بخواهد از اعتکاف صرف نظر کند، کفّاره ندارد؛ اما اگر نخواهد از اعتکافش صرف نظر کند، احتیاط واجب کفّاره بدهد.^۲

۱. تحریر الوسيلة، مرحوم امام، ج ۱، القول فی احکام الاعتکاف، م ۳. هدایة العباد، صافی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۶. هدایة العباد، گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۷. منهاج خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی، ج ۱، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۱۰۸۴. وسیلة النجاة، بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۱۱، ص ۳۳۷. استفتائات، بهجت، ج ۲، ص ۳۱۷، م ۴۵۱. الاحکام الواضحة، فاضل، احکام الاعتکاف، م ۱۱۱۴، ص ۲۷۱. زیدة الاحکام، اراکی، احکام الاعتکاف، م ۲، ص ۱۵۴. استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، ص ۵۱، م ۱۶۸. تعلیقة العروة الوثقی، اراکی، مکارم، نوری همدانی، ج ۲، فی احکام الاعتکاف، م ۹.

۲. حاشیة العروة الوثقی.

۹.۶. تعدّد کفّاره

اگر اعتکاف واجب باشد و در ماه رمضان هم باشد و اعتکاف خود را با آمیزش جنسی باطل کند، باید دو کفّاره بدهد: یکی برای اعتکاف و دیگری برای افطار روزه ماه رمضان در روز. و همچنین اگر در قضای ماه رمضان بعد از زوال با آمیزش روزه خویش را باطل کند، دو کفّاره دارد: یکی برای اعتکاف و دیگری برای باطل کردن روزه قضای ماه رمضان.

کتابنامه

۱. بهجت، محمدتقی، استفتائات، ج ۲.
۲. بهجت، محمدتقی، وسیلة النجاة.
۳. تبریزی، جواد، استفتائات جدید، ج ۱ و ۲.
۴. خامنه‌ای، سیدعلی، مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای در سایت ایشان: www.leader.ir
۵. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۱، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۶. خویی، سید ابوالقاسم، منهاج الصالحین، به حاشیة وحید خراسانی، ج ۲.
۷. سیستانی، سید علی، تعلیقة علی العروة الوثقی، ج ۲.
۸. سیستانی، سید علی، منهاج الصالحین، ج ۱.
۹. صافی، لطف الله، پاسخ به سید سؤال، ج ۱ و ۲، موجود در سایت آیت الله صافی.
۱۰. صافی گلپایگانی، جامع الاحکام.
۱۱. صافی گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱.
۱۲. علیان نژاد، ابوالقاسم، اعتکاف عبادتی کامل مطابق با فتاوی آیت الله مکارم.
۱۳. فاضل لنکرانی، محمد، الاحکام الواضحة.
۱۴. فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، ج ۱ و ۲.
۱۵. گلپایگانی، سید محمد رضا، هدایة العباد، ج ۱.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، ج ۲.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، تعلیقة علی العروة.
۱۸. نوری همدانی، هزارویک نکته فقهی، استفتائات.
۱۹. یزدی، سید محمد کاظم، العروة الوثقی، ج ۲، اسماعیلیان.